

L A •
T O •

2026. június
XXXVII. évfolyam
6. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztő:

LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

ANDRÉ FERENC

CODÁU ANNAMÁRIA

FISCHER BOTOND

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Borítóterv:

Tipográfia:

SZŐCS KATALIN

SZABÓ IMOLA JULIANNA

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

SZELES JUDIT:

Magaságyás: Az erdő aranya; Jelek; Talált tárgyak;
Ragadozószaglás; Harangszó; Serdülő lányok; Eső után;
A hundra (Versek) ■ 5

TÓTH VIVIEN:

Kolosztrum (Novella) ■ 10

FELLINGER KÁROLY:

Ami középen van; Borvidék; Szabad akarat;
Jean-Paul Sartre megkísértése (Versek) ■ 13

BODA RÉKA:

Jutalomosztás (Regényrészlet) ■ 15

BÁN-HORVÁTH VERONIKA:

Elsőkből utolsók, utolsókból elsők (Vers) ■ 26

LÁZÁR KINGA:

Lampedusa szigetén díszpolgár lett a több mint ötven év után
született első gyermek; helyette szörnyű lovakról, őzekről
(Versek) ■ 28

HERBERT FRUzsINA:

Menedék (Novella) ■ 33

SOÓS GÁBOR:

Apokalipszis napló: I. Hódvár; II. Navigare necesse est;
III. Madrigál (Versek) ■ 39

NYERGES GÁBOR ÁDÁM:

Rendkívüli helyzet; „'remember when' is the lowest form
of conversation” (Versek) ■ 42

SZVOREN ESZTER:

Ma nagyon pesszimista volt az orvos; Tíz perc per halott
(Novellák) ■ 45

FARKAS GÁBOR:

Talán; Tájba szőtt csend (Versek) ■ 48

ROSTÁS MIHÁLY:

A választókörszetek fénye; Nem lakott jól; A morzsák eredete
(Versek) ■ 50

KÁLI ISTVÁN:

Dani, Dani, Dániel (Regényrészlet) ■ 53

NYILAS ATILLA:

Lógás; Bagolyvár (Versek) ■ 69

KIRÁLY CSENGE KATICA:

Sylvia Plath volt a gyerekkorom, de sajnos kereszténnyé váltam;
Még nem ellett meg a feminizmus (Versek) ■ 71

SÉTATÉR

RALPH WALDO EMERSON:

Kiegyenlítődés (Kiss Ernő Csongor fordítása) ■ 73

MELHARDT GERGŐ:

Mi az, hogy kortárs magyar irodalom? ■ 81

FÓRUM

BORCSA JÁNOS:

A kritikáig és tovább... (Cs. Gyimesi Éva irodalomkritikai
munkásságáról) ■ 88

KLIKKREC

KÁROLYI CSABA – LÁNG ZSOLT:

Maradandó életképek (Nádasdy Ádám: *Londoni levelek*) ■ 97

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Ella elrepül (Ongjerth Hanna: *Fecskefészek*) ■ 101

LÁTÓHATÁR

SZŐCS-GAZDI PÉTER:

Az identitás törésvonalai (David Szalay: *Flesh*) ■ 105

TALÁLT VERSEK

GELLÉRT SÁNDOR:

Hómezőn; A csetényi majorban ■ 109

NÉVJEGY

BORCSA JÁNOS ■ 111

Szeles Judit

MAGASÁGYÁS

AZ ERDŐ ARANYA

Tulajdonképpen az erdőszélre indultam
réti legyezőfűért az ötórai teámba,
amikor egy nyalka nyírfa tövében megpillantottam
a nyár első csapat rókgombáját.
Ott ültek egy bokorban a fa alatt,
integettek, kiabáltak nekem:
*Judit, Judit, gyere már, szedj le minket,
mielőtt valami buta gyerek össze nem tapos.
Rólad legalább tudjuk, hogy szeretsz minket
úgy, ahogy vagyunk – esetleg csak egy pici sóval-borssal,
friss, falusi vajon megpirítva, házi rozskenyéren tálalva...*
De nem volt nálam sem a kosaram, sem a gombakésem,
hiszen virágokért indultam, nem gombáért.
Kénytelen voltam a baseball-sapkámat levenni,
abba szedtem bele a rikitó gombákat.
Ám mégsem mehettem haza az emberek közé a teli sapkával,
takargatnom kellett azt, nehogy meglássák,
mivel ajándékozott meg ma engem az erdő.

JELEK

Cseh Tamásnak, az utolsó nagy magyar indiánnak

Onnan tudtam meg, hogy
a Nagyerdőben megellettek
az őzek és a szarvasok,
hogy amikor beleszagoltam
a levegőbe, tejszaga volt.

Azt meg onnan tudtam meg,
hogy megérett a kék áfonya,
hogy a faluban a madarak
kékesfeketét kezdtek szarni.

(Ekkor kimentem áfonyázni,
és nekem is kékesfekete lett
a kezem meg a nyelvem,
mint a madarak segge.)

TALÁLT TÁRGYAK

Az óvodás a kötött sapkáját hagyja ott az erdőben,
az iskolás az angolszótárt és az uzsonnásdobozt,
a tinilány a bugyiját, a fiú a használt kotongumit,
az erdész a baltáját, az amatőr ornitológus a távcsövet,
a részeg fiatalok az üres üvegeket és cigarettásdobozt,
a kutyatulajdonos a fekete zacskót a kutyaszarral,
ami valahogy kiesik a kezéből útközben,
a lányom a zokniját hagyja el, mind a kettőt,
amikor elfelejti visszavenni azokat a mezítlábas séta után,
de én nem hagyok ott soha semmit, csak elviszek onnan,
mert én életemben csak egy fél pár kesztyűt hagytam el
még fiatalkoromban Budapesten a moziból hazafelé,
és gyorsan észre is vettem a hiányt, de mire visszamentem,
a fél pár kesztyű már nem volt ott, valaki felvette és hazavitte,
nem maradt ott, mint az erdőben a sok sapka, bugyi, zokni
vagy angolszótár és használt kotongumi.

RAGADOZÓSZAGLÁS

Fiatalkoromban sokat jártam
a debreceni állatkertben.
Ott jegyeztük el egymást
a lányom apjával is.

Ott tanultam meg,
hogyan lehet felismerni
a ketrecbe zárt ragadozók
félelmének a szagát.
Azóta bárhol járok,
ahol rókák, farkasok
vagy éppen hóleopárdok élnek,
megérezem a szagukat.
A björklingei erdőben is
tudom, hol a rókalyuk,
vagy hol fialt meg a farkas.
Magamévá tettem a szaglásukat.

HARANGSZÓ

Amikor vasárnap reggel
megszólal a björklingei
ezeréves templom harangja,
hogy istentiszteletre hívjon,
én felkerekedek, hogy az erdőbe menjek.
Nekem az erdő a templomom.

SERDÜLŐ LÁNYOK

„Betű, lá – pendül – lá!”¹

A nyírek egy csoportja olyan,
mint a csapatban álló csitrik,
amiket a nagy, derék fenyők
úgy fognak közre, mint öreg,
kíváncsi férfiak a serdülő lányokat.

¹ A nyírfa latin nevének (*Betula pendula*) svédes kiejtése.

ESŐ UTÁN

Nyáron eső után szeretek az erdőben sétálni,
mert olyan az avar illata, mint az első kedvesem parfümjé,
és olyan párás a levegő, mint amilyen nedves az ő bőre volt,
amikor először szeretkeztünk egy színház díszletei között.
A fák a falloszaim. A fű a szőrszálak körülöttük.
Az égbolt a kedvesem tágra nyílt szeme.
Tekintetem rátapad, ha sikoltok.

A HULDRA

Björklinge erdeiben lakik egy *huldra*²,
szemből egy alacsony, de gyönyörű, hosszú hajú nő,
ám hátulról egy odvas fa, és bőr helyett
fakéreg borítja a hátát és a lábát.
Hátul lóg a farka is, amilyen csak egy huldrának lehet:
a róka és a tehén farkának keveréke,
és az erdei derécére³ hasonlít leginkább.
Ő a fák és az erdei állatok védelmező őre,
ajánlatos jóban lenni vele:
ajándékokat szívesen elfogad,
de ha hűtlenek lesznek hozzá,
bosszút áll, és elpusztítja az embereket.
A vadászokat vagy favágókat elcsábítja:
a fáradt vándort, ha árnyat keres,⁴
énekével magához édesgeti,
átöleli, táncot ígér, és a mámoros táncban
a férfi elveszíti az időérzékét,
elernyed, és végül szétesik a teste,

² A huldra (norvég) vagy a skogsrå (svéd) egy erdei női szellem a skandináv folklórból, az erdő őre. A neve az óészaki *hylja* („rejt, takar”) szóból ered.

³ *Chamerion angustifolium* vagy korábbi nevén *Epilobium angustifolium*.

⁴ „Kelj fel, kelj fel, nézz hátra, / Hallod az ezüst húrokat? / Mily édesen szólnak!” *Huldra å en Elland* – norvég népballada.

a lelke pedig szétszakad,
mint a harmatfényben a pókháló.
Mert a vágy bűvkörében veszély van.
Ha kedves vagy velem, megvéd és megjutalmaz,
még feleségül is veheted, de ha azt templomban teszed,
elveszíti farkát és üreges hátát, emberré válik,
ám gyakran bánatos lesz: a mágia elhagyja,
és ez örök szégyen marad számára.
A férjnek tisztelettel kell bánnia velem,
különben fojtogató következményekkel szembesülhet,
vagy éppenséggel megsüketül, megbolondul,
mint a táncban az elfáradt vándor.
A björklingei huldra a Kiserdőt és Nagyerdőt őrzi,
az Arborétumot és a Magaságyás növényeit,
a kerti és cserepes virágokat is,
a szöcske szemét,
a lestyánt,
a pálmát,
a nyírfát,
még a könnyű lepkét is,
ami a szurokfű vagy az erdei deréce
magenta virágszirmain pihen –
arról álmodik, hogy álmában ő egy lepke –
„És felébredtem... És most nem tudom,
most nem tudom – folytatta eltűnődve –
mi az igazság, melyik lehetek.”⁵

⁵ Szabó Lőrinc: *Dsuang Dszi álma*

KOLOSZTRUM

Anyámat mesterségesen termékenyítik meg, kilenc hónap múlva látom először a napfényt, ami azon az apró résen át figyel minket. Miközben kifelé tolakszom, a görccsel együtt mozgok, és a mellső lábaim már kint vannak, benyúl értem valaki, és erővel kiragad anyám méhéből. Levegő után kapkodok, vak vagyok, hiányzik az anyám, akít nem is ismerek, nem tudok járni, még gyengék a lábaim. Ugyanazok a kezek felemelnek, magukkal cipelnek, anyám bőgése emlék vagy képzelet.

Mekkorának képzelem magát, amikor a másik nem felel? Aprónak, suttogom. Kisgyermeknek, tinédzsernek vagy talán egy borsószemnek? Borsó, csattogom a fogaim között, és megigazítom a testtartásom. Tenyeremet felfelé fordítom, magam mellett lógatom, lábaimat keresztbe rakom, folyamatosan tartom a szemkontaktust, csak akkor nézek félre, amikor észreveszem magam, hogy most kéne. A nő részvétellel bólint, valamit feljegyez. Beszélék, ömlök a számból a szó, a felesleges információ, ami nem tud bent rekedni vagy leülni a hangszálakra. Ahogy mutatom a borsót, és ahogy ő a papírra felé fordul, titokban összenyomom a képzeletbeli valamit az ujjaimmal.

Idegenek vizsgálják, cibálnak, karámba rendeznek. Egyedül vagyok, sírok az anyám tőgye és a benne duzzadó tej után. Kolosztrummal etetnek, erőszakkal tolják a számba az üveget, amit először nem akarok elfogadni. Elkapom a fejem, megragadnak, olyan nyelven beszélnek, amit én nem. Amikor kifogyott a táplálék, magamra hagynak. Reszketve várom, hogy mikor törnek rám, mikor nyomnak le valamit a torkomon, vagy vágnak le azonnal.

A villamoson összébb húzom magamon a kabátot. A fordulóban hajléktalan táncol, mellette fiatalok csókolóznak. Fáradt vagyok, magam akarok lenni, vagy rombolni, valakit felpofozni, elgáncsolni, haját tépni, üvöltönni vele vagy csenddel büntetni. Dühös vagyok a repedezett járdára, a melletttem elhúzó biciklisre, arra a nőre, aki mégsem szállt fel a villamosra, mert a másik irányba kell mennie. Újra a rendelőben vagyok, előttem a szakember. Nem jól választ, mondja ő, az anyám, a testvérem, a nagyanyám a kőbányai temetőben meg az ismeretlen férfi, akivel öt éve néztünk össze a metróban. Összeszorítom a fogam, próbálok úgy tenni, mintha nem tudnám, mintha meglepődnék, hogy legyen okom azt hazudni, hogy véletlen. Kocsonyás sze-

mű félőrültek, szenvtelenek, szemtelenek feleselnek, felelősséget nem vállalnak, találkoztól ígérnek, be nem tartják, elsöprik aznap, kámforrá válnak, ujjal mutogatnak, hogy túlsordul a széle, miközben ők verték fel a vizet.

Hónapokig egyedül vagyok. Néha hallom, ahogy mellettem suttognak a többiek, vagy ha egy emberszabású arra jár, felbőgnek. Nekem nem megy. Csendesesen eszem a takarmányt, nyújtom a fejem, ha megvizsgálják. Először kérődözöm, lökök vissza egy darabot a bendőmből, alaposan megrágom, apróra őrlöm a fogaim alatt, majd újra lenyelem. Egész nap ezt teszem, nyúlik az idő, a takarmány a lábam előtt, meg a vágóhídra igyekvő testvéreim kiáltozása. Néha, amikor az egyik holdarcú, akinek a két szeme túl közel ül egymáshoz, nyitva hagyja az istálló ajtaját, akkor kilátok egészen a szomszédos mezőig. Szarkák repülnek be hozzánk, meg hallom, ahogy dolgoznak a munkagépek. Lehunyom a szemem, ilyenkor még enni is elfelejtek, majd észreveszem magam.

A terem tömve van emberekkel. A kabátomat az egyik széken hagytam, a táskámat magamhoz szorítom. Egy ismeretlen egy fél tablettát tesz a nyelvemre, miközben az énekes azt üvölti, hogy akkor leszünk rendes lányok, ha nem beszélünk, nem leszünk gazdagok, nem iszunk, nem drogozunk. A tenyeremet a plafon felé tartom, szinte érzem, hogy egy nagyot kéne ugranom, és elérném. Diszkógömb pörög, valaki rosszul lesz, valaki megcsalja a másikat, valaki nem tartja be a szabályokat. Ha abbahagyom a táncot, és behúzódok a vécé magányába, és elolvastam minden feliratot a koszos fülke ajtaján, akkor előnt valami ismerős pánik. Eszembe jut az a kajla bögre, amit gyerekkoromban dobtam ki, a biciklim, amelyet lomtalanításnál kitéptek a kezemből, a hang, amellyel felruházom a megunt tárgyakat, a használhatatlan dolgaimat. Újra ott kavarog a fejemben az egész vasárnap, a családi asztal, a húsleves, amelybe anyám belefőzta a rosszallását, a kérdést, hogy miért lettem ilyen. Elrágom a répát, a mondatokat, amelyeket a négy gyomrom közül az alvadékban gyűjtök, hátha megemészti a sav és a sok enzim.

Másfél évesen vemhesítenek először. Kilenc hónap múlva megszüلöm, elszakad a köldökzsinór, kitépik belőlem a méhlepényt, zokog a borjúm, egy bika. Azt suttogják, hogy hamar le fogják vágni, vagy felhizlalják, elzárják, nem engedik mozogni, vagy keveset, hogy hamar zsírral teli legyen. Nem látom már a mezőt, sem a madarakat vagy a takarítót, aki néha belenéz a szemembe, és biccent egyet. A fiamat látom, ahogy elkábítják, megvágják,

lenyúzzák a bőrét és húsát, darabokra szedik, boltokba szállítják, megveszik, a bevásárlás után kint felejtik a pulton, és a bűdös húst a szemétkébe dobják.

Hosszú szempilláit figyelem, meg az értelmes tekintetét, ahogy értőn figyel. Megfogom a kezét, mintha hozzám tartozna, vagy eljátszom, hogy ezt szeretném. Senki sem kedves, suttogom, mire megsimogatja a nyakamat, ott, ahol a hajam véget ér és kijavít, hogy de, igen. Elhiszem neki. Táncot jár a lábam, nevet, hogy nem tudja nem azt nézni, ha bábjátékot mímelek velük. Éteri, katarzis, melankólia, szójáték vagy verseny, hogy ki van felül, kinek lesz igaza a végén. Elfáradok, hátrahajtom a fejem, bele a kanapé alá gyúrt gondolatokba, vagy a képzeletbe, hogy biztonságban vagyok. Az ablak előtt kileng a gesztenyefa, nem hozott idén termést, csak hűs árnyat nyújt, miközben kitakarja a jótékony fényt. Mennem kell, mondja, elengedem, lesikálom magamról, tiszta ruhát húzok, ágyba bújok egyedül, zörög a tévé meg a koponyám mögött a nyugalom.

Egy nap többször megfejnék, méhembe borjút tesznek, kiveszik, elválasztják tőlem, csendben túrók, elviselem, megszokom. A ragaszkodás nem múlik, napokig keresem a gyereket, táplálnám, tisztogatnám, őrizném. Mire feleszmélhetnék, újra magukhoz vesznek, rendelkeznek felettem, megtömlenek, elvesznek, leszívják, hogy ne fogyjon el a tejem.

A fürdőszoba padlóján fekszem, jólesik a hátamnak a hideg. Az első borjamra gondolok, arra, akinek a legjobban emlékszem az arcára. A szemei még nem nyíltak ki, rajta maradt a burok. A kezemmel a szőnyeg után kapok, magamhoz szorítom, húzom egyre közelebb, mintha valamire készülnék. Csak a csend maradt utánad, meg a kérdések, az elolvasott üzenetek, a nem észrevett vallomások, a gondolatok, amelyeket a nőre öntök a rendelőkjében, aki ötven percen keresztül hámozza ki őket, és teszi vissza az agyamba. Felállok, megmosom az arcom, a falon lógó tükörnek nyomom magam.

A tehénnel találkozik a tekintetünk. Egyszerre biccentünk.

Fellinger Károly

AMI KÖZÉPEN VAN

Ami középen van, az valójában
kinn van. A lövészárookban feláll az
Isten, kihúzza magát, megmozgatva
zsibbadt, elernyedte izmait. Milyen jó

lenne a tudta nélkül feltámadni.
Felnézni az égre, ahol akkor már
nem lakik. Hozzá egyenesedni a
szívünkbe szúrt törhöz, a távolsághoz.

BORVIDÉK

Nagybátyám emlékére

Olyan volt, aki a szelet is ággal
kínálja. Aki helyett álmodott az
ágy, hófehér lepedőt, vánkost, dunyhát.
Pedig csak halhatatlanságot akart.

A halál nyakán lógni, mint egy kamasz.

SZABAD AKARAT

Ha elhiszed, hogy szabad akaratod
van, nem maradsz egyedül, felelősség-
tudatod a magány, kinn felejtetted a
hozzád vezető legrövidebb utat.

Olyan kicsiny vagy, mint a semmi fürdőkád-dugója. A nemléten átkelni lehetetlenség, csak meghódítani lehet, arra a rövid pillanatra, amikor kifordul magából, úgy van ez, ahogy a tű szalmakazal nélkül. Olyan művirágot kell megalkotni, ami a virágzás helyett a hervasítás örökkévalóságával jár.

JEAN-PAUL SARTRE MEGKÍSÉRTÉSE

Nincsen idő az órákra, a versre, a szívverésre, akinek ideje van, az attól retteg, elmúlik, pedig csak fél tőle, akár a szabadságtól, a fal sok mindenre jó, hiányozna a vad graffitiseknek, a szelíd, hófehér galambot festőknek, a merész hősöknek, akik át akarják mászni, hiányozna a megkerülhetetlen részlet gazdagoknak, a falra festett ördögnek, a falra hányt borsószemnek, azoknak, akik a falat támasztják, csak önmagának nem hiányozna a fal, fel sem tűnne neki, ha lebontják, olyan, akár a mindig fénylő Isten.

JUTALOMOSZTÁS

*Ifjú dolgozók,
egyem a gyöngé búsotok!*
(Cseh Tamás)

Összeszedem magamat. A fürdőben majdnem fagypontra van, ahogy keztem mosni, a tükör bepárasodik, lassan tisztul. Megfogadom, hogy kibékülök a közösséggel, a saját belső közösségemmel, és azzal a kollektívával is, amit az egyetemes sors az euklidészi térben kijelölt nekem. Nem nagy kibékülésre gondolok, csak arra, hogy reggel ne rúgjak bele mindenbe reflexből.

Borotválkozás közben nem vágom meg magamat. Ez nálam ritkaság. A kotyogós sem fut ki, nem csorog végig az utókévé az oldalán, nem kell az aragáz tetejét vakargatnom reggel fejében. Apró jelek, pont elég. Eszternek cetlit hagyok a tűzhely mellett: „Vigyázz, félig tele, félig forró. Legyen pont ilyen napod. Pussz.”

Leakasztom a frissen vasalt köpenyt. Elmúltak azok az idők, amikor gyűrött vagy Eszter-vasalt lebernyegekben flangálok. Előveszem a régi anatómusköpenyemet, fehér, hosszú ujjú, állógalléros. Ugyanaz, amit M. igazított meg rajtam egy jól irányzott nyakonvágás kíséretében a kettes boncteremben. Felpróbálom, beállok a tükör elé. Te jó ég, még mindig jó rám. Azóta vállban kicsit erősebb lettem, két rend kötött pulóverrel már nehezen vakarnám le magamról, de most rendben van. Úgy billegetem magam a foncsor előtt, mint aki most érettségizett. Kész dili.

Esztert szándékosan nem keltem fel. Az első jelentős dolgok előtt mindig egymásnak esünk, most meg nincs szükségem egy konyhai ütközetre. Látom rajta, hogy mélyen benne van a non-REM-ben, meg sem moccan, csak a főúton eldübörgő kamionok rezonanciája billenti ki a metronómlégzéséből.

Döbbenetek ezek a nők, érzem ezt már régről. Ahogy a férfitömeg képes lezüllesztetni egész sebészeteket pusztán az egójával, úgy rántaná helyre néhány átlagnőt, amit mi széthordunk.

Sajnos én már a vilájobbításba ahajt belebuktam, de nem abba, hogy kicsit összeszedjem magam egy frankó nőtársaságban, ahova innentől tartozom. Valahol mindig is ez kellett volna nekem, hogy újraírjam, átkeretez-

zem az összes lacanista csökevényem. Persze Eszter óta javultam egy kicsit, de az ember nem rohanhat mindig a szeretőjéhez öngazolásért. Na de elég legyen a konyhpszichológiából, levetem a köpenyemet, és szaladok is bele az újonnan meglett matriarchátusomba.

* * *

Köpeny a vállfán, papucs a cekkerben. Átbillegek a koszlott rendelőházba. Az ablakpárkányon a muskátlik tavalyi maradéka, fekete-vörös szirmok a sarokba sodródva. A polgármesteri hivatal minden nyáron küldi, takarítási nem szokás utánuk.

Bent floraszep szag van, alatta a gázfűtésű cserépkályha égett csempéje. Egy pillanatra mennybe szállok a tisztaság emlékétől. Kabát le, köpeny fel, ünnepélyes mozdulat, indokolatlanul.

Bekopogok.

– Már megmondtam, hogy ne kopogjanak, ha nem voltak szólítva! – csattan fel egy hang bentről.

Elmosolyodom. Belépek.

Egy vörös hajú nő ül az asztal mögött, kicsit szétesve, még nem döntötte el, hogy ma melyik szerepében van. Végigfut rajtam, aztán az arcán gyanakvás, kétely, végül felismerés.

– Ja, hogy maga az – mondja. – Istenem, de gyorsan telik az idő. Jöjjön, csinálok helyet. A kartotékokhoz egyelőre nem nyúl, mert akkor nem leszünk jóban. Nusika vagyok.

Kezet rázunk, pakol, közben beszél, meg sem áll.

– Jó, hogy végül januárban küldték ide. Ilyenkor mindig elromlik a konvektor. Ugye ért hozzá egy kicsit?

Hallgatok egy másodpercig.

– Eddig nem volt dolgom ilyesmivel.

– Kár – legyint. – Csak gondoltam, hátha, ha már ilyen szép magasra megnőtt. És betegekkkel volt már dolga?

– Kérem?

– Á, mindegy. Csak kérdezem. Azt mondták, volt a sebészetben. Az már valami. Nem úgy, mint Dóri kisasszony. Tavaly ilyenkor jött ő is, egy napot nem dolgozott előtte, s mire mindent elkapott, nyár lett. Na de nem kárálok. Mindjárt itt is vannak.

Ebben a pillanatban nyílik az ajtó.

A doktornő lép be. A múltkorról nézve mintha kicsit összemert volna, de a tartás ugyanaz. Nem néz rám, le sem lassít. A táskáját leteszi, kezét mos, köpenyt akaszt. Úgy mozog, mintha a tér volna hozzá igazítva.

Az eddigi rezidense követi, fél lépéssel mögötte. Ugyanaz a polárköpeny, papucs, egymás mellett ülnek le, az iktatógép két oldalán.

A doktornő nem szól. Nem mutatkozik be. Felém sem néz.

Nusika abbahagyja a ténykedést. Állok a szoba szélén, köpenyben, szereposztás nélkül.

A váró előtt padlóreccsenés, csoszogó léptek, kopogás.

– Tessék – mondja a doktornő, nem nekem, arccal a bejárat felé.

Belép az első beteg.

* * *

Lassan sodródik be, hiába lapozgatom fejben a tünettan járásos fejezetét, nem akad be semmi, amit ráhúzhatnék. Kabátban marad, úgy áll, mintha csak leltározni jött volna. Középkorú férfi, apró arcú, csapott vállakkal, a sapkáját a kezében gyűri.

– Kezicsókolom, doktornők. Boldog új évet maguknak!

A doktornő felnéz a papírból. Egy pillanatra felém pillant, aztán a betegre.

– Tessék, doktor úr – mondja, és hátradől a széken.

Nem ünnepélyes, csak jelzi, hogy öt percre rám ruházta a betege összes baját.

A férfi rám bámul, nem érti, aztán végigfut a köpenyemen, még nagyobb a zavar.

– Üljön le – mondom.

Leül. A szék megnyikordul alatta.

– Mi a panasza?

– Nem alszom. Már jó ideje.

– Mióta?

Vállat von, aztán rájön, hogy még ez is túl nagy mozdulat válasznak.

– Nem tudom. Hónapok óta. Nem jön az álom. Már feküdni se jó.

– Szed rá valamit?

Felélénkül, végre a tárgyra tértünk.

– Mindent – mondja. – Amit csak lehet. Otthon van egy egész pungával.

Igyekszem nem fennakadni, sem szóval, sem arccal mutatni, hogy *hát megérkeztünk*.

– Miket pontosan?

Sorolja. Két benzó, egy antidepi, egy, amit *a múltkor a doktornő írt fel*, meg valami, amit a szomszédja adott, hátha.

Bólintok, nem jegyzetelek.

– Vérvyomást mérünk – mondom.

Kibújik a kabátból, felgyűri az ingujját. A karja meleg, a bőre száraz, szőrtelen. Felteszem a mandzsettát, vajon mikor csinálhattam ezt utoljára. A fülemben belüktet a szíve, aztán ismét elhal. A számok pont annyira magasak, amennyire ilyen tájakon illik.

– Fáj valahol?

– Nem – rázza a fejét. – Csak az éjszaka hosszú.

Leengedem a mandzsettát. Visszaülök.

– Mikor fekszik le?

– Amikor sötét van.

– Mikor kel?

– Amikor világos.

– Napközben alszik?

Elgondolkodik, mintha életében először merülne fel a lehetőség.

– Nem. Dolgom van. Ebéd után néha megszusszanok.

Bólintok megint. Ezen nincs mit operálni, a fejemben semmi nem mozdul el.

– Kávé? Alkohol?

– Csak ami kell.

– Mit csinál lefekvés előtt?

Hallgat. Rám néz.

– Gondolkodom.

Ismerős terep, mégsem az enyém.

– Nézze – mondom végül –, amit most csinál, az nem segít. Nem attól lesz jobb, hogy még hozzáteszünk.

A férfi rám mered, aztán a doktornőre.

– Inkább nyesegezzünk kicsit. Először azt hagyja el, ami nem a magáé. Aztán amit legelőször mondott.

– És ha nem alszom? – kérdezi.

– Attól nem lesz nagyobb baja – mondom. – Csak fáradt marad.

Megemészti. Bólint.

Felállok, kezét nyújtok neki. Zavarban van, késik egy ütemet, mire elfogadja. Gyorsan elengedi.

– Ennyi?

– Ennyi.
– Akkor jó – mondja, mintha ezt vártuk volna mindketten.
Kimegy.
A doktornő csak akkor szólal meg, amikor becsukódik mögötte az ajtó.
– Jó – mondja. – Elegáns volt.
Nem dicséret, inkább kategória. Felnéz rám.
– Kicsit atyáskodó, kicsit reduktív, de jó matéria. Azért még dolgozni kell rajta.
Bólintok.
– Na, akkor üdvözlöm, kolléga, remélem nem baj, ha tegezlek. Gyorsan körbevezetlek.
Az íróasztal sarka felé bökö az állával.
– Ez lesz a helyed. Ha túl magas, hozz másik széket, hátul van még elég.
Állítani nem lehet, párnát se tegyél rá. Műanyag, és fontos, hogy tisztítható legyen.
Aztán oldalra biccent.
– Ő itt Dóri. Ő pedig Nusi. Ha elakadsz, segítenek.
Visszanéz rám.
– Azt hallottam, nagy hős voltál a klinikán.
Megáll egy pillanatra. Nagyon kell figyelnem, hogy ne forgassak szemet.
– Itt nem vagdosunk – mondja végül.
A váróban már mocorognak. A következő kopog. Érzem, hogy valami kimaradt, megnevezni nem tudom. A kezem még mindig a levegőben tartja a mozdulatot, nincs ahova letegyem.
– Tessék – mondja a doktornő.
Most már nekem.

* * *

Testes néni, amolyan népcsoport-specifikus, de jól tartja magát. Amikor leül, kifújja magát, a táskáját az ölében szorongatja, legalább van mibe kapaszkodni.
– Hol fáj? – kérdezem.
– A fejem, doktor úr.
– És pontosan hol?
Oldalról érzem a doktornő tekintetét. Nem szól, csak odanyúl, kézfejemre teszi a kezét. Szappanszagú, szobameleg, olyan súlyú, hogy *elég, haladjunk*.

Visszafordulok.

– Inkább reggel fáj, vagy este?

– Jaj, lelkem – tárja szét a kezét a néni –, azt én honnan tudjam. Ha meg tudnám mérni, mennyi a fájdalmam, attól is megfájdulna a fejem.

Nyúlok a vérnyomásmérő felé, de már intenek is Nusinak, ez az ő terepe. Szorít, fújtat.

– Százhatvan a hetvennel – mondja Nusi.

– Nem csoda, ettől bizony fájhat is. Mit szedett eddig?

– Valami zé betűset – mondja. – A doktornő mondta, hogy csak este vellegessek belőle.

Felírok egy prilt, már nyomnám a rögzítést, amikor érzem, hogy a doktornő a képernyőre mered.

– Hadd lássam! – mondja.

Odahajol a monitorhoz. Kattog, gépel, feltölt, gyorsabban, mint ahogy követni tudnám.

– Mehet – mondja végül.

A néni előbb ránéz, aztán rám, gyanakvón, mintha lemaradt volna valami, felveszi a pufajkáját, és lassan kirisszál.

Amikor becsukódik mögötte az ajtó, a doktornő még mindig a képernyőbe bámul.

– Majd megbeszéljük – mondja. – Haladjunk, még hosszú a nap.

Ezután csak darálás van, hogy érzük utol magunkat, mert a doktornő délután terepre megy Dóriral, én pedig lefaragom Nusival a lépéshátrányt, amit túl nagy körütekintésben generáltam.

Van viszont egy szent rítus, amit senki nem hagyja ki távozás előtt, ötven beteg mellett sem.

A doktornő jelentősegteljesen Dórirra néz, Dóri átnéz Nusira, ő pedig feláll, és megtölti a vízforralót. Előveszik a csészéket, mindenki kap két mokkáskanál neszkávét, felhúzzuk, amíg a hab ki nem domborodik a csészéből. Beleszagolok, érzem, ahogy a hátamon megemelkedik a köpeny. A doktornő nem ül le, a paravánnak támaszkodik.

– Ide figyelj, kolléga! – mondja. – Itt nem klinikát játszunk.

Nem emeli fel a hangját, de már feszül a nyakamon a köpeny felső gombja.

– Amit te csinálsz, az rendes, lelkiismeretes medicina. Csak itt ez a kutyát nem érdekli.

Szemembe fúrja a szemét. Lenézek a kávéhabra.

– Láttad azt a nénit is, nem a fejfájása a baja. Az egész teste recseg-ro-pog. Ehhez nem kell mandzsetta, csak egy valamirevaló szem.

Kortyol a kávéból, felveszi a kabátját.

– Ha mindenkin végigfuttatod a tankönyvet, estig megérjük dologgal. Az emberek itt nem attól gyógyulnak, hogy mindent megmérünk rajtuk, hanem attól, hogy nem mérjük túl.

Leteszi a csészét.

– A gyógyszereid rendben vannak, nem szépek, de legalább bajt nem csinálsz velük. A nagyobb gond az, hogy mindent egyszerre akarsz megoldani. Itt ez nem így megy.

Fogja a böhöm gyógyszertáskát, elindul kifelé, Dóri kíséri.

– Este lapozgassad kicsit a Heroldot. Nem az egészset, csak azokat, amiket ma úgy éreztél, hogy elrontottál.

Az ajtóból még visszaszól.

– És ne aggódj, fiam, itt senki sem miattad fordul fel. Ha igen, az ügyis régebben kezdődött.

* * *

A doktornőék már ellibegtek, amikor összeszedem a csészéket.

Nusi marad, mindig ő zár, de ácsorog még pár eset a váróban. A kagyló fölé hajolok, engedem a vizet a szivacsra, nyomkodom kicsit a habot, tudnám ezt csinálni még fél óráig. A porcelán alján évgyűrűk, lassan kapargatom körömmel.

Fiatal nő lép be, maga után húz egy kölyköt. A gyerek billeg, latyakos lábbal rugdossa a formaszék lábát. A hegesztés melletti összeaszalódott rágógumikat tapogatja. Benyúl a szájába, nyomogatja a ki nem bújt fogai helyét.

– Bubukám, ne – mondja az anyja. – Hát gondolj bele, milyen kakás most a kicsi kezed, még jobban meg akarsz betegedni?

A gyerek ránéz.

– Anyu, miért vannak kint az ereszeid?

Az anyja felnevet, végigsimít a kézfején, mintha azzal be tudná nyomni a vénáit.

– Ne csináld már – mondja. – Meghallja a doktor bácsi, s előveszi a nagy szurit, lesz aztán áu meg váu.

A kölyök rám néz, iszonyú magasra vonja a szemöldökét, végigmér, hogy kitelik-e tőlem, amit az anyja beígért.

Ekkor hasít belém, hogy mostantól gyerekekkel is dolgozom.

Látom az egész folyamatábrát, ahogy végigtekereg a fején, levonja a következtetést, hogy nem, a *doktor bácsi* nem fogja beváltani a fenyegetős kumpont. Rákezd valami ovis dallamra, amit intonáció alapján nemigen tudok azonosítani.

Kiver a víz. Nusi már készíti az injekciót, banális moldamin, felold, be-szív, kikocogtat. A tű hegyére felszalad a lé.

– Gyere ide – mondja a gyerekeknek.

A kissrác nem mozdul, aztán benyomják a gombját, hirtelen üvölteni kezd. Nem sírni, hanem visítva bömbölni. Becsukom a bukón felejtett ablakot.

– Fogd le! – mondja Nusi, nem néz rám.

Megdermedek.

– Most – mondja. – Mindjárt szúrom.

Odanyúlok. A gyerek rángatózik, csúszik az ágyon, az anyja szorítja a lábát, gyenge hozzá. Megfogom a karját, alig tudom tartani, olyan erő van benne.

A gyerek üvölt, a gyógyszer csorog az izmába. A nyaka megfeszül, és mielőtt el tudnám húzni a karom, beleharap. Nem reflexből. Megfontoltan, tiszta nézéssel.

Összezárja az állkapcsát, látom a vigyort benne.

Érzem a fogait, ahogy belém mar, a fájdalom tiszta, körülhatárolt, meglepően személyes. Nem tudom, mit kéne csinálnom. Felveszem a tekintetét, nem engedem el.

– Kész – mondja Nusi.

A gyerek még harap egy pillanatig, aztán elenged, a szája széle könnyes-taknyos nyál.

Az anyja kapkodva törölgeti, magyarázkodik, közben már húzza kifelé.

A gyerek az ajtóból még visszanéz rám, nem dühös vagy győztes, csak felmér.

Lenézek a karomra. Nyolc vörös pöttyöcske egy koszorúban. Másnap is látszani fog. Nusi pakol.

– Ne félj – mondja. – Azt már megjegyezték, hogy milyen türelmes az új doktor bácsi. És azt is, hogy nem engedsz az igazadból.

Nem válaszolok. Kimegyünk. Új kulccsal fordítom el a zárat.

* * *

A házban még nincs rendje a dolgoknak, amikor megérkezem. Egy pillanatig nem tudom eldönteni, a régi szobánkba lépek-e, vagy egy átörökített változatába. Idegen, viseltes dívány a fal mellett, rajta a mi párnáink, érinthetők vagy érinthetetlenek. A konyha linóleumán futószőnyeg, kétrét hajtva, hogy kevesebbet botladozzunk benne, a sajátunk felcsavarva áll a sarokban, nehogy por érje. Könyvekből rakott dohányzóasztal, rajta törülköző, utazóvasaló. Bepiszkalok a kályhába, tesztek rá még egy rend fát. A fürdőben is begyújtok, ott először füstöl, aztán megadja magát. Lassan a falak is elkezdik beinni a meleget.

Eszter megérkezik, az előszobában vetkőzik, komótosan, tudja, melyik mozdulat mennyi időt ér. A csizmát nem rúgja le, inkább kibújik belőle, egymás mellé teszi őket, orral kifelé. A kabátját a fogásra akasztja, de nem igazítja meg.

Leül a padlóra, hogy lehúzza a harisnyáját. Az egyik lábát maga alá húzza, a másikat kinyújtja. Újjal óvatosan követi a szálirányt, nehogy körömmel beleakadjon. Figyelem, nem azért, mert látványos volna, hanem mert teljesen belefeledkezik.

Odamegyek, leülök vele szemben. A lábfeje a térdemhez ér. Megfogom, nem erősen, inkább csak annyira, hogy ne tudja azonnal kihúzni. Nem tiltakozik, csak felnéz.

– Ne kapkodd el! – mondom.

– Nem kapkodom – feleli. – De azért hideg a kő.

A kezem rajta marad. A harisnya alatt hűvös a bőre, tenyérrel melegítem. Nem simítom végig, nem keresem a hatást, csak tartom, amíg kihúzza a lábfejét. A nejlon a kezemben marad.

– Ilyenkor mindig elfelejted – mondja.

– Mit megint?

– Hogy nem szökni készülök.

Elkacagja magát, feláll. Nem válaszolok. A harisnyát a szék támlájára teszem, majd később elintézi.

A konyhába megy, vizet tölt, még nem szokta meg az itteni csapvíz ízét, beleborzong. Még mindig az előszobában ácsorgok, iszom a félbehagyott mozdulatait, a ferde kabátját, a cipősorát, a friss ujjlenyomatát a poháron.

– Mindjárt mondom – szól ki. – Csak hagyd, hogy megérkezzek.

Amikor először hallottam a megérkezésiigényét így kinyilatkoztatni, azt hittem, valami háziasszony-filozófiaiiskola rántotta be. Mostanra már, vicc nélkül, látom, ahogy a hazatérő Eszter testébe, ha békén hagyják, tényleg visszacsordul Eszter.

Végül kijön, leül mellém, a térdünk majdnem összeér.

– Kezdjed te – mondja.

– Inkább te.

– Akkor előbb vacsora – és feláll. – Aztán beszélünk.

Nem tiltakozom. Friss tojást vesz elő a cekkeréből, kenyeret, vaját, jégcsapretket. Ahogy habarom a rántottát, érzem, a csuklóm zsibbadni kezd, mintha minimum harminc klippet raktam volna be egymás után. Eszterre sandítok, nem veszi észre. Valami rádiós slágert dúdol, tömések közben szedhetette fel, közben billeg hozzá. Mondtuk már neki, hogy az ő munkáját manapság ülve végzik, de ő *old school*, muzáj állandóan járatnia a lábát. Ugyanezt csinálja, miközben leporolja a viaszosvásznat, két tányért és lapítót tesz középre. Nézem, és hirtelen felvillan bennem, hogy én ezzel a rémprecíz kezemmel, a rezivizsgás pontszámommal egészen máshol is lehetnék, s erre most itt állok, vacsorát készítek ebben az olvadtvajszagú konyhában.

– Tudod – mondja –, nem kell mindenben már első napon remekelni.

Elveszi tőlem a túlvert tojást, serpenyőbe csorgatja, arcomba néz. Bólintok végül, nem azért, mert egyetértek, hanem mert felfogom. A nap még gomolyog bennem, a rendelő szaga, csodálkozások, visítás, most még jobb nem bolygatni.

Eszter leveti a pulóverét, a szék támlájára dobja, alatta egyszerű belebujós köpeny, még nem rendelőszagú. Leül velem szemben.

– Na – mondja. – Most már tényleg mondd.

Hallgatok és tudom, hogy innentől nem a vetkőzésről lesz szó.

Előre elneveti magát.

– Ugye nem te visítottál délután kettőkor a rendelőben? Még az út túloldalán is hallottam.

– Mondjuk úgy – mondom –, hogy valaki a számból vette ki a szót.

Végre leülünk, eszünk. Nem siet sehová, a villát leteszi két falat között.

– Nálunk ma alig volt beteg – mondja. – De nem az a jóleső kevés, hanem a kivárós, tudod. Cserében ismerkedtünk, vagy legalábbis a főnök szórakoztatott egyfeszit. Képzelheted, milyen sztorikat hallottam hetvennégyből, a diplomaosztója előtti fúrófejvásárlásról. Ez az ember a fél életét kocsmai verkedések feltörléséből rakta össze. Gondold el, hányszor elmondta ezt már a betegeknek, s ők csak ültek ott, tátott szájjal, semmit sem tudtak mondani rá – röhög a fogorvoshumorán. – Állítólag volt egy csomó jó technikusa, csak közben mindenki elfogyott mellőle.

A kenyeret tépi, a morzsák szétszaladnak a rántottán.

– Mindenesetre felmértem a főnököm. Hát fogat húzni azt tud, meg azt szeret is, a többit majd átveszem én.

Megtörli a száját, mielőtt röhögne.

– Ezt kapd ki, a lelkekre kötötte, hogy péntekekre gyűjtsem neki össze az összes húznivalót, ő majd akkor bejön, s lerendezi fél délelőtt. Szóval nekem kell összerántani a rendes praxist.

Kenyértörés.

– Gondoltam, félévkezdéskor végigmegyek az elemiseken. Szűrés, fogmosás. Ha a gyerek hazaviszi, hogy volt egy doktor néni, az már valami.

Felnéz rám.

– Ennyi. Nem egy nagy etvász.

Szépen beigazítja a villáját a tányér közepére, amikor észreveszi a foltot a csuklóm fölött. Megfogja a kezem, maga elé húzza.

– Ez mi?

– A visítás nyoma – mondom gyorsan. – Semmi baj, látod, milyen kicsi fogíve volt.

– Én azt látom, de akkor most megragadom az alkalmat, hogy elmondjam. Ha valamelyik kolleginád a rendelőben így nyúl hozzád, én meggyúrlak.

Vigyorgok, hát persze, ez a veszély nem fenyeget. Később, már evés után jut eszembe a harisnya, és hogy ma mínusz négy fok volt, és egész nap abban ült, de inkább csak ácsorgott a rendelőben. Nem tudom, kinek vagy minek szólt, az is lehet, hogy senkinek. Másnap is ott lesz.

ELSŐKBŐL UTOLSÓK, UTOLSÓKBÓL ELSŐK

Azt akartam, hogy (az isten) valaki végre észrevegyen.
Hogy ne úgy legyek rossz, ahogy eddig, alkalmatlanságból,
ügyetlenségből, hanem készakarva. Direkt rosszul dönteni.
Aztán mentséget találni, miért csábítottam el valaki más párját,
és nem azt, hogy tizenhét éves voltam és szeretetéhes,
ennél több kell, jobb indok. Lehetőleg évek. Közben odaadni
az elsőket számtalan közül – első spangli, első szex,
első öntudatlan kitárulkozás, feltétlen bizalom és
a rokonoktól kapott ballagási pénzem. Vagy a diákhitelem.

Attól vers a vers, hogy el lehet bújni benne.
Ebben a szövegben meztelen vagyok.
Nem is vers, csak vallomás, gyónás,
monomániás fecsegés. Mászolygás.
Az undor és a részvétnyilvánítás indokolt,
ám szükségtelen, se a megvetés,
se a sajnálat nem visz előbbre.

Az elsők, az első felnőtt évek, ott tartottunk.
Persze csak nekem elsők, neki már volt addigra tizenhárom;
mégis, én szégyelltem, hogy elloptam tőle ez együtt töltött hatot,
hogy zsákutcába csaltam – nem ismertem mást, abban nőttem fel.
Közös képernyőnézések és családi ebédek, ahol úgy teszünk, mintha.
A levest borsozzuk, paprikázzuk és meghintjük egy csipet asztali szóval.
Az elsők, az elsők a lényeg, hinta-palinta, tudom már hajtani,
össze tudom mosni a fentet és a lentet, az első öngyilkossági kísérletét
a féltékenységgel, megcsalással, rángatással. Hinta, palinta.
Dagad-apad a tenger, ígéret és fenyegetőzés nyaldossa a partot,
egyszerre vagyok alatta s fölötte: csak én menthetem meg.
Lám, nem hiába születtem meg erre a világra, dolgom van itt.
Első gyűrű, első vallomások, első lehasítások és meghasonulások,
és az első döbbenet, hogy ez nem is az első, hanem a sokadik.
Hogy mindig is ezt csináltam, ugyanazt, mint mások énelőttem.

Rianás, riadás, hirtelen világosság a kifeszített lepedőn,
hogy én nem ezt akarom, erre már jártam,
láttam, átéltem, ismerem; és ugyan nem tudom, hol,
de lennie kell másik ösvénynek, ha nincs, a testemmel
vágok magamnak, letöröm az ágakat, széttépem a bozótot,
de akárhogy is, találok egy másik utat, és addig fogok futni,
míg valaki nem szól, hogy átléptem a határt.

LAMPEDUSA SZIGETÉN DÍSZPOLGÁR LETT A TÖBB MINT ÖTVEN ÉV UTÁN SZÜLETETT ELSŐ GYERMEK

Mielőtt Maria megérkezett volna, itt nem hallottak mást, csak súrlódások hangjait:

leányanyák összeszorított combjai, öklei, sós tenyerek egymáshoz dörzsölése és a misztrál állandó zúgása volt a háttérzaj.

*nem érkezünk, nem érkezünk
idő előtt odamegyünk*

Azt igazán nem képzelhetjük, hogy mindez bárhol elégséges; hogy csecsemősírás nélkül, az idő és a csuklók állandó szorításában mindenki elégedett lett volna.

súlyos lepedőket gyúrj, súlyos lepedőket vasalj

Akkor jön mindez szóba, amikor a konyhában táncolunk. Akik már elmúltak húszévesek, figyelmeztetnek: felfáztok a csempén mezítláb, fájni fog a hasatok alja, lányok, amikor szültök, meg fogjátok bánni, hogy mindig lerúgtátok a papucsot.

idő előtt odamegyünk

Kiszáritott teknőspáncél koccan a padlón – rajta dobol, csattog, csikar az öreg lampedusai, mindenről tud, ami a szigeten Maria előtt történt.

A nagyszájú leányanyák, mondja, azok vallottak be mindent.

*megérkezünk
megérkezünk
Palermóba megérkezünk*

A barnára aszott férfi vagdos, szel, varr. Gyerekdalok ritmusára kaparász. Térdét maga alá húzva kucorog, két szó között nagyokat kortyol, hibátlan fogsorát kocogtatja. Hol sikerül rím, hol nem, senkit sem zavar. Elcsúszik meleg talpak izzadságnymain.

s amíg a csendet darabolják

A hullámok vagy az álcseropes teknős éneke? Kopog a körmöm az asztalon, az ajtón, a pulton, a szárított citrushéjon, a szófán.

*fehér zsinegen lóg fehér bölcső felett
narancsfasíp, cetkoponya, narancskéreg*

Töltenek neki a párás szemű húszévesek. Az egyik a szeretőjét siratja, a másik még nem akar megöregedni, a harmadik jegyben jár.

*búgócsiga, sóskeksz, rojtos baba
Francesca, Laura, Giulia*

Hogy én melyik vagyok, ilyen közélről nem látszik. Töltök én is, koccan a fogunk a poharakon.

*narancsfacsatt, bőrcipőcske
hol a húgom, hol az anyám
Francesca Laura Giulia után*

Akik a konyhában csokolóznak, fel kell állniuk a székekre. Az öregre nem sandít senki, ezek a lányok jól ismerik egymást, meg az öreget is, aki lopva a padlóról rárándít nadrágok szegélyére.

*megyünk együtt
hova tűntek
Maria előtt, ha itt szültek, nem maradt más*

De: a szagokra nem emlékszik senki, s arra, hogy a leányanyák nem pakoltak vidáman. Hogy sírtak, s hogy ott nem forgatta senki a gyűrűjét idegesen a folyosón. Klórral mosták a padlót,

citrus sehol, teknős sehol. Ami maradt: hasfalra izommemóriából könnyen gördülő tenyerek, még ha minden más is elfelejtődött a megilletődésben.

kapaszkodni

Aztán mire a fájások,

narancsfacsatt, gumiholmi

aztán, mire a fájások

*mire jösztek, megérkezek
szülni, szülni,
hová menjek?*

HELYETTE SZÖRNYŰ LOVAKRÓL, ŐZEKRÓL

elsőként rólad írni úgy,
hogy azt érezhesd, a hirtelen jött lámpafénynél egy kitömött
nyest elsárgult fogsora okozott meglepetést
vadászként hangzik el most, hogy mire való az írás, hogy nincs sem-
mi közös bennem és a vadakat nyalogató rémuszok szeretőjében,
hogy a barna, csontos bokájú lányokról sem tudok semmit, az
uborkafőzésről,
lovak nyakának szagáról,
(a farkasokat csak kitaláltam),
amiről beszélek, amiről írni tudok, minden más helyett

akkor legyen hát elsőként rólad,
konyhakéssel szétfeszített kagylóként nyíljon ki a szám,
ne jusson eszembe, ne kelljen megírnom,
hogy a formája az apámé,
az unokaöcsémé,

hogy egészen idáig szégyelltem, de látod,
milyen szép férfiak hordtak és hordanak ugyanilyet,

beszéljek akkor elsőként rólad mindezek helyett,

hogy idáig jöttem, ilyen messze, egy másik parcellányi szárazföldre,
ahogy a lambedusai nők járnak el szülni otthonról, remegő tér-
dekkal egy palermói kórház folyosóján, nekem is kényszerből
kelljen elhagyni az erdőt, az agancsok egyszerű irányjelzéseit,
rángatnom kelljen az összegyűrt vásznakat,
én vagy legalábbis az a mindig állatszerű, mindig mások által kí-
vánt, zavarodott tekintetű nő, aki beszélni tud bennem,
s kerüljön vissza ide ő is, ebbe a rosszul világított szobába, forgas-
suk a tárgyakat, tapogassuk ki a csillogó ciszták helyét, nézzünk
szembe a lábfej formájával,
ismerjük a nyelvet, de félünk használni,
ropogjon, mint egyenetlen fogsorunk közt a madárcsont,

de végre legyek dühös és beszéljek,

vagy rólad, vagy másokról,
akiket eljátszottam, zsíros földbe dagonyázni vittem,

azokról is, akik engem játszottak el, s rézfonallal varrtam őket
a köldökömhöz, minden mozdulatomban mozdulataik teljes sú-
lyával lépek át egyik körből a másikba, ha felsoroltam a nevük
végre, terelőkutyák éberségével alszom el

beszéljek azokról, akikről szégyellek, pedig szerettem őket, őket
a legjobban, de ismerem-e eléggé a nyelvet ahhoz, hogy méltó
legyek róluk bármit is szólni,
(helyettük szörnyű lovakról, őzekről, patásokat nőnek képzelő va-
dászokról, ókori szeretőkről),
tudnék-e írni azokról, akiknek a helyére egy-egy istenség nevét
hibásan betűzöm

de mindegyikük helyett rólad kell,

(pedig mennyi szétfeszített, rozsdás szögekkel szétlyuggatott kagyló, amiről még lehetne, amiről az őszinték gyávaságával hallgatok)

ahogy innen látjuk egymást, egy tárgy és az árnyéka a papírlap két oldalán, csak kitalálom a formád, az anyagot, amiből gyúrtak, a tenyered,
nem érhetsz hozzám, többé nem, mert csontos vagyok, az izmaim görcsben, amikor nálam gyorsabban szárítkozol a napon

akkor vallom be, hogy ez a nyelv nem az enyém (pedig ott van: a torkomban, a méhemben, a körmeimben, a térdem lekapart seibein)
nem az én testem az, ami beszélni tud (a szobában hagytam, még mindig állatszerű, csontozatában madárra hasonlít)

te ne is láss, ne is tudj róla,

hozzád nem akarok beszélni, csak rólad,
hogy kiszoríthatod azokat,
akiket ki kellett találd ahhoz,
hogy ne kelljen hazudnom.

MENEDÉK

Néha, amikor látni szeretném az eget, az ablakomhoz tolom az éjjeliszekrényt, és arról nézem a vonuló fecskéket. Persze, nem mindig vonulnak el, az ég általában üres, esetleg kondenzcsíkok keresztezik. Galambok erre nincsenek. Sem macskák, se kóbor kutyák, a gyerekek sem az aszfalton játszanak, hanem a játszótereken. Az utcák üresnek tűnnek, pedig, ha a metróhoz sétálok, látom, hogy a kereszteződésnél felváltva várakoznak az autók és az esőkabátos emberek. A metró közel van, Amma, csak két utcasarok. A balettcipőmet az olvasólámpára akasztottam. Tudod, nem verhetek a falba szöveget vagy kampót, és nem ragaszthatok rá képeket. Az ajtókra sem, semmire, ami *Einrichtungsgegenstand*. Bonyolultan hangzik, mondta a házmester, de közben nagyon egyszerű: jegyezzem meg úgy, hogy nem szabad nyomot hagyni. Fejem fölé emelem a mobilt, így már Amma is kilát az ablakon. Nem mondom neki, hogy az üres utcákat lesz majd a legnehezebb megszokni.

Reggel, mikor felébredek, nem nyitom ki a szemem. Csukva tartom, és elképzelem a szobát, amelyben mindjárt felkelek. Olyannak gondolom, amilyen, megpróbálom minél pontosabban elképzelni a hatalmas szürke szekrényt, a fehér csempét, a világosbarna, laminált íróasztalt. A lapos mennyezeti lámpát, a LED égők fehér fényét, az íróasztalszék anyagán a kopásnyomot. A matracot, amin fekszem. Elképzelem, hogy a matrac nem süpped be a súlyom alatt, rajta nehezedem, de a felszíne egyenletes marad. Felesleges ezt ilyen pontosan feltételezni. Elég lenne annyi, hogy balra van a szekrény, szemben az ablak, az íróasztal pedig tőlem jobbra, ennyi bőven elég lenne ahhoz, hogy ne szédüljek meg, amikor felkelek. Szédülni csak olyankor szoktam, mikor másra számítok, mint ami körülvesz. Más ágyra, más országra, más szobára, ahol máshol van az íróasztal. A legrosszabb az, amikor nem számítok szobára, ágyra sem, főleg nem íróasztalra. Amikor a fejemben zaj van, és tömeg. Ilyenkor, mikor kinyitom a szemem, hiába vesz körül csend és tisztítószerszag, teljesen elszédülök.

Mikor beleszédülök a vastag falakba, a fényes csempékbe, megkapaszodom a rúdca az ágyam szélén. Eredetileg nem ezt a szobát szánták nekem, hanem egy kisebbet, a harmadikon. Ezek az alagsori lakások akadálymentesek, mondta a házmester, és hiába nagyobbak a többinél, senkinek nem kel-

lenek. Az egyetemisták néhány nap után kiköltöznek, azt mondják, itt ők is rokkantnak érzik magukat. Mozgássérültnek, javítja ki magát a házmester, napról napra egyre mozgássérültebbek. Inkább kisebb lakásba költöznek a negyedikén vagy az ötödikén. Sosincs náluk egyszerre három kerekesszékes, így ezek az alsó lakások általában üresek. Eleinte nekem is útban voltak a kapaszkodók. Nem tudtam csak úgy ledőlni, belenézni a párnába, oda, ahova az arcom mindjárt belefúródik, és hagyni, hogy magára húzzon az ágy. Otthon így gyakoroltam a zuhanást, az oldalamba estem, a hátamra, a hasamra, bele a tarka díspárnák közé, és próbáltam megjegyezni, mit viselkedik a testem, amikor nem csinálok semmit. Azután ágy nélkül is gyakoroltam a hullámot és az egyenes esést, csak az utolsó pillanatban kaptam el magam. Amikor már jól ment, beillesztettem egy koreográfiába. Mióta alig járok ki a házból, nem zavarnak már a kapaszkodók. Erősítéshez használom őket, rajtuk gyakorlom a *grand plié*-t meg a *battement tendu*-t. A zuhanást már úgysem kell.

A szénmonoxidjelző három másodpercenként villog a plafonon, és percenként halkán pittyen. Nem lehet kikapcsolni. Nem lehet, és nem is szabad, ez áll a szoba lefóliázott használati utasításán, *nicht erlaubt*, ami annyit jelent, hogy *verboten*, ezt jegyezzük meg jól, mondták a B1-es németkurzuson: *tilos*. Lefekszem az ágyba, és felfelé nézek, ki az ablakon. Nem horkol körülöttem senki, és nem is köhög, gyereksírást sem hallok, csak a lomb zizeg, sóhajtozik a külvilág. Hallgatom a légzésemet, idegen a ritmusa. Nem zökkent ki mások orrfújása, nem ébresztenek fel mások rémálmai. Nem remeg meg az ágyam, amikor valaki más rezzen össze, itt egyedül vagyok. Most talán azt is megtudom, hogyan végződnek az álmaim. Egyszer csak végük lesz, ha lezárul bennük a történet, ha elfogy a cselekmény, vagy esetleg nincs is cselekmény, csak képek vannak, meg szavak, a szavak hozzák a képeket, a képek meg a szavakat, mindig jön valami, az álom sosem ér véget, vagy csak akkor, amikor az ablakom sarkából az ágyamra süt a nap.

Fejemre húzom a takarót, és elképzelem a valóságot. A vastag falakat, a hideg csempét, a zöldre néző ablakot. Én már ott vagyok, ahova mások vágyni szoktak, gondolom, és emlékeztetőül belecsípek a kézfejembe.

Hirtelen jött az ősz, hideg van, és napok óta esik. Nálatok milyen az idő, Amma? Ha felállok az éjjeliszekrényre, látom, ahogy az égből lezuhannak a fecskék. Máshogy esnek, mint a repülők, szárnyaik elernyednek, nem pörögnek a tengelyük körül. Egyszer csak abbahagyják a repülést. Nem tudtak alkalmazkodni a hirtelen hideghez, írják a természetvédők az interneten.

Nyissuk ki a garázst, pincét vagy egyéb melléképületet, javasolják, és ameddig el nem áll az eső, a madarakat nyugodtan be is zárhatjuk.

Behúzó magam mögött a bejárati ajtót, és a nejlonzacskót az asztalra teszem. Só, kuszkus, joghurt, tej, kenyér, tojás. *Fein, sehr fein*, mondom vissza a nejlonzacskónak, amit most hallottam a boltban, majd a csaphoz lépek, és gondosan kezet mosok. Kézmosás közben lefelé nézek, előrehull a hajam. Így nem lehet főzni. Szorosan az ujjam köré tekerem a copfomat, hajgumimat közben a számba veszem, aztán összekötöm vele a kontyot. Ezután ellenőrzöm, nem púpos-e a hajam, a tenyeremmel óvatosan megpaskolom a fejtetőm, *ahogy te szoktad, Amma*, a balettpróbák után. Úgy döntök, nem fejezem be a mozdulatot. Berakom a hűtőbe a tejet, a joghurtot és a tojást, és leülök. Kihúzó magam, kezemet az asztalra teszem, ujjaimat egymásba fonom. Úgy tűnhetek, mint aki tárgyalni készül, *nincs nálam semmi*, üzenik az asztalon a kezeim, megfontolt vagyok, és kiegyensúlyozott, üzenik az egymásba font ujjak. Kipihent, megfontolt és kiegyensúlyozott, üzeni a testem, *a tested mindig üzen valamit*. Ugye, Amma? Pedig csak főzni készülök.

Az *Einschränkung* szót a hatalmas szürke szekrényről jegyzem meg. Kinyitom az óriási ajtót, kihúzó a fiókot, és belefekszem. Összehúzó magam, így bőven elférek. A két fiók közötti résen kinyújtom a kezem, és magamra zárom a szekrény ajtaját. Ha most valaki bejönne, azt hinné, a szoba teljesen üres. *Schrank, Schrank, Einschränkung, megszorítás*, mondogatom magamnak, mert a hangosan kimondott szavakat könnyebb megjegyezni. Néha napokig nem mondok ki semmit abból, ami a fejemben van. A házmester már nem ellenőrzi hetente a szobámat, csak e-mailt ír, és néha fotót kell küldennem, olyat, amin látszik, hogy még mindig minden rendben. Legutóbb egy hétig nem válaszolt, aztán azt írta, a tetőtéri építkezéssel volt elfoglalva. Köszöni, látja, hogy a lakással minden rendben. Minden rendben, ismétlem hangosan, hogy megjegyezzem.

Ahogy futok, a balettcipőm talpába fúródnak a kavicsok. Hegyesek, de nem szakítják át a bőrtalpat, tompítva érzem a nyomukat. Nagyokat lépek, hogy minél kevesebbszer érje a lábam a földet, mintha rugókon járnék, a lépteim gyorsabbak, mint a pulzusom. Gyorsan haladnak mellettem a házak, az utca teljesen nyugodt, nem ismerem sem a tereket, sem a templomokat. Harangoznak, visszhangzik a harangszó a házak között, visszaverik az üres utcák, konganak a terek, az egymásnak ütődő fémek hangja bekúszik a ruhám alá. Hideg van, de így is izzadok. Idegen a kongás, idegenek az épületek, de nem tévedek el, mert itt élek, az idegen épületek között. Óriási

szél van, engem követ, mindig csak abban az utcában fúj, amerre fordulok. Hangokat hoz magával, hangokat és arcokat, grimaszokat, sodorja őket az aszfalton, mint üres kólásdobozokat, egy másik város zaját és arcait. Egyre gyorsabban szaladok, az utcasarkok egymást követik, az utcák egyre keskenyebbek, egyre jobban kanyarognak, az ablakok egyre íveltebbek, az utcák megtelnek, most pont olyan, mint otthon, lassítom a lépteimet, lemegy a pulzusom. Kinyitom a szemem, az ágyon ülök, a takaró a földön, a pizzamám nyirkos, és a lábamról félig lelóg a papucs.

Az ablakon ferde csíkban süt be a nap. A görgős széken ülök, lábamat felpolcolom az íróasztalra. Úgy képelem, az itteniek közül sokan így képzelnek. Ha beérkezik egy e-mail, csippen a gép, *hátha*, gondolom ilyenkor, és amikor ezt gondolom, szárnycsapást érzek a mellkasomban. A perceket e-mailekben számolom. Az idő arany, emlékszem még rá, ahogy ezt monddod, kivillan közben az aranyfogad, amiből minden évben egyre több van, azt monddod, egyszer majd ennyi marad belőled, de legalább ennyi megmarad. Utáltam ezt a mondatot. Most várok, napok óta várok, hónapok óta várok, minden nap kitisztítom a fugát a csempék között, vettem külön erre a célra egy kefét, és ahogy a kefe dörzsöli a fugát, a fejemben mindenféle furcsaság jár, teljes zagyvaság. A kefe súrlódása, a pittyegő szénmonoxidjelző, a frissen tanult szavak, *Systemrelevant*, *Systemrelevant*, sziszegi a kefe a csempék között, úgy hangzik, mint egy átok, visszaverik a falak, és én csak várok, és a sziszegő ritmusra ugrom egy entrechate-ot, de csak képzeletben, mert félek, hogy elcsúsznék a frissen mosott csempén. Miközben várok, e-mail helyett valami más érkezik, az ajtó alatti résen hangtalanul becsúszik egy szórólap. A konyhapultra teszem. Kuszkuszt főzök, paradicsomot szeletelek. Tompa a késem, a paradicsom belseje a papírra fröccsen, rá a narancssárga O betűre, pont a közepére, és az O most úgy néz ki, mint egy úszógumi. Az úszógumiból a fejemben mentőöv lesz, a mentőövből pedig a mellkasomra nehezedő nyomás, mintha víz alatt próbálnék lélegezni. Silent Disco. Ez áll a szórólapon. Szedek magamnak kuszkuszt, és asztalhoz ülök. Az arcomra meleg pára csapódik, amikor az étel fölé hajolok. Az orromba szívom, nincs szaga. Számba veszek egy kanál kuszkuszt. Nincs íze. Nyelek, és hálásnak érzem magam, de a torkomon akad a falat.

Csukd be azt az ajtót, ahonnan szél fúj, csukd be, és pihenj. Ugye, Amma? Próbálok becsukni, teljes testemmel nekidőlök, és tolom a szelet, tolom kifelé, ki a szobámból, de mit csináljak, nagyon erős, hiába csukom be az ajtót, besüvít alatta a huzat.

A tetőn építkezés van, a meglévő lakásokra újakat építenek. A meghívón az áll, hogy nyolcadik emelet. Beszállok a liftbe, és megnyomom a nyolcadikat. Kinyílik az ajtó, kilépek a sötét folyosóra. Követem a padlóra ragasztott, foszforeszkáló nyilakat. Előre mutatnak, felmegyek egy korlát nélküli lépcsőn, és kilépek a szabadba. A város fénye feloldja a sötétet, szürke alakokat látok, szagztatottan mozognak, néhányan a falnak dőlve cigarettáznak. Nedves malter szagát érzem, és hallom, ahogyan lent az autók átgázolnak a pocsolyákon. Valaki odalép hozzám, világít az arcán az orvosi maszk, szeme résnyire összehúzódik, azt hiszem, mosolyog. Zsebébe nyúl, és a kezembe ad egy pár fülhallgatót. Finoman meglöki a vállam.

Tanzt du gern, kérdezi, és cigarettával kínál, előrepöcköl egy szálát, és felém nyújtja a dobozt, de meggondolja magát, a keze irányt vált, végül ő veszi ki. *Ja, ich tanze gern*. Állára húzza a maszkot, és a falnak dől. A fal fehér foltot fog hagyni a kabátján, gondolom, de nem mondok semmit, láthatólag nem foglalkozik a kabátjával, sem a szemerkélő esővel, sem a fallal, amin szürke nyomot hagyhat a kabátja. Nyugtalanítanak a félbehagyott mozdulatok, állapítom meg magamban, és elhatározom, hogy beszélgetést kezdeményezek. Ki is nyitom a szám, és azt akarom mondani, persze mosolyogva, hogy *nyugtalanítanak a félbehagyott mozdulatok*, de nem jut eszembe, hogy mondják ezt, ezért újra becsukom. *Das hier ist illegal*, suttogja a fülemben, mintha cinkosok volnánk, két rosszsalkodó kisgyerek. A tisztára sikált fugákra gondolok, és a papírra az íróasztalon, ami kimondja, hogy végre legális vagyok.

Eláll az eső, szél támad, megemelkednek a félkész falakon a fóliák. Úgy hullámszanak, mint a napon száradó lepedők. Nagyon régen nem láttam napon száradó lepedőt. Mindenki más ritmusra mozog, a fejek lefelé néznek, a kabátok nem érnek egymáshoz. Mindenki a saját pályáján kering. Legalább harminc kisbolygó, amikor a vonzáskörzetembe érnek, érzem a melegüket. Az ajtót figyelem, hogy időben menekülni tudjak, ha kilépne rajta a házmaster. A maszkos észreveszi, hogy merre nézek. Közelebb hajol, egyik füléből kiveszi a fülhallgatót. *Was soll schon sein*, kérdezi, de én erre sem mondok semmit, pedig eszembe jutnak a szavak.

Erre nem mondok semmit, Amma, arra, hogy mi baj lehet, pedig rengeteg válasz eszembe jut, egyszerre tódulnak a fejembe, betolakodnak a tudatomba a lehetséges válaszok, egymás vállának feszülnek, mintha egyszerre akarnának átjutni egy keskeny ajtón. Beékelődnek közém, és a többiek közé, sokan vannak, nagyon sokan. Tudom, Amma, hogy azt mondanád, kár ezen törni a fejem, mert sokszor nem történik semmi, de aggódom, mert

sokszor meg egyszerre történik minden. És mindig, amikor nálam nem történik semmi, attól tartok, hogy helyette nálatok történik valami, ilyenkor, mint influenzás ízületi fájdalom, átjárja az aggodalom a testemet. A lábaim elnehezülnek, a karomat nem bírom megmozdítani.

A fiú közelebb lép, és kérdez valamit, *woher kommst du*, hogy honnan származom. Szeretnék rá semleges választ adni, egy messzi és egzotikus ország nevét, amit nem ismer, amiről nem jut eszébe semmi, amitől nem fog meglepetten nézni és lenyelni a kérdést, hogy mielőtt idejöttem, mi történt velem. Végül kinyitnám a szám, hogy kimondjam az ország nevét, ahonnan származom, de azt veszem észre, hogy nem azt mondom ki, amit elterveztem, hanem elnézést kérek, és elindulok a lépcsőház felé.

Kettesével veszem a fokokat, szaladok, mint az álmomban, nem kapcsolok villanyt, a világító nyilakat követem. Hogy ne vegyenek észre, és én se vegyek észre senkit, a cipőm talpa gumiból van, nem kopog. Halk vagyok, és láthatatlan. Hetedik, hatodik, ötödik emelet. Itt laknak fölöttem, csak néhány méter légvonalban, ha fentről vennének minket célba, nem lenne közöttünk különbség, mindannyian ugyanazok lennénk, egy célpont, ugyanaz a pici, piros pontocska. Leérek az alagsorba, és becsapom magam mögött a lakás ajtaját. Mélyre szívom a tisztítószerszagot, a fürdőszobába megyek, és ellenőrzöm a fugák állapotát.

Másnap reggel, mikor a boltba indulok, a kollégium előtt megpillantom a házmestert. Cipője orránál egy halott fecske, de ő nem arra néz, hanem felfelé, az új emeletek irányába. Csak akkor ismer meg, amikor ráköszönök. Lemondóan csóválja a fejét. Igazság szerint fel kellene őket jelenteni. Miközben ezt mondja, úgy néz rám, mint aki kívülről is pontosan látja, mekkorára ugrik össze a gyomrom a szavai hallatán. Bár az is lehet, hogy ez meg sem fordul benne, hogy valami teljesen máson gondolkozik. Itt sosem tudom, mi jár az emberek fejében, Amma. Azt hiszem, talán mégsem az üres utcákat lesz a legnehezebb megszokni.

Soós Gábor

APOKALIPSZIS NAPLÓ

I. HÓDVÁR

Mert az első bombázások után
előbújik az ősi félsz,
nem is a haláltól való rettegés,
hanem hogy elveszítünk mindent,
amit évezredek alatt halmoztunk fel,
mint hódok a nedves gallyakat,
és egyéb, gátakhoz szükséges
pótolhatatlan törmeléket.

Mert az első bombázások után
talán nem marad más,
amiből várat építhetnénk,
csak csont- és üvegszilánkok,
agyvelő- és repeszdarabok,
be nem tartott szerződéseink
oldalszámai és lábjegyzetei,
elveszett mondatok írásjelei,
és a makogássá silányult nyelv.

Mert az első bombázások után
mindenki arra gondol:
ha most, ha itt, ha velem,
és nekem is ezt kéne tennem,
de inkább Márait olvasok.
Föld, föld, kiáltja a borító,
mint azok a tengerészek,
akik az utolsó pillanatig hitték,
hogy lesz még esélyük továbbhajózni.

II. NAVIGARE NECESSE EST

És mégis, merre hajózzunk tovább?
– kérdezem a neonfények alatt.
A hullámok kifutnak alólunk,
visszalöknek a kiindulópontra,
a part menti ismerős semmibe.

A kikötőkben ráncos szeretők várnak,
a szirének éneke felvételtől szól,
fülünkbe recsegve úzi el álmunk.
Ulysses sírját benőtte a gyom,
latinul meg sem ismerik nevét.

Poszeidón lazacos sushiért áll sorban,
rozsdás szigonya ruhatárban pihen.
A Titanic zenészei a playlisten vitáznak,
a katasztrófához illőt keresnek,
de jogdíjra már nem telik.

Jónás olajos cethalat süt a parton.
A távolban Noé üres bárkájáról
azt ordítja a megsüketült Istennek:
soha többé nem vesz részt
semmilyen eszement mentőakcióban.

III. MADRIGÁL

Tudtam, eszement mentőakció
harmadszor is kisütni a defibrillátort.
Néha kifizetődőbb halottnak maradni,
ez is benne volt az apróbetűs részben.

Az unalomra úgyszincs orvosság,
és ha lenne, sem tudnám megvenni.
Élet-kuponjaim lejártak.
(Más akcióval nem vonható össze!)

Fentről nézem, ahogy valaki
félszegen ütni kezdi a mellkasom,
mintha maga sem tudná,
megmenteni vagy megölni akar.

A jelenetről készült hűtőmágnes
már kapható az ajándékboltban.
Távolabb ételfutárok madrigálja
cseng az elmaradt borraivalórol.

RENDKÍVÜLI HELYZET

„Tüzoltó leszel s katona!”

Életed eseményei lesben állnak,
a megfelelő dramaturgiai pillanatot
kivárva húzódnak meg, akár második
világháborús gránátok egy nemzeti
parkban, túraútvonalon, pihenőhelyen.

Életed eseményei, legalábbis a lényegesek
elsődlegesen nem veled történnek, te
a pirotechnikai szakértő, a helyszínré
vezényelt tűzszerészezred vagy.
Szülő, ápoló, jó barát, kedves kolléga.

Naptáradat robbanások krátereiként,
szétlövellő repeszek sűrűségével
ikszelik ementáliszerűvé e rendkívüli
események. Mikor félre kell dobni
mindent – ha még van mit. Brevetés.

Készenléti, éber álmodban zsonglórködsz.
Nem tudsz, de kell. Tojásdad, nehéz testek
repülnek, el kell kapni mindet. A földet érés
következményei beláthatatlanok, jobb nem
is elképzelni. Várjanak hát aznapi határidőd.

Dunna alá söpörve nyugszik hát a munka,
a fontos pályázat, a művészet és a tudomány,
felkészül helyette az állatorvos, ha elébe nem
tolakszik vérfagyasztó mosollyal a Szülői
Munkaközösség – akkor viszont mikor jöjjön
a villanszerelő? A tej, amit hoznod kéne,

legalább életed tapintatos, szelíd
nyugalmával vár meg a boltban,
míg minden gyutaccsal, elvágandó
dróttal elbíbelődsz. Illedelmesen
vár, savanyodik, hogy végül el
is hagyhasd bevásárlólistádról.

„REMEMBER WHEN’ IS THE LOWEST FORM
OF CONVERSATION”

a múlt ingoványos szerkezetéről beszélgetünk
szemérmes vallomással tűzdelve
miszerint írtam rólad egy verset
a szemérmességre a *rólad*
és a *részben másról is*
épp elég indokot szolgáltat
a vers miközben rólad szólt
istenem csak jöjjön valaki
szakember és böffentse
a varázsszakkifejezést
(autofikció!) hogy felképehessem
szóval a vers miközben rólad szólt
nem rólad szólt hanem az ingoványos
illékony szerkezetéről
a visszavonhatatlanságról
az érthetetlen miért-úgy-történetről
és mindezek megváltoztathatatlanságáról
a kontrollvesztettségéről
mondanám ha a magam terapeutája lennék
ha járnék terápiára
kibököm nagy nehezen
nem csupán a fröccstől akadozó nyelvvel
hogy a múlt a múltam a múltad a múltunk
kiskapuk sorozata

melyeken nem nyitottunk be
semmilyen erőfeszítést nem igényelt volna benyitni
és mostanra befalazódtak
de az emlékezetünkben megmaradtan
kísértenek
és hogy mindez amit akkoriban
nagyvonalúan kihagytunk
felmérhetetlen tragikus veszteség
pusztán amiatt hogy nem volt vagy lett
talán csak az idő
 (ingoványos!)
szerkezete ilyen
hogy most nem más kimaradt sosemvoltakat siratunk
mégis lehetetlen
ép ésszel belenyugodni
hogy pont így lett és
nem így és úgy és amúgy
és hogy mindezek most
az elkövetkező évek fenyegető
ingoványos távlatában
milyen következményekkel járnak
 a múlt ingoványos szerkezete
 erre jutok a hazaúton
 emberhez méltatlan
 az ember lelki alapszerkezetétől idegen
 a rólad és nem rólad írt verset
 nem olvasom fel
 nem küldöm el neked
 de már előre tudom hogy
 valahogy még eljuttatom
későre jár most biztosan
ébredem magam
mögött beteszem az ajtód
meghatározhatatlan halmazállapottal gyűl
bennem minden volt és nem volt múlt
a jelen egyszerűen nincs – indulok

MA NAGYON PESSZIMISTA VOLT AZ ORVOS

Két dolog történt ma. Két és fél, ha beleszámoljuk a hóvirágokat. Elköltöttem, meghaltál. Próbálgatom, mire lehet ilyenkor gondolni. Lehunyom a szemem, és eszembe jutnak a testedből kilógó csövek meg a feldagadt végtagok, pedig azokat nem is láttam, csak mesélték. Ne nézd olyan közelről a halált, mert tönkremegy a szemed, szólnál rám, mint amikor rejtvényt fejtettem nálad a konyhában.

Végiggondolom, milyen fekete ruháim vannak az új lakásban. Hogy megengedi-e a gyász a sötétszürkét, a mintásat, hogy képmutatás-e, ha csak a legfelső réteg fekete. Nincs fekete zoknim, csak bokacsontig érő, azt veszem a bakancs alá, sétálás közben úgy csúszkál sarkam és talpam között, ahogy te élet és halál közt, lassan gyógyuló sebet hagyva maga után.

Sokan vannak ma feketében. Téged gyászolnak a metrón, a Blahán, a körúton, téged gyászol a sorban előttem álló anyuka szeme alatt elkenődött fekete szempillaspirál, a lábujjam közé ragadt fekete zokniszösz, téged gyászol a villamoson mellettem zötykölődő férfi nonfiguratív tetkója és a gothok. Őt goth ül velem szemben tetőtől talpig feketében. Mikor felállnak, az egyikőjük nadrágjának ülepén megcsillan egy strasszkövekből kirakott HEAVEN felirat.

Nem hoztam fel sok fekete ruhát, mert az orvosok azt súgták apa fülébe, benned itt nagyon bíznak. Esténként körbetelefonált a család. Olyan volt, mint a csapatépítő játékok, amikor úgy kell továbbadni az információt, hogy a lehető legkevésbé változzon, azzal a különbséggel, hogy a cél nálunk a lehető legoptimistább narratíva volt. Mindannyian orvosok lettünk. Ha lejjebb ment a lázad, örültünk, mert csökken a gyulladás, ha újra feljebb, örültünk, mert a tested harcol. Nem voltak rossz hírek, legfeljebb pesszimista orvosok.

A család körbetelefonált: ma nagyon pesszimista volt az orvos.

Egyébként nem szoktam hinni a Mennysországból, de most, azt hiszem, önzés lenne. Számolod a Mennysországi sarkait, hogy el tudj végre aludni. Az

otthonosság érzése még ott sem alakul ki azonnal, meg aztán a jetlag. Azt mondják, érkezés után tartózkodj sokat fényen. Majd megszokod.

Még nem pakoltam ki. Ágyam mellé vécépapírt készítek, alig fogy belőle. Talán ha elaltatnának, és gyógytornászok kimasszíroznák a torkomból a tagadást, és orvosok csöveket vezetnének belém, és azokon adagolnák, hogy már nem élsz, ha mesterséges gyász alatt állnék.

Felvágott torokkal azt tátoztad apának, menjen le a Balatonra, nézzen rá a nyaralóra, minden rendben van-e. A hátsó kert tele volt hóvirágokkal. A Messengeren körbeküldött képen néhányan – az optimistábbak – a hóvirágokból egy szót látnak kirajzolódni. Önzés lenne nem hinni nekik.

TÍZ PERC PER HALOTT

A nagyvárosi temetőben lehetetlen parkolóhelyet találni. Gyakorlott Pac-Man játékosok előnyben. Halottaskocsik minden irányból, mögöttük gyászmenet. Időnként megfigyelhetünk egy-egy fekete ruhás alakot, ahogy sietve, de feltűnősködés nélkül sarkon fordul, és az ellenkező irányba haladó tömeghez csatlakozik. Túlságosan hasonlítanak egymásra a halottaskocsik.

Mikor két gyászmenet találkozik, a halottaskocsik vezetői mosolyogva intenek egymásnak, mint a buszsofőrök. A két gyásznép felméri egymást, a kisebbik zavarában hangosabban szipog, esetleg sóhajtozik.

Néhányan nem bírják a hosszú sétát, mert kihagyták a reggelit, hogy többet tudjanak enni a toron. Aki megéhezik, szükség esetén peracet, szendvicset vásárolhat a büfékocsikról, melyeket halottaskocsikról mintáztak, hogy ne zavarják meg a szertartásokat. A hasonlóság igen kellemetlen helyzeteket szülhet.

Ne hagyjuk, hogy a közeli repülőtér zajai kizökkentsenek bennünket. Ha gyászunk nem elég mély és őszinte, vásároljunk füldugókat a virágárusnál. A kapuban szuvenírbolt, képeslapok, kulcstartók a legkülönlegesebb sírokról mintázva. A kápolnánál Jézus-élőszobor, aprópénz fejében finoman mozog, integet, biccent a hozzátartozóknak. A temetőben elhelyezett kamerák spontán képeket készítenek a gyászoló tömegről, melyek a szertartás végén hűtőmágnes formájában megvásárolhatók.

A kapuban menetrend, tíz perc per halott. Érdemes esetleg összebeszélni, ketten-hárman összeállni, máris kijön a harminc perc, csak általánosabban kell fogalmazni a gyászbeszédben per halott. A hozzátartozónak (továbbiakban Hozzátartozó) szerződést kell aláírnia arról, hogy a temetés-től számított egy éven belül a megbízott temetővel (továbbiakban Temető) konkurens temetőben nem temetkezik.

1. A szertartásra kijelölt időkereten túl a temetőben, valamint a bejárat-tól számított ötméteres távolságon belül a sírás szigorúan tilos. Amennyiben az emlékezésre kijelölt idő lejárt, de Hozzátartozó még nem hagyná el a temetőt, jogosult csatlakozni az aktuális szertartáshoz, és úgy tenni, mintha az aktuális halottat siratná.

2. Temető köteles fekete elektromos rollereket biztosítani, amennyiben a sírig megtett séta hossza meghaladja az ezer métert. A szertartás napján a halott nevét megadva az oldalon (kisbetűvel, egyben, ékezet nélkül) Hozzátartozó 10% kedvezményre jogosult a rollerek kölcsönzésekor.

3. Hozzátartozó jogosult a sírkövet reklámfelületként használni, bérbe adni. A bérlőktől befolyt összeg Hozzátartozó és Temető között 67–33-as százalékarányban oszlik meg, a krisztusi számmal Isten előtt tisztelegve.

Hozzátartozó kijelenti továbbá, hogy jelen szerződés szövegezését egyértelműnek és érthetőnek találja, és annak tartalma nem sérti a jóhiszeműség követelményét, minden tekintetben összeegyeztethető a megbízás tárgyával és céljával, ezért mint akaratával mindenben megegyezőt, jóváhagyólag aláírta, ámen.

TALÁN

A stroke miatt nagyapa három évig
terült el bénán a ronggyá koptatott
heverőn, aztán meghalt. A húgyszagot
még hetekig túrtük. Jöttek a nénik –

távoli rokonok – a halálhírre,
karon fogtak: hogy megnőttél, te gyermek...!
Ettek-ittak... s vége lett az egésznek.
Két évvel később mamát is elvitte

egy vérrög. Minden nap kijárt a sírhoz.
Nem vitt virágokat, csak üldögélt ott,
mesélt az unokákról nagyapának.

Egy sírban vannak, de ritkán járok ki
hozzájuk, és nem szoktam imádkozni
sem. Talán nélkülem is feltámadnak.

TÁJBA SZÓTT CSEND

Ahol megszűnt minden emberi lépték,
megállt a vonat, zuhantak a testek.
Az ösztön még életben tart, nem enged,
benned maradt, mikor hited kitepték.

Miután a vagonból kihajtanak,
újra egyenruhások ütnek. Hagyod.
Vonszolod a létet, mint a testszagot.
A távolban sötétlik néhány barakk,

egy kapu vasból, német felirattal:
Arbeit macht frei. Rajtuk durva szövet
a tájba szótt csend, túlvilági angyal

körülöttünk a köd, és mi alatta...
Aztán semmibe omlik a tömeg
a gyűlölet-ittas vezényszavakra.

———— Rostás Mihály

A VÁLASZTÓKÖRZETEK FÉNYE

a tört falak válaszra sem
méltatnak.
kimentem a város szélére,
hogy ásítani lássak túlvilági lényeket,

amivel
annyit értem el, hogy
rendőrt hívtak rám.

ablakot keresek a folyosón,
ahogy eltakarják a várótermeket.

néha a választókörzetet
saját arányokra szabják,

a lényemet egy nagyobb bőrkabáthoz idomítom:

bemegy a fény, elalszik,
majd szájba vág minden embert,
aki aludni mert.

NEM LAKOTT JÓL

az omlás végében minden fűszál
vigyázzban áll.
plafon tetején hangyák érlelik
magukat.

a bűgás elviselhetetlen, minden hűtő
úgy nyikorog,
mint egy évekig visszatartott
ólomgolyó.

te mindenben azt láttad, amiben más
fürdött.
mert ebből még senki nem lakott jól.

a parasztok szerencsés emberek.
akkor járatják magukat, amikor akarják.
ha oktatni szeretnének, megteszik,
ha félelmet keltenek –
mindenki elhiszi
az eső üzenetét.

A MORZSÁK EREDETE

tárgyalást nyitnak a felvett imázs környékén.
járdákon csak dohos lapok,
mert az alvás hossza fájás, fények múltával kezdődik –
mint kínai zsebben egy használt óvszer.

hol van az a kréta, ami lázzal hozott kihagyásokat.
ami nem fért hova, de beírták, hogy kerekítéssel
legyen kérdezhető.
amikor a gyűrűvel adott tockos nyílt sebet érintett,
és az egész osztály azt a bolond tanárt ütötte.

amikor minden laccím a közösbe került,
azt mondták, nem tudják.
korban fejezték ki, hogy már régen megérkezett
az a felújított megálló.

a vadak nézik tovább, ahogy korcsok
kergetnek
valami
náluk is kevertebbet.

a morzsák keletről érkeznek.
kólás dobozokat váltanak
a szemközi boltban.

DANI, DANI, DÁNIEL

Mire én a céghez kerültem, Péterrel, a vállalkozás vezetőjével már két éve együtt dolgoztak egykori osztálytársai is, akikkel az elsőtől az érettségig ugyanazoknak a padoknak az ülőkéjét, ugyanazoknak a tornatermeknek a padlóját, szereit koptatták: a kiadói tevékenységet összefogó Szépvízi Zakariás – más nevén Zaki vagy Zakkant –, a végzettségét tekintve magyar és francia szakos bölcsész, a kolozsvári tudományegyetem büszke produktuma, valamint a cég kereskedelmi tevékenységéért – az anyagbeszerzésért és a termékértékesítésért – felelős, a Iași-ban közgazdasági egyetemet végzett Borda Dániel – alias Dani vagy Dada. Ez utóbbiak többéves emigrációt maguk mögött hagyva tértek haza szülővárosukba: Zaki egy határnyival balról, tételesen Mezőberényből, ahol a '88-as hivatalos kitelepülését követően hat éven át magyar nyelvet, történelmet és testnevelést tanított az ottani általános iskolában, Dani Jönköpingből, ahol – Budapestről '89 júniusában illegálisan meglépve – majdnem öt évig egy lámpagyár szerelővonalánál mellett kínálta végig a napi nyolc órát, két váltásban, a teljes munkaidőben egy futószalag mellett állva termelte ki magának és övéinek a megélhetéshez nélkülözhetetlen svéd koronákat.

Dani nyurga, vékony, szálkás izomzatú, csontos alkatú fickó volt, magas és erős tehát, amit az általa igencsak kedvelt, számos más, egyéb elfoglaltságot a jelentéktelenek kategóriájába taszító teniszezésben tudott igazán kihasználni, érvényesíteni. Pedig Zaki mennyit nyaggatta ezért, mondván, alkatilag kosárlabdázásra teremtett, hiszen komoly izomzatot lehet rakni arra a csontozatra, lepattan a testéről az ellenfél, a labdaérezék pedig menet közben kialakul, de ő konokul kitartott a választott sportjánál. Kései fiúgyerek lévén – a nővére három évvel a háború kitörése előtt, ő hárommal a front átvonulása után született –, a szülei igyekeztek mindenben a kedvében járni, és ez sok mindenben meghatározta az életét.

Az apjának sikerült valamennyit átmentenie a háború utáni új világba is a befolyásából, amit abból szerzett, hogy a harmincas évek második felében, de a rövid „magyar világ”-ban is a Czako-féle szanatóriumhoz közeli Tornakert gondnoka volt, ahová a város jobb családjai, közöttük a legmegbecsültebb orvosok, jogászok és hivatalnokok is szívesen eljártak a fölös időt sporttal meg szórakozással eltölteni, ezért a későbbiekben nem volt szüksége

holmi embert próbáló erőfeszítésre, hogy egyre nagyobb bizalmat élvezzen az újonnan alakuló „krém” részéről, melynek köszönhetően, na meg annak is, hogy a neve románul fonetikusán „Bordá”-ként volt olvasható, a népi demokrácia erőszakkal meghonosított rendszerében a helyi városi néptanács belső ügyeinek adminisztrátora lett, aminek okán a város tulajdonába átment egykori Tornakert is az ő gondnoksága alá tartozott. Szinte természetesen következett, hogy eleinte az ottani, majd később az új, Erzsébet-ligeti pályán az ország egyik nagy híré teniszedzője, Ovits úr, a közvetlenebb környezete és a kölykök számára Tibi bácsi, a saját unokaöccse mindenkori partnereként használható Danit is a gondjaiba vette, jó második vonalbeli játékos szintjére eljuttatva őt, aminek köszönhetően, protezsáltja legnagyobb öröme, tudása a korosztálya számára rendezett komolyabb helyi, körzeti és országos versenyeken is megmérettetett, olykor nem is sikertelenül: érmek és oklevelek garmadát tudhatta a magáénak.

Az anyja a már három évszázaddal előbb is jómódú vásárhelyi polgárcsaládként jegyzett Szalkayak leszármazottja lévén, valamiért megszállott imádója lett a képzőművészetnek, a harmincas évek második felében maga is eljárt a Ciupe-féle vásárhelyi festőiskola képzéseire, portré-, csendélet- és tájképpróbálkozásai ott lógtak a család Lupény utcai lakásának falán, ami Dani számára példaértékű lehetett volna, tekintve a rendkívüli rajztehetségét, de utált rajzolni, festeni aztán különösen, mert ahhoz folyamatosan ülni kellett volna, amire ő, izgága kölyökként, képtelen volt. Pedig a példa ragadós lehetett volna. Péter, ahogyan azt elmondta, amikor a barátságuk eredetéről beszélt, és az ő „mázolmányai” kapcsán szóba került, hogy nagyobbacska kamasszá cseperedve, valahányszor Daniéknál járt, a legkritikusabb szemmel fürkészve, talán kissé irigykedve is, mindig megcsodálta azokat a képeket, amelyek, véleménye szerint, az idő és a kor által túlhaladott témájuk és stílusuk ellenére is „a Szalkay néni kiváló színérzékéről és technikai tudásáról tettek tanúbizonyságot”, ami őt a legnagyobb tiszteletre készítette barátja édesanyja iránt. Nem mulasztotta el bevallani, hogy akkoriban – túlnőni óhajtván az akkor még élő apja néhány fennmaradt, nem éppen elvetendő ifjúkori próbálkozásain – különös és titkolt vágyálmai közé tartozott önmaga valamikori megmérettetése a festészet terén.

No de, ami a lényeg, Dani hazakanyarodása kacifántos előzmények, majd kalandozások után történt.

A „szocializmus építése” őt az egyetem elvégzése után három éven át az egy évvel előbb alapított Hargita Megyei Építkezési Tröszt gyergyói telepén kísértette meg, ahol a teljesítménykényszer gerjesztette állandó

kapkodás áldatlan hatásán és következményein kívül nem sok tapasztalatot szerzett, viszont alkalma volt megismerkedni és néhány hónapi „együtt-járás” után „összejönni” a telep főkönyvelőjének építőmérnök lányával, Kispál Melindával, akit a iași-i diákéveiből érintőlegesen, társasági találkozásokból ismert, s aki már az első együttlétükkor sem titkolta, hogy kedvére való lenne mielőbb feleségül menni hozzá, mert tetszik, hogy ilyen, olyan, amolyan, szóval éppen jó neki. Így aztán hamarosan sor is került a lagzira, ami igazi dínomdánom volt gyergyói módra, az ottani „fényes”-ben a násznép elégedetten nyugtázta a felhozatalt ételből meg italból, hangulatból is, még egy kis bicskamutogatás is belefért, mert hát nem lehetett csak csupa jó népet meginvitálni, a titulus kötelezte az embert, mármint az örömapát, s az ajándék gyanánt lehetségesen befolyó picula sem számított megvetendőnek, akárkitől kapják is. Ennek a gyors egybekelésnek az lett a következménye, hogy Daninak el kellett odáznia a mindenáron való visszatelepedést haza, Vásárhelyre, mert az viszont Melindának éppen az otthonról máshová telepedést jelentette volna. De nem mondott le róla végleg. Dobbantásnak számított, amikor megpályázta a brassói traktorgyár értékesítési osztályán meghirdetett közgazdász állást, és csodák csodájára, fel is vették, mert az előnyt jelentett az értékelésében, hogy lakást nem igényelt, ugyanis előre megbeszélték a családban, hogy nyugodtan lakhat az anyósa szüleinél Sepsiszentgyörgyön, onnan, ha kell, naponta ingázhat, s ha úgy adódik, hogy közben Melindának is kerül valami, ő is követheti, mert azért Brassó mégiscsak más, mint Gyergyó. Talán ott is marad, míg a világ világ, mert fél év múltán Melindának is került egy munkahely Szentgyörgyön, amit ő elfogadhatónak talált, de főleg azért, mert Dani igen jó viszonyba került a főnökével – Valentin Gheorghijă volt a neve, Bánffyhunyadi származott, és tökéletesen beszélt magyarul –, aki rokonszenvének jeleként, az afrikai traktorexport kapcsán önzetlenül bevezette a külkereskedelem minden rejtett csíziójába, aminek később aztán óriási hasznát vette, amikor az általa igazinak vélt munkahelyre került.

Mert csak-csak haza vágyott. És amikor a vásárhelyi építőszövetkezet egyszerre hirdetett meg egy-egy építőmérnök és közgazdász állást, szorgalmazta Borda papát, aki akkoriban a szakszervezetek szövetségének megyei vezetőségében töltött be valami másodlagosan fontos tisztséget, mozgasson meg minden szálát, hogy a szövetkezet elnökénél, Szekeres elvtársnál a fiát és a menyét előtérbe helyezze. Mivel ez sikerült, Melindának sem lehetett az ellen nyomós érve, hogy – Gyergyót és Sepsit nem lebecsülve – végre egy igazi városba költözzön, különös tekintettel arra, hogy a lakásgond sem

nyomasztotta őket, lévén a Bordáék Lupény utcai házának három szobája elégséges négy felnőttnek, tekintve, hogy közben a Dani nővére, Ottilia is bekölttette a fejét, és férjével meg a már útban levő gyermekével a hasában külön lakásba költözött.

Adott volt tehát Dani számára a stabil élet minden feltétele, mert jól képzett lévén, a munkahelyén sem akadtak gondjai, azt pedig, hogy amit csinál, nem elégti ki a szakmai igényeit, másodlagosnak kellett tekintenie, valami kötelező átmeneti időszaknak az igaziig, és reménykednie a mielőbbi változásban. Aminek az esélye nem is késlekedett felbukkanni. Ugyanis a helyi műtrágyagyártó vegyipari kombinát exporttevékenységének növekedése szükségessé tette az értékesítési osztály létszámának növelését, amiről Borda papa egy bukaresti szakszervezeti konferencián véletlenül – és talán illetéktelenül – szerzett tudomást, és aminek nyomán anélkül, hogy Danit megkérdezte volna, intézkedett, mert szinte biztos volt a fia utólagos jóváhagyó rábólintásában, nem vonta kétségbe, hogy erre sor kerül, noha alkalmazásának egyik alapfeltételeként jelezték, felejtse el azt a kis undok vesszőcskét a keresztnéve „a” betűje fölött, és ha lehet, kerülje, hogy a munkahelyén más nyelven is szóljon, mint ami Románia Szocialista Köztársaságban hivatalosnak számít, amiről tudta, hogy nem éppen a fia kedvére való létezésforma, mint ahogyan az sem, amire elkerülhetetlenül számítani kell, hogy mivel külföldi személyekkel meg hatóságokkal, olykor nem a szocialista táboron belüliekkel is közvetlen kapcsolatba kerül, kéthetente köteles írásban jelentést tennie valamennyi tárgyalásáról, megbeszéléséről az arra illetékes állambiztonsági hatóságnak, és néha személyesen is meg kell jelennie náluk egy bizonyosfajta beszélgetésre.

A következő napokban azonban komoly meglepetés érte, mert Dani, az ő mindenkor lázongásra hajlamos fia sem tőle nem kért haladékot aznap, amikor kész tények elé állította, sem a másnapi kamuinterjún és vizsgán a jövődóbeli munkaadója káderosztályfőnökétől, hogy átgondolhassa, igent mond-e vagy nem, mint utóbb bevallotta, egyetlen éjszaka elég volt neki, hogy kiértékelje a mit miért esélyt, szembesítse magát a lehetőségeivel, a kényszer-kompromisszumokkal s azok következményeivel, és bármely visszafogó háttérérzés nélkül engedjen a kihívásnak, elfogadja a feltételeket.

És hosszú évekig nem is bánta meg. Fogékony és, Valentinnek köszönhetően, elég alaposan felkészült lévén hamar beletanult a műtrágya-értékesítés nem túl bonyolult feladatába, annak módszereibe is. Néhány apró, a karrierjét nem befolyásoló kudarc után egyre okosabban használta ki a kapcsolatteremtő képességét, megtanult nyugalmat, kimértséget színlelni, ezért, noha

a főnökön kívül még heten voltak az értékesítési osztályon, a belföldi, de a külföldi partnerek is többnyire vele szerettek tárgyalni, ez utóbbiaknál kiválóan kamatoztatni tudta az angol nyelvtudását is, aminek elsajátítására még kölyökkorában az apja, de főleg Ovits úr noszogatta, lévén a kommunikáció hallgatólagosan elismert nyelve a tenisz világában. Megfelelő tudásának és rendkívüli alkalmazkodóképességének következményeként a környezetében senkit nem lepett meg, hogy nem egészen három év elteltével ő – „tovarășul Daniel Borda” (ejtsd: Dániél Bordá!) – lett a kombinátban az értékesítési főosztály vezetőjének helyettese, vagyis egyféle főmufti egy olyan rendszerben, amelyben az alatt élők éppen csak tengődtek anélkül, hogy a nagy részük ennek tudatában lett volna. Ahogy Dani mondta Péternek, amikor hosszú évek elteltével újra találkoztak, nem volt nehéz elfogadni a státust egy olyan környezetben, ahol az ötezer alkalmazott jó részének az élete néhány évvel előbb még attól függött, hogy ad-e a Jóisten valamennyi termést, vagy nem, hogy aztán egyszerre csak olyan fedél alatt lakhasson, ahol nem kell a hajnali zimankóban felkelni és tüzet rakni, és a víz a falból folyik.

Annyit tudtunk róla, hogy illegálisan megléptek Romániából, de azt akkoriban még nem, hogy mi készítette az itthoni tisztos megélhetésének, érvényesülésének feladására. Mert Péter is csak annyit mesélt erről, hogy egy idő után terhekké vált számára a szekuval való „megtisztelő” kapcsolata, ezért sorsdöntő lépésre szánták el magukat. A család minden tagja számára kikérték az útlevelet, és meg is kapták. A gyermekek nyári szünidejének legelején elindultak a szokásos évi pihenőszabadságukra, amelyet azonban nem utazással, élményszerzéssel töltöttek, legalábbis nem olyanal, ahogyan például a gyermekek elképzelték, hanem felültek egy Svédországba tartó gépre, s amint megérkeztek, azonnal politikai menedékjogot kértek, kitöltötték egy táborban a menekültekre kötelező hónapokat, valamennyire megtanulták a nyelvet, le is telepedtek ott, ahol a megélhetésüket biztosítottak vélték, mindketten munkát vállaltak, a gyermekek iskolába jártak, de alig egy éven belül megbomlott közöttük az addigi összhang, el is mérgesedett a viszonyuk, és emiatt külön is váltak, Melinda a gyermekekkel abban a lakásban maradt, amelyet legelőször béreltek, Dani elköltözött, hamar elválasztották őket hivatalosan is. Dani nem maradt sokáig magányos, néhány hónap múltán összejött az egykori gyermekkori szerelmével, Schuller Grétával, aki úgyszintén menekültként élt Svédországban, összeházasodtak, megoldozták a megélhetésükért, az egymás mellett megélt, emésztő hiányérzet kikezdte a nyugalmukat, szerencsére volt annyi erejük, hogy kibeszéljék,

Gréta vetette fel először, hogy mi lenne, ha... De azt közösen döntötték el, hogy hazatelepülnek.

Jó mesének tűnt, különösen amiatt találtam hihetőnek és jobbára elfogadhatónak, ahogyan Péter a maga természetes módján előadta. De azért Danival kapcsolatban maradtak bennem kétségek, mert aki egyszer szekus volt, az szekus volt, aki annak idején jelentgetett, az jelentgetett. És annak mindig áldatlan következménye volt. Apám például soha nem tudta megbocsájtani Balla Dénes komájának, hogy miután a falu milicistája elkapta egy negyed borjúval az autójában, kutyaszorítóban lévén, beköpte őt is, hogy részese volt a borjúvágásnak, márpedig azt a nyolcvanas években törvény tiltotta, mert így próbálták megakadályozni az állomány fogyását, miután a kollektív gazdaságokban takarmány hiányában ezrével pusztultak éhen a szarvasmarhák; hat hónap fegyházbüntetést kapott miatta, még szerencse, hogy nem kellett bevonulnia, mert a végrehajtást három évre felfüggesztették. És maradtak bennem azért is, mert noha Dani általában mosolyogva járt-kelt, élt, dolgozott közöttünk, igyekezvén közben méltósággal teli tartást színlelni, volt az egészben valami rejtett félszegség is, mintha folyamatosan tartana valami váratlanul bekövetkező kellemetlenségtől, ami miatt az én szememben egyáltalán nem tűnt rokonszenvesnek.

Péter azonban elégedett volt vele is, a munkájával is, és a cég működése szempontjából lényegében csak ez számított: sem a nyomdai tevékenység nem szenvedett hiányt a szükséges anyagokat illetően, sem a kiadott könyvekből nem maradt komolyabb, eladatlan készlet, és a saját kiadványaink mellett volt elégséges másfajta megrendelés is, hogy minden fennakadások nélkül működhessen, s ennek köszönhetően mindannyiunk fizetése biztosított legyen.

Csak hogy nem az egyedüli voltam a csapatban, aki nem tudott napi-rendre térni a Dani múltját illetően. Senki nem szorgalmazta, hogy erről beszéljünk, de ha ő jelen volt, jóformán mindenki feszélyezve érezte magát, megszűnt az a jellemző felszabadultság és közvetlenség, ahogyan egymáshoz viszonyultunk, olykor akár még egy-egy durvácskább megjegyzést is megengedve magunknak a másik rovására anélkül, hogy ebből bármikor is sértődés lett volna. Igyekeztünk kerülni a Dani-témát, de amikor a távollétében mégis szóba került, s az ilyen-olyan felvetésekre Zaki csak rálegyintett mint fölöslegesre és értelmetlenre, Anca, a könyvelő soha nem tekintette lezártnak az ügyet, nem kommentálta negatívan a vele történeteket, csak éppen mindegyre azt feszegette, vajon ezt ő hogyan dolgozza fel, és hogyan,

milyen őrlődések közepette jár-kele most azok között, akikről egykor talán jelentett.

Bizonyára Zaki figyelmeztette Pétert, hogy nem kívánt, „a mi mindennapi kenyerünkbe” nem igazán illő „kovász keleszti titkon a bajt a dagasztótekenőben”, s nem ártana megelőzni, hogy orvosolhatatlanná dagadjon tőle, ugyanis a főnök, egy jó hónappal az utolsó ilyen Danit-kibeszélésünket követően, kihasználta az alkalmat, hogy mindannyian együtt vagyunk, lévén, hogy az egész társaság – az irodában, a nyomdában és a könyvkereskedésben dolgozókkal akkor már majdnem húszan voltunk – együtt ünnepelte a Rosen Garden vendéglőben a cég fennállásának ötödik évfordulóját, és ott, a hosszú, ünnepien terített asztalnál, miután már elégségest ettünk és ittunk ahhoz, hogy a hangulat a lehető legkellemesebb, legoldottabb legyen, egy nagyon rövid pohárköszöntő után azt javasolta, hallgassuk meg első szájából a Dani teljes történetét.

Nagyon valószínűnek tartottam, hogy jó előre egyeztetett vele, mert Dani a bejelentést követően nem látszott meglepettnek, nem is úgy tűnt, hogy sokat kéretné magát, és amint az a végére kiderült, minden jelen lévő meg is értette, amit mondott, mert végig alapos, összeszedett és racionális volt, az elmeséltekből egy összefüggő történet kerekedett ki, és ami főleg meglepő volt, hogy amit elmondott, kizárólag az általa megéltekre korlátozódott, semmilyen magát fényező kommentárt nem fűzött a vele történetekhez. Zaki, beavatottként, utólag megerősített a feltételezésemben, azt is elmondta, hogy Péter külön és határozott kérése volt, hogy csak a tényekről beszéljen, mellőzze a kommentárokat, attól hihetőbb és hitelesebb lesz a története.

Mivel láthatóan tisztában volt vele, hiszen Péterrel megbeszélhették, hogy időben meddig ismerjük az érdektelenebb részleteket, egyből a sűrűjébe vágott, onnan indult, hogy a kombinátnál kéthetente írásban jelentenie kellett arról, kivel találkozott, kivel miről beszélt, s hogy ezek tájékoztató jellegű rutinjelentések voltak, senki ellen nem irányultak, senkinek az életét nem befolyásolták negatívan, külön, személyes meghallgatásra soha nem hívták.

Az egész akkor kezdett kellemetlenebbé válni, amikor Pantelimon alvezetes, aki az állambiztonsági szolgálat, a szekuritáté állandó kirendeltje volt a vegyi kombinátban, eléggé megrovó hangnemben elmarasztalta a rendszeres jelentéstevései egyikének tartalmával kapcsolatban – előtte éppen valami norvég úriemberekkel tárgyalt –, és figyelmeztette, hogy lejárt a tanonckodása, nem lesz jó vége, ha így folytatja, ők nem rutinfogalmazva-

nyokat, nem általánosságokat, bárki beavatatlan által megtudható adatokat várnak el, hanem rendkívüli konkrétumokat, tessék hát felzárkózni ehhez az elváráshoz, nem mindenkinek adatik meg, hogy ilyen fontos beosztásban, igazán emberi környezetben, tulajdonképpen nem agyonhajszolva magát a kötelező nyolc óra munkaidő alatt és mégis ekkora fizetésért élhesse a mindennapjait, az egyéb előnyökről nem is beszélve. Azt nem vághatta a képébe, hogy lényegében nem is tudja, mik azok a konkrétumok, amelyeket elvárnak tőle. Talán faggassa a nyilvánosság elől elzárt adatokról, gyártási titkokról a partnerek képviselőit? S ha netán nem akarnak beszélni, kapja el és rángassa a nyelvüket, amíg hajlandók lesznek a szándékuk elleni vallomástételre? Ami pedig az egyéb előnyöket illeti, csesszétek meg, mert az csak abból áll – hetente egy-egy rúd szalámi, egy kis sajt, netán déligyümölcsök és szükség szerinti üzemanyag a korlátlan autózáshoz –, amihez minden nélkülöző román állampolgárnak joga volna. Ezért csak sápadtan rábólintott, jelezve, hogy megértette. De attól még a következő kötelező jelentései nem lettek adatgazdagabbak. Egy ideig még hidegrázósan meg-megborzongott a Pantelimon sötét tekintetétől, amivel az jelezte, hogy részéről még mindig érvényes a figyelmeztetés, de mivel az nem járt konkrét megtorlással, viszonylag hamar túltett a félelemérzetén.

Az igazi megpróbáltatásai azután kezdődtek, hogy hazatért arról az egyhetes bukaresti felkészítőről, amelyet a belügyminisztérium államvédelmi főosztálya szervezett a párt közvetlen alárendeltségébe tartozó „Carpați” külkereskedelmi vállalat égisze alatt az ország stratégiaileg fontos cégeiben az export-import tevékenységgel foglalkozó alkalmazottak számára. A bonyodalmakat nem az agytágítón hallottak okozták – habár azokra is rá-rácsodálkozott, nem az olykori blódségük, értelmetlen titokkényszerük, mint inkább a szigorú betartásuk fölöslegessége és az ellenőrzésük szigorúskodása miatt –, hanem a Grétával, kamaszkori nagy szerelmével való találkozása, akivel már Bukarestbe érkezésekor az Északi Pályaudvaron összefutott, lévén, hogy ugyanazzal a vonattal utaztak. Nem igazán tudta hova tenni az egykori makrancos csitri vonzóan nőies rokonszenv-jelzéseit, hiszen huszonöt évvel előbb úgy üzte el őt maga mellől, mint úri dáma az őt környékező rühes ebet. De a tulajdonképpeni meglepetést vele kapcsolatban az okozta, hogy ő is erre a külkereskedelemmel kapcsolatos felkészítőre jött, mert a vásárhelyi bőrgyár is, amelynek értékesítési osztályán főnökhelyettesként dolgozott, stratégiai üzemnek számított, lévén bármikor befogható katonai megrendelések gyártására és beszállítására. Attól kezdve, nem óhajtván eltaszítani magától a kellemest a lehetséges kellemetlen közepette, szinte magá-

tól értetődő volt, hogy miután bejelentkeztek a gazdasági minisztériumnak a Victoria sugárút és a Grivița út kereszteződésében álló főépületében, végig egymás mellett ülnek a nagy tanácsteremben tartott felkészítő előadásokon, a reggelit, az ebédet és a vacsorát is ugyanannál az asztalnál fogyasztják el a pályaudvar főbejáratával átellenben levő, viszonylag újabb építésű Nord Hotel éttermében. Volt valami eredeti meghittség abban, ahogy Gréta már az első napon tolakodás nélkül hozzá tartozónak érezte magát, s amikor az utolsó előtti meg az utolsó éjszaka, a napközbeni egyértelmű noszogató-sára, meglátogatta őt a szobájában, ezt megtette a visszafogatlan érzelmi kitöréseivel, igazán maradandó emlékü gyönyöröket gerjesztve benne, amiben viszont, legalábbis úgy tűnt, ő sem szenvedett hiányt. Az úton hazafelé utaztukban megegyezek, hogy az, ott és akkor egyszeri alkalom volt, a családjaik békéjét nem bolygatják meg, akármennyire is mértéken felüli örömet nyújtott mindkettőjük számára az együttlét.

Csakhogy néhány hónap múltán meggyőződhetett annak igazáról, hogy az életben minden gyönyörézet egyszer valamikor a gyönyör által kedvezményezett megszarolásának potenciális eszköze lehet.

Egy napon a kombinát vezérigazgatójának titkárnője szólt, hogy arról a „bizonyos helyről” telefonáltak, pontosan mikor, kinél és hol kell jelentkeznie. Hamarabb érkezett, de a kapu előtt megvárta, hogy éppen a megadott idő legyen, akkor a szolgálatos tisztnek elmondja, ki ő és kit kell keresnie. A tiszt a kaputól felhívta Pantelimon alezredest, hogy Borda elvtárs megérkezett. Két perc sem telt el, mire Pantelimon lejött érte, és a megyei parancsnok, Mărieș ezredes irodájába vezette. Ott látszólag barátságos fogadtatásban volt része, de az elmaradhatatlan kézfogás és néhány figyelemelterelő, felvezető mondat után hamar tudtára adták, hogy azonnal alá kell írnia az intézmény illetékese által előre megfogalmazottakat, feltételek nélküli elfogadásaként a beszerzésének, különben a család részletes tájékoztatást kap az ő bukaresti félrelépéséről.

Ahogy Péternek is elmesélte azt a szörnyű helyzetet, amikor újralálkozásukkor már a kezdet kezdetén töredelmesen bevallotta, hogy ő '89 előtt hivatasos szekus volt, csodálkozott magán, hogy akkor, ott ájulás nélkül kibírta az agyának azt a kusza gondolat-összevisszaságát, amit a kész helyzet elé állíttatása nyomán produkált, s amit első következtetésként sugallt. Ezért egy határozott mozdulattal, a lehetséges következményekkel nem számolva, eltolta, jóformán elseperte maga elől a dokumentumot. Csakhogy a parancsnok egy kimért, de határozott mozdulattal újra odatolta elé, úgy nézve rá, annyi fenyegetést sugalló tekintettel, hogy ő egy perc múltán, fel-

sorakoztatván lelki szemei előtt a lehetséges negatív fejleményeket, a család-központú értékrendjét elsődlegesnek tekintve minden más megfontolással szemben, vállalta lealjasodásának minden következményét, és aláírta a hivatalos elköteleződését. Kába volt és bamba, de nem mehetett át az elesettség mintapéldányaként az emberekkel teli várótermen, ezért méltóságot erőltetve magára, felszegte a fejét, és mosolyogni próbált, amikor kilépett a parancsnok előszobájából. Ezt hányta a szemére később Zaki, aki ott várt a tömegben, kegyes kihallgatást remélve a kitelepedésük felgyorsítása érdekében, mondván, hogy megjelent Dani elvtárs nagy büszkén, és úgy elnézett a feje fölött, mintha soha semmilyen kapcsolatuk nem lett volna.

Hónapokon keresztül ennek nem volt semmi rendkívüli következménye. Pantelimon néhányszor jelezte ugyan odabent a munkahelyén, hogy beszélni szeretne vele, el is vonultak kettesben, de olyankor is csak arra emlékeztette a maga szokott szigorával, hogy figyelje a munkatársait, nem viselkednek-e rendhagyó, netán egyenesen rendkívüli módon, nem mondanak-e valami olyasmit, amiből a rendszerrel szembeni ellenséges magatartás kihámozható, és jelentse, ha valami ilyesmit észlel. Az igazi meglepetés akkor érte, amikor egy ilyen alkalommal tudatta vele, hogy a főnököknek komoly terveik vannak a személyével kapcsolatban, és egyben azt is tudomására hozta, hogy részt kell vennie egy alaposabb, a jövőbeli megbízatásaival kapcsolatos háromhetes intenzív felkészítőn, amiről a munkahelyén úgy tudják majd, hogy a „Ștefan Gheorghiu” Akadémián van szakmai és politikai továbbképzésen, a családjának is ezt kell mondania.

Már az is a teljes döbbenet erejével hatott, amikor a belügyminisztérium egyik egységében tartott felkészítő első napján a hírszerzéssel kapcsolatos általános tudnivalókat igyekeztek megismertetni velük, majd hármas csoportokra tagolva, olyan tudnivalók elsajátítására igyekeztek rávezetni őket, amelyek akár egy kémfilmbe is beillettek volna, ha ezekhez a fegyverkezelés is hozzátartozik, de az egésznek csak elméleti jellege volt, s a feladatok, amelyeket időre meg kellett oldaniuk, annyira egyértelműek voltak, hogy folyamatosan azt érezte, máris berezelt a lehetséges majdani önmagától. Ám az igazi berezelése csak akkor kezdődött, és szinte már a rettegésig fokozódott, miután a hazautazását követő délelőttön Pantelimon felhívta, hogy aznap, még délután négy óra előtt feltétlenül jelentkezzen a szolgálatos tisztnél, és mondja, hogy a járandóságáért jött, és miután ezt megtette, egy szokványos fizetési ívre odafirkantott aláírása után a kezébe nyomtak egy jókora összeget, amit visszamenőleg három hónapra kapott, akkor még nem tudta, hogy rendszeres havi juttatás gyanánt, s ami ráadásul több volt, mint amit a kom-

binátban végzett munkájáért fizettek, mert ez azt jelentette: nincs kibúvó, nincs visszaút, mindenestől bekebelezték.

Újabb két hónapig Pantelimon még telefonon sem zavarta, de '89 januárjának közepén egyik délelőtt személyesen kereste meg, szólt neki, hogy nyugodtan menjen haza, s készüljön az útra, mert az esti gyorssal ismét Bukarestbe kell utaznia, ezúttal csak két napra, hogy személyesen átvegye a káderképző akadémia oklevelét az előző felkészítón elért eredményeiért, ami egyfelől bizonyítéka annak, hogy ott töltötte azt a három hetet, másfelől feljogosítja, hogy bármikor vezetői tisztségbe kerülhessen, mindezt bizonyítékként annak, hogy az intézmény megbecsüli az állam biztonságáért dolgozókat.

Az akadémia előcsarnokában egy civil várta, aki tájékoztatta, hogy ott nincs semmi dolga, egy fekete Daciába ültek, s ahhoz az egységhez hajtottak, ahol a kiképzést kapta, és ahol már szintén várták. A környezethez képest szokatlanul ízlésesen berendezett helyiségben, ahová bevezették, egy elegáns, öltönyös-nyakkendő, nyilván magas beosztást viselő férfi fogadta egy másik, szintén elegáns, de érzékelhetően jelentéktelen beosztott társaságában. Miután túl voltak a protokolláris bemutatkozásokon meg a főnök részéről elhadart néhány semmitmondó kérdésen, amelyekkel a személyes foglalkozásról, illetve a családjáról érdeklődtek, az illető kertes nélkül tudtára adta, milyen feladatra szánták, s azt hol és hogyan kell megoldania. Természetesen nem szakadhat el a családtól, a gyermekekkel remélhetőleg nem lesz gondja, de a feleségét neki kell apránként beavatnia, s rávennie, hogy vállalja a közös sorsukat anélkül, hogy a lényegről bármit is elárulhatna neki.

A hallottaktól teljesen kiakadt, érezte, hogy a szétfolyó erejével az élet is kifut belőle. De nem hagytak neki időt arra, hogy magával foglalkozhasson, mert a beosztott átvette a szót, részletesen ismertette, mit mikor és hogyan kell elkezdenie, hogyan kell folytatnia, feltételezhetően milyen viszonyosságoknak néz elébe, menet közben milyen nehézséget hogyan kell megoldania, hogy minden a tervezettek szerint történjen, mire számíthat a kezdeti, elkerülhetetlen magárahagyottságában, kik és milyen módon fognak kapcsolatba lépni vele, s attól kezdve hogyan kötelező hasznosítania mindazt, amit a felkészítón tanult. Ez pedig a következőkből állt: valamikor március elején beadja a kérvényeket maga és minden családtagja nevében, hogy júniusban, a nyári vakáció kezdetekor szeretnének egy szokásos turista körutat tenni a szocialista országokban, vagyis Magyarországon, Csehszlovákiában és a Német Demokratikus Köztársaságban; egy hónap múlva megkapják az

érvényes rendelkezések szerinti elutasítást, mert, ugye, a törvény értelmében teljes családok nem kaphatnak egy időben turista útlevelet; az elutasító értesítés másnapján bead az iktatóba egy kérvényt, hogy útlevelügyben kihallgatást kér a szekuritáté megyei parancsnokánál, egy héten belül megérkezik a válasz, hogy a parancsnok fogadja, meg is jelenik előtte, elmondja, miért szeretne családotól kirándulni, a parancsnok szavát veszi, hogy legtöbb három hét múlva személyesen bejelentkezik nála, jegyzőkönyvbe veszik az ígéretét, hogy mivel ő is, a felesége is fontos beosztásban dolgoznak, amelynek köszönhetően biztosított idehaza a tisztas megélhetésük, családotól hazatérnek, a parancsnok a hatásköréből eredően rendhagyó módon jóváhagyja, hogy mind a négyen egyszerre kézbe kaphassák az útlevelet.

A nyári iskolai szünet kezdetét követő második napon el is utaznak a saját Skoda L120-asukkal Magyarországra, és mert éppen kissé szeszélyes az időjárás, annak mindenfajta lehetséges megnyilvánulására számítva csomagolnak a bőröndökbe, két nagyobbat vihetnek magukkal, azokban egy kis ezt-azt is, amiből valamennyi forintot csinálhassanak, mivel tudvalevően nem elégséges annyi, amennyit a külföldre kirándulók hivatalosan kaphatnak. A Budapest körszállóban lesz lefoglalt szobájuk két éjszakára, a gyerekek számára két pótágygal, igyekeznek a következő két napon a lehető legjobban érezni magukat, mert a továbbiakban kissé bezsúfolódik a programjuk.

A kijelentkezéskor a szálloda halljában várja őket egy világos öltönyt viselő férfi, bizonyos Irimia, aki Domnu' Danielként szólítja meg, és szívélyesen a hogylétük felől érdeklődik, meghívást kapnak egy kávéra, üdítőre, néhány perc múltán az illető jelzi, hogy kimenne a mosdóba, neki követnie kell, ott kapja meg tőle a borítékot, amelyben benne lesz négy repülőjegy az aznapi Budapest–Malmö MALÉV-járatra, valamint ezerkétszáz amerikai dollár. Irimia a saját kocsijukkal kiviszi a reptérre, odakint megvárja, amíg átjutnak az ellenőrzésen, ezt azért, hogy ha nem sikerülne feljutniuk a gépre, visszakaphassák a kocsit, de nem mismásolhatnak azzal, hogy ilyen olyan okok miatt nem sikerült, mert annak súlyos következményei lennének rájuk nézve, a feljutáshoz pedig az első ellenőrzőpontnál betesznek négyszáz dollárt a fiúgyermek útlevelébe, ami felülre kerüljön, ügyelve, hogy az okmányok a két bajszos határrendőr közül az idősebbhez, a halántékán őszülőhöz jussanak, vagyis abba a sorba kell beállniuk, amelynek ablakánál ő ellenőrzi az utazókat, kétszázat a második ellenőrzéskor kell odaadni, azt egy köpcös, kefefrizurás kell megkapja, mindegy, melyik útlevelbe teszik, csak az legfelül legyen, a többi dollárt szabadon elkölthetik a következő na-

pokban, ha lesz rá alkalmuk, ugyanis Malmöbe érve azonnal jelentkeznek az első határrendőrnél azzal, hogy politikai menedékjogot kérnek. A következőkben szó és ellenállás nélkül alávetik magukat a minden bevándorlóra kötelező procedúrának, nyilvánvalóan egy, menekültek számára szervezett táborba kerülnek, ott a lehető leghamarabb berendezkednek, igyekeznek nem kirívóan viselkedni, megpróbálnak nem elütni a többi lágerlakótól, lehet, hogy egy ideig nélkülözniük is kell majd, de türelemmel megvárják, amíg jelentkezik egy másik Irimia, a további *mit, mikor, hogyan* kapcsolatos információkat tőle tudják majd meg, eléggé részletesen ahhoz, hogy minél kevesebbet tévedjenek. Amint elkezd előkészíteni a kapott feladatot, az intézmény gondoskodik arról, hogy az új környezetük élhető legyen, sem ő, sem a család semmiben ne szenvedjen hiányt, ottani juttatásait az itthonihoz igazítják, természetesen az ottani viszonyokra átszámolva. Ami nagyon lényeges: szó sem lehet semmiféle magánkezdeményezésről, mindenben alá kell vetnie magát az Irimia eligazításainak, utasításainak. Igen fontos szempont, hogy aktív, de körültekintő legyen. Kellő eredményesség esetén külön juttatásokra is számíthat. Ami a kudarccokat illeti, egy-kettő még elnézhető, de egy egész sorozat már nem, az ilyesmi komolyabb megvonást, büntetést vonhat maga után, eladdig, hogy az ottani hatóságok kapnak egy fülest a kitelepülésének okát, az addigi tevékenységét illetően, aminek a lehetséges következményeit nem kell külön ecsetelni.

A lágerben kötelezően eltöltendő hat hónap éppen '89 karácsonya táján járt le. Valószínűleg az itthoni történések miatt az újabb Irimia nem jelentkezett, a nyugati hírdömpingekből tudomást szerezvén arról, mi történt Romániában, nem is várhatta el. De azzal nem tudott mit kezdeni, hogy ott állnak a semmire kitárt kapu előtt, annyival a bőröndjükben, amit otthon becsomagoltak. Az a néhány, adakozásokból kapott plusz ruhadarab sem deríthette a lelkiüket, csak annyi volt éppen, hogy a skandináv télben a testük is meg ne fagyjon, ha már a lelkiük jegeccsé dermedt. Mert akkorra már Melindából kifújtt minden kezdeti lelkesedés, fokozatosan elsorvadt benne a remény is, hogy jobb lehet, mint otthon, s neki nem volt kiútja, színt kellett vallania a miéértet illetően, hogy ne maradjon rajta végérvényesen az ostobaság maradandó billoga. Bármennyire is őszinte és megértést remélő volt, Melinda két nap folyamatos sírás után rideggé merevedett, akármivel próbálkozott, testéből, de főleg a tekintetéből mérgezett dárdahegyek meredtek felé, ráadásul a gyermekek tekintetében is folyamatosan ott vibrált valami taszító harag. Négy hónapig bírták még együtt abban a lakásban, amit a hatóságok a láger után kiutaltak számukra. Pedig azt remélte, a ta-

vasz nemcsak olvadást, de feloldozást is hoz. Nem hozott. Mert egyik nap a szomszédától, akivel úgy-ahogy, beszélő viszonyban volt, ami Svédországban már igazi kapcsolatnak számít egy nem őshonos tekintetében, megtudta, hogy egy jól öltözött, középkorú férfi érdeklődött utána az elmúlt délután, amíg ő munkában volt, pontosan tudta a nevét, a családi állapotát, bizonyára közeli ismerőse lehet. Elég volt csak megemlítenie az esetet, hogy a maradék béke is megbomoljon. Nyilvánvaló volt, hogy ki és kiknek a megbízásából kereste, ami újabb adag olajat öntött a családban addig is fojtottan izzó zsarátnokra. Márpedig lehetetlenség úgy élni, hogy a harag és a megvetés tüskéi fúródjanak állandóan az ember lelkébe. Melinda mindenestől elzárkózott előle, kizárólag csak az anyagiakról volt hajlandó beszélni vele, azt is alig néhány szóval letudta, a fia meg a lánya, az anyjuk példáját követve, nem szóltak hozzá, legfeljebb ímmel-ámmal, többnyire csak egy igennel vagy nemmel válaszoltak az olykori, közeledést próbáló kérdéseire. Május elején egy késő délután, a munkából hazaérvén, összecsomagolva találta dolgait. Értette a jelzést. Annyit kért mégis, maradjon, amíg talál valami fedelet a feje fölé. Két hétbe tellett. Nem volt érzelmes búcsú, éppen csak megsimogathatta a gyermekek fejét, mielőtt elmenekült a kitörő könnyei elől. Melinda még abban a hónapban kérte a válás kimondását. Július végére már hivatalos okmányok is igazolták, hogy magányra ítéltetett. A legszomorúbb az volt benne, hogy ezt az ítéletet nem egy bíró mondta ki, nem lehetett hát tudni, mennyi időre szól.

Egy-egy sors forгатókönyvében furcsa csavarokkal alakul a jövő. Miután kézhez kapta a válásukat kimondó döntést, nem volt kedve a sommásan és sterilen berendezett albérleti szobájában magányosan szenvedni a lassan vánszorgó időtől, ezért minden délután, amikor az időjárás megengedte, kísértált a rózsaparkba, leült egy padra, hogy a több színben pompázó virágok látványa felderítse valamennyire a gyermekek miatti hiányérzettől egyre szikkadó lelkét. Augusztus 4-én történt, Ilona napján, éppen a két éve eltávozott anyjára gondolt, akinek, szerencséjére, nem kellett megérnie a fia teljes életcsődjét, amikor azt hitte, valami nem várt káprázat eredménye, amit lát: két nő közeledett felé az allén, s az egyik Schuller Gréta volt. Miután elhaladtak mellette, a nevén szólította, Gréta visszafordult, és mint aki odacövekelt, mozdulatlanra dermedt. Ő felpattant ültéből, csak álltak egymással szemben hosszú pillanatokig, merev tanácsalanságban, mígnem Grétából feltört az ölekezésre késztetés, de türtőztetniük kellett magukat egy idegen előtt. Másnap délutánra beszéltek meg találkozóit, ugyanazon a helyen. Mindketten a megbeszélte időnél hamarabb érkeztek. Mesélés köz-

ben döbbenetből döbbenetbe bukácsoltak, amikor kiderült, hogy azonos kényszerhelyzetek mindenben hasonlító áldozatai voltak: Gréta is rákényszerült végigszenvedni a Danit ért zsarolás hasonló fázisait. Akkor, egyetlen délután, nem volt alkalmuk minden részletet tisztázni. Annyit azért már akkor eldöntöttek, hogy Dani lehetőleg mielőbb Grétához költözik, mert ő kétszobás lakást bérelt, amelyben a vele sétáló ukrán hölgygel, munkahelyi kolléganőjével együtt lakik, megosztva a költségeket, és lakótársa, rövid rábeszélés után, vállalta, hogy helyet cserél Danival, ha kifizetik neki a lakbérkülönbséget.

Attól kezdve, hogy összeköltöztek, más szempontok érvényesültek az életük minőségének megítélésében. Igyekeztek kárpótolni egymást az egyre krónikusabbá váló hiányérzetük miatt, bár ez Grétánál másképpen jelentkezett, nem lévén gyermeke. Ettől sok minden megváltozott a mindennapjaikban, többnyire jó irányba mozdult el, és haladt előre az életük, Grétának is sikerült elhelyezkednie a lámpagyárban, ahol Dani dolgozott, a raktárban alkalmazták kiségitőnek, így kéthetente mindketten a délelőtti műszakba kerültek, egy év múltán összeházasodtak, anyagilag elfogadhatóan álltak, a következő évben már megengedhettek maguknak egy tíznapos dél-amerikai utazást, Peru és Bolívia elkápráztatta őket a hagyományaikkal, Rio de Janeiróból kicsit kiábrándultak, de mindent egybevetve, a jövő tekintetében is reménytelen alakult az életük. Csak Dani szívére szikkasztott olykor kérget a kifosztottság-érzet amiatt, hogy legfeljebb havonta egyszer lehet együtt a gyermekeivel. Pedig azok az alkalmak sem pótolnak semmit a kölcsönös szeretet hiányából, mert a fia meg a lánya minden találkozásuk alkalmával ugyanolyan hideg és távolságtartó maradt, a puszta rokon kötelék tudata egyikükben sem volt képes feloldani az „elvetemült apa” kényszerképzetét.

A mindennapok további felemás természetű folyásából született az ötlet, hogy a következő év áprilisában hazlátogatnak, s majd ennek az alkalmi visszaruccanásnak az élményeiből, na meg a Péter biztatásából az elhatározás, hogy minden svédországi köteléket feladva hazatelepülnek.

– Dani, Dani, Dániel, kurvára jó regényt írtál egy félóra alatt – csettintett Zaki elismerően az ujjával meg a szájával is egyszerre, miután kivárt néhány másodpercig, hogy a történet végét követő néma csendben valamelyest oldódjon a csapatot bénító feszültség.

– Nem én írtam, én csak felmondtam a tartalmát – reagált a megjegyzésre Dani, alig észrevehetően tagadólag ingatva a fejét, miközben mereven maga elé nézett. Aztán felemelte és szinte kihívóan körülhordozta a tekintetét a hosszú asztalt körbeülő társaságon. – Amúgy sem vidám történet, de az

még szomorúbb, hogy el kellett itt nektek mesélnem – mondta mély, mégis keserűséggel a hangjában.

Ez a keserűség ott helyben és azonnal kicsapódott, be is sűrűsödött az asztaltársaság terében, és bár halmazállapota meghatározhatatlan volt, mindannyian mélyre szippantottuk, meg is ült bennünk még jó ideig. Ez a Péter megállapítása volt, mint ahogyan az is, hogy bizonyára ennek következményeként lehetett a témát attól kezdve mindenki részéről végérvényesen jelentéktelenné nyilvánítani, olyannyira, hogy az elkövetkező időben még Anca sem hóbörgött a maga szokásos módján a Dani szekus múltja miatt. Csak olyankor, amikor az általa örökre megbillogozott kolléga elvonnult Péterrel a főnök irodának használt kuckójába, hogy a kettőjüket érintő dolgokról nyugodtan és zavartalanul tárgyaljanak, ült ki az arcára, hogy alig-alig képes visszafogni magát, mert elhallgatás ide vagy oda, szerinte a tény mindig ugyanaz és ugyanolyan tény marad. De egyedüli volt ezzel a véleményével, mert szerencsére a többiek, a Dani színvállását követő, közösen elfogadott „az ő baja volt, az ő baja maradt” viszonyulásmódot választották az addig sokunk számára érthetetlen helyzethez, s ez az egységesen megnyilvánuló hozzáállás valami különös cinkosságérzetet szült, ami még inkább segített mintegy vértként óvni azt a belső békét, amire a Péter köré gyűlt csapat mindegyik tagja teljes önmagát adva törekedett, még inkább kihangsúlyozva az egymásért-valóságunkat.

Sokszor gondoltam akkoriban arra, hogy ez kész csoda egy olyan világban, ahol mindenki igyekszik mindenki fölé kerekedni.

LÓGÁS

Abban az időben a tornaórákat
uszodában töltöttük.
Egyik alkalommal a vízben
begörccsölt az egyik vádlim.
Alig kecmeregtem ki
az úszókötéltől a partra,
Bernát győzködni kezdett:
ne legyünk hülyék,
vissza ne menjünk az iskolába,
inkább hazudjuk azt,
hogymeg nem tudtam lábra állni,
ezért haza kellett kíséremie –
és miénk a nap.
Régen nem volt olyan édes
a napsütéses délelőtt!
Későbbi nagy csavargásaim
az elemi szabadság előképe.
Inni akkor még nem ittunk,
csak élveztük a jó levegőt.
Akkortájt mutatták be nálunk
A nyolcadik utas a Halált,
mintha korhatáros lett volna,
izgulhattunk, beengednek-e,
Bernátot a filmből leginkább
Ripley melle érdekelte,
s amikor a Giger tervezte lény
előrenyújtotta belső fogsorát,
megszólalt elég hangosan:
nézd, így mossa a fogát!
Mások rettegettek, mi röhögünk.
Hanem fordult a kocka,
mikor Ménkónak órája elején

egyik lábunkról a másikra állva
előadtuk szájalmasan átlátszó
magyarázatunkat hiányzásunkra.

BAGOLYVÁR

Határtalannak tetsző időn keresztül
épülő ház a Gellért-hegy oldalában,
a többiek rendszeresen járnak már,
mikor én is elvetődöm oda,
betonalap, vakolatlan téglafalak
puszta ajtó-, ablaknyílásokkal,
hányódó kőművesszerszámok,
építési törmelék, üres üvegek,
a holdas, enyhe estén,
élvezetes dohányzás közben
tornacipőnkkel tologatjuk őket,
nem feltűnő köztük a miénk,
két műszakban folyik ott az ivás,
a proletárok délután végeznek,
és jövünk mi, a lumpengimnazisták.

SYLVIA PLATH VOLT A GYEREKKOROM, DE SAJNOS KERESZTÉNNYÉ VÁLTAM

Nem akartam. Nem akartam kiszúrni a lakosság óvszereit,
a szomszédok óvszereit, szemetet gyűjtogatni és csábítani.
Elcsábítani a helyi dilereket azzal, hogy tranz kisfiú vagyok.
Akartam – akartam viszont gengszter lenni, kisbolti lopások,
tőparti fürdészek nimfája, alkoholizmuson túljutott alkoholista.
Sylvia volt a mester, a szleng keze, a maszkokon átlátó hős,
aki a kiközösített, vén arcú tizenéveseket beszéltette bennünk.
Indok lett és szófordulat. Identitás lett és kényszerszerep.
Ok lett inni és ok nem aludni. Nem szerettem, mert bemutattam,
vigyorogva bemutogattam nektek, mint aki a nagybácsiszerelme.
A nagybácsi-lét magasabb rendű, mint az apa-lét, bizonygattuk,
míg a harmadik testvérünk előtt nem állt más út, mint feláldozni magát.
Ördöggé válni, hogy egyáltalán találjon maradék keresztényeket magának.
Sylvia tudta, ez az egész azért volt, mert mindenáron győzni akarok.
Mert apám és anyám nevében az apák és anyák jellé korhadását
le kellett győzni, mert minden élet Jézus nélküli vért követel.
Sylvia mindig megbocsátott, és ezt sosem tudtam neki megbocsátani.
Mikor felismerte, hogy apámat választottam
a szabadság vagy a testvériség helyett,
meggyászolt. A feketében jött rá, hogy van saját élete.
A füvezésnél és drogozásnál arisztokratikusabb dolgot felnőttként sem
tudok elképzelni.
Nem tűröm, hogy megkeress, mondta Sylvia, mert csak használsz.
Apa-szektások logikája szerint gondolkozol rólam, akár a többi
Sylvia Plath-kislány.
Épp elég sorscsapás, ha valaki Sylvia Plathnek érzi magát, így Sylvia Plath.
Nem kell, hogy tisztos kamaszok is Sylvia Plathnek olvassák
és hajbókoljanak neki.
Felesleges szavakat vesztegetni, utánoztam a szavajárását,
amíg hagyta. Szétkereszténykedted a fiatalkorát, szidtam a helyzetünk.

Ennél már az is jobb, ha vállalom, hogy sosem láttam problémának
az Istent,
folytatja a mikrofon. Folytatja a kórus, folytatja a szószék. A hívek.
A hívők.

MÉG NEM ELLETT MEG A FEMINIZMUS,

még idő előtt vagyunk, gondolja a Lizi,
büntetlenül lehet férfiszobrokkal, költőszobrokkal, zenésszobrokkal
pesti bauhaus szobákat berendezni, de, ahogy a rím hazudja: tévedett.
Rogya kedvenc témája a fekete-fehér filmműanyaglánya,
a hidegháború azóta kobolddá öregedett szadovámpírjai.
Lizi nem mulaszt el alkalmat, hogy kiparodizálja Rogyát
és magát, mint Rogya barátját, áldozatként állítsa be.
De mi van, ha a Kosztolányik, a Danték, a Platónok visszánőnek?
Sablonos képzeletszövegeik, mint az egy-egy nullra osztályozott apák,
kiüresülnek. Bárki lehetsz, kivéve egy gyerek anyukája, Raszkolnyikov.
Sajnálom, így akarta a szabály és így sakkozott veled a történelem.
Megértem, hogy sajnálsz, mert kettő vagyok, és ha felnőttként elbuktam,
visszatérhetek a másodikba, az elsőbe. Te megérted, hogy az Isten is
hányik
Petri Györgytől, mikor osztályozgatja a nőket, akik egykor otthont
adtak neki,
mint fajtiszta és kevésbé fajtiszta kutyákat. És megértem, túl fogom élni,
folytatta Lizi, hogy az ötéves énemnek a királylányos
mesék gusztustalanul-folyamatosan hazudtak. Kivéve azt az egyet,
ahol a legkisebb elindul egyedül, és megküzd a sárkánnyal. Hiszen, ha a
kislányokból kihúzzák a belső kisfiút, a kisfiúk valódi kislányokká lesznek.
Kosztolányi-üvegszobor nélkül élni nehéz, de nem megoldhatatlan,
fűzfa magyartanárrá válni talán már nem lehet.
Még nem ellett meg a feminizmus, Rogya, susogja maga elé Lizenyka.
Gyere a baltáddal, és aprítsd szét az alattas és a felettes ént.
A század maradékában pedig csücsülj a börtönben.
A század maradékában pedig kerülj börtönbe, ismétli meg ironikusan.

Ralph Waldo Emerson

KIEGYENLÍTŐDÉS

(RÉSZLETEK)

Gyerekkorom óta vágytam rá, hogy értekezést írjak a Kiegyenlítődésről: hiszen már egészen fiatalon úgy tetszett, hogy e tárgyban az élet megelőzi a teológiát, és a nép többet tud annál, mint amit erről a prédikátorok tanítanak. Azok a tények is, amelyekből e tétel levezetendő, végtelen sokféleségükkel megragadták a képzeletemet, és folyton élémbe kerültek, még álmomban is; mert ezek nem mások, mint a kezünkben a szerszám, a kosarunkban a kenyér, az utca, a gazdaság és a lakóház ügyei, az üdvözlések, a kapcsolatok, tartozások és hitelek, a jellem súlya, minden ember természete és adottságai. Emellett úgy tűnt nekem, hogy benne [a kiegyenlítődés törvényében] megmutatható az embereknek az isteni egy sugara, e világ lelkének jelenvaló működése, mindenféle hagyomány nyomaitól megtisztítva, s így az ember szívét az örök szeretet áradata füröszthetné, párbeszédbe lépve azzal, amiről tudja, hogy mindig volt, és mindig lennie kell, hiszen most valóságosan itt van. Úgy tetszett továbbá, hogy ha e tant akár csak némiképp azokhoz a ragyogó megsejtésekhez hasonló nyelven lehetne megfogalmazni, amelyekben ez az igazság néha feltárul előttünk, akkor csillag lenne számunkra utunk sok sötét óráján és görbe szakaszain, amely nem engedné, hogy eltévesszük az irányt.¹

*

Megkísérlek ebben és a következő fejezetben feljegyezni néhány ténnyt, amelyek jelzik a Kiegyenlítődés törvényének útját; és boldogabb nem is lehetnék, ha sikerülne e körnek akár a legkisebb ívét is hűen megrajzolnom.

¹ Forrás: Ralph Waldo Emerson: *Essays*. Szerk. Edna H. L. Turpin. Charles E. Merrill Co., New York, 1907, 49–78. Eredeti megjelenés éve: 1841.

Az 1907-es kiadás szerkesztői lábjegyzeteit elhagytam, a soron következő lábjegyzetek tőlem származnak. (*A fordító*)

POLARITÁS, azaz hatás és ellenhatás, a természet bármely részében fellelhető; a sötétségben és a világosságban; a melegben és hidegben; a vizek apályában és dagályában; a hímekben és a nőstényben; a növények és állatok lélegzésében; az állati testnedvek mennyisége és minősége közti egyensúlyban; a szív összehúzódásában és elernyedésében; a folyadékok és a hang hullámmozgásában; a centrifugális és a centripetális erőben; az elektromosságban, a galvanizmusban és a kémiai affinitásban. Ha a tű egyik végén mágnességet gerjesztesz, a másik végén ezzel ellentétes erő jelenik meg. Ha a dél vonz, az észak taszít. Ha itt ritkítanál, ott sűrítened kell. Megkerülhetetlen dualizmus metszi a természetet, így minden dolog csak fele rész, és egy másikra van utalva, hogy egésszé váljon; mint a szellem és anyag; férfi és nő; páratlan és páros; szubjektív és objektív; bent és kint; fent és lent; mozgás és nyugalom; igen és nem.

Miként a világ kettős természetű, úgy minden része is az. A dolgok rendszerének egésze tükröződik minden részecskében. Van valami, ami egyetlen fenyőtűben, egy kukoricaszemben, minden állatnem egyes egyedeiben az apály és a dagály váltakozását, a nappalt és az éjszakát, a férfit és a nőt idézi meg. Az ellenhatás, e nagyszabású elemi erő ismétlődik meg parányi korlátok között. Az élettankutatók például megfigyelték, hogy az állatok között nincsenek kivételezett teremtmények, hanem adottságaik és fogyatékoságaik kompenzálják egymást. Ha több jut egy résznek, az a teremtmény más részeinek rovására történik. Ha a fej és a nyak megnagyobbodik, a törzs és a végtagok megrövidülnek.

*

Ugyanez a kettősség hatja át az ember természetét és állapotát is. Minden többlet fogyatékoságot szül; minden fogyatékoság többletet. Minden édesnek megvan a maga keserűje; minden rosszban van valami jó is. Bármely adottság, amely élvezet befogadására tesz alkalmassá, azonos léptékű büntetést von maga után, ha visszaélnék vele. A mértéktelenségért az életével felel. Minden csipetnyi okossághoz tartozik egy szemernyi balgaság is. Minden elmulasztott dologért cserébe nyertél valamit; és ha megszerzel valamit, általa mást elveszítesz. Ahogy a vagyon gyarapszik, úgy növekszik az azt felélők száma is. Ha a gyűjtögető túl sokat halmoz fel, a természet annyit vesz el az emberből, amennyit az aládájába tett; hizlalja a gazdaságot, de megöli a gazdát. A természet gyűlöli a monopóliumokat és a kivételeket. A tenger hullámozása azonmód letöri legmagasabb víztorlaszait, hát

még hogy sietnek az állapotok sokféleségei kiegyenlíteni egymást. Mindig van valami kiegyenlítő körülmény, amely leszorítja a gőgöst, az erőset, a gazdagot, a szerencsést, hogy lényegében ugyanarra a szintre kerüljön, mint mindenki más.

*

Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy a világegyetem minden egyes részecskéjében képviseltetve van. A természetben minden [jelenség] magában hordozza annak teljes erejét. Minden ugyanabból a rejtett anyagból készült; ezért látja a természettudós ugyanazt az egy típust minden alakváltozat mögött – a lovat futó embernek, a halat úszó embernek, a madarat repülő embernek, a fát gyökeret eresztett embernek tekinti. Az újabb és újabb formák nemcsak a típus főbb jellemvonásait ismétlik meg, de pontról pontra annak minden részletét, céljait, előmozdító és gátló tényezőit, energiáit és minden más [forma] teljes [összefüggés]rendszerét. Minden foglalkozás, mesterség, művészet, ügylet a világ tömörített összefoglalása, és mindegyik kölcsönös megfelelésben áll a többivel. Mindegyik teljes körűen jelképezi az emberi élet egészét: jó és rossz oldalait, megpróbáltatásait, ellenségeit, lefolyását és végét. És mindegyiknek valamiképp képessé kell válnia, hogy az ember egészét befogadja, és sorsának történetét elmondja.

A világ egy harmatcseppben gömbölyödik össze. Mikroszkóppal sem találni olyan parányi állatkát, amely kevésbé volna tökéletes pusztán azért, mert kicsiny. Szemek, fülek, ízlelés, szaglás, mozgás, ellenállóképesség, étvágy és a szaporodás örökkévalóságban megkapaszkodó szervei – mind méltó helyet találnak ebben az apró teremtményben. Mi is így foglaljuk bele az életünket minden egyes tettünkbe. A mindenütt-jelenvalóság valódi tana tehát így szól: Isten a maga teljességében minden mohában és pókhálóban újra és újra megjelenik. A világegyetem értéke [értelme, lényege] úgy rendezi, hogy minden pontba belesűrítthesse magát. Ha jelen van a jó, jelen van a rossz is; ha a vonzás, akkor a taszítás is; ahogy az erő, úgy a korlátja is.

*

Így él az univerzum. Minden dolog erkölcsi természetű. A lélek, amely bennünk érzésként lakozik, rajtunk kívül törvény[ként uralkodik]. Magunkban az ösztönzését érezzük; odakint a történelemben végzetes erejét

szemlélhetjük. „Benne van a világban, és a világ általa lett.”² Az igazság nem késlekedik. Tökéletes méltányosság igazítja a mérleget az élet minden részében. *Oi kýβοι Διὸς ἀεὶ ἐμπίπτουσι*³ – Isten mindig cinkelt kockával játszik. A világ úgy fest, akárcsak a szorzótábla vagy egy matematikai egyenlet, bárhogy forogtad, kiegyenlíti önmagát. Válassz bármely tetszőleges szorzatot, ugyanazt az eredményt kapod – se többet, se kevesebbet. Minden titok feltárul, minden bűn megbűnhődik, minden erény jutalmat nyer, minden sérelem orvoslást – csendben és biztosan. Amit mi megtorlásnak⁴ nevezünk, az egyetemes szükségszerűség, amely által az egész is megjelenik, valahányszor a rész megjelenik. Ha füstöt látsz, tűznek is kell ott lenni. Ha kezet vagy végtagot látsz, tudod, hogy ott van mögötte a törzs, amelyhez tartozik.

*

Miközben ily módon a világ egységben marad, s ellenáll a szétdarabolódásnak, mi részlegesen cselekszünk: szétszakítunk, kisajátítunk; például hogy kielégíthessük az érzéseket, elválasztjuk az érzések gyönyörét a jellem

² Ez a parafrázis a Jakab király-féle bibliafordítás szerinti János 1:10 versre utal: „*He was in the world, and the world was made by him...*”, amely Krisztusra (a Logoszra) vonatkozik mint teremtő erőre. Emerson azonban két lényeges ponton módosít. *He* helyett *It*: a személyes Isten helyett egy személytelen világlélekről beszél. *Was* helyett *is*: a múlt idejű teremtő aktus helyett örök jelenlétet hangsúlyoz, a kozmikus erkölcsi törvény folyamatos érvényre jutását.

E változtatás a szerző sztoikus-panteista gondolkodásából fakad: Emerson szerint az ellenpólusok között ingadozó világunkat egyfajta erkölcsi egyenleg tartja fent, mi többi, ennek szükségszerű érvényre jutása az univerzum legfőbb törvénye. Az erkölcsi törvény nem kívülről ránk oktrojált parancs, hanem a természet és az ember belső minősége, amely által minden kiegyenlítődik, és egyensúlyba kerül. Így a parafrázis jelentése: *Az erkölcsi törvény benne van a világban, a világ általa lett – és általa áll fenn.*

³ *Oi chusoi Dios aei enpiptousi* – szó szerint fordítva: *Zeusz kockái mindig jól/célba esnek*. Ókori görög szólás (Szophoklész töredékként fennmaradt drámájából ismerjük, *Fragm. lxxiv: 2*), amely azt sugallja, hogy az isteni igazságszolgáltatás nem véletlenszerű, hanem szándékolt és szükségszerű.

⁴ A *retribution* Emersonnál nem a büntető bosszú értelmében szerepel, hanem inkább a kifejezés latin eredetijéhez (lat. *retribuere* = ‘adósságot visszafizet, kiegyenlít’) közelítő ‘visszahatás, viszonzás, meg-/visszatérülés, viszontcsapás’ jelentése van. Ez ismét csak azt emeli ki, hogy a világban uralkodó erkölcsi rend alapja a kiegyenlítődés: minden tett a súlyának megfelelő mértékben viszonzódik, a világegyetem ezáltal marad egyensúlyban.

szükségeitől. Az ember leleménye mindenkor egyetlen probléma megoldásának szentelte magát – miként lehet az érzéki édest, az érzéki erőset, az érzéki ragyogót stb. leválasztani az erkölcsi édesről, az erkölcsi mélyről, az erkölcsi szépről; vagyis megint csak, azt kiagyalni, hogy miként lehet ezt a felső réteget oly vékonyan lehámozni, hogy elveszítse mélységét; egyik végét megszerezni a másik vége nélkül. A lélek azt mondja: egyél – a test lakmározni akar. A lélek azt mondja: a férfi és nő legyen egy test és egy lélek – ám a test csak a testeket akarja egyesíteni. A lélek azt mondja: uralkodj mindeneken az erény céljai szerint – a test e dolgok feletti hatalmat a maga céljaira akarja fordítani.

*

Ez a szétszakítás és leválasztás tartósan ellenhatásba ütközik. Mindmáig, be kell vallanunk, e téren egyetlen tervező sem érte el a legcsekélyebb sikert sem. A kettéválasztott víz kezeink mögött újra egyesül. Az élvezetes dolgokból eltűnik az élvezet, a hasznos dolgokból a haszon, az erősekből az erő, mihelyt megpróbáljuk azokat elválasztani az egésztől. Éppúgy nem tudjuk a dolgokat megfelelni, és az érzéki jót önmagában megszerezni, mint ahogy nem tudjuk a bensőt megszerezni a külseje nélkül, vagy a fényt árnyék nélkül. „Úzd el bár a természetet vasvillával, úgylis minduntalan visszatér.”⁵

*

Még szembetűnőbb e tény kifejeződése a nemzetek közmondásaiban, amelyek mindig az értelem irodalma, avagy a fenntartások nélküli, abszolút igazság kijelentései. A közmondások, miként minden nemzet szent könyvei, az intuíciók szentélyei. Amit a zsongó, látszatokhoz láncolt világ nem enged, hogy a realista a saját szavaival kimondjon, megengedi, hogy közmondásokban ellentmondás nélkül kifejezhesse. És ezt a törvények törvényét, amelyet a szószék, a törvényhozás és az akadémia tagad, minden piacon és műhelyben óráról órára közmondások rajai hirdetik, tanításuk oly igaz és oly mindenütt jelenvaló, mint a madaraké és a legyeké.

Minden dolognak van párja, egyik a másik ellenében. – Kölcsön kenyér visszajár; szemet szemért; fogat fogért; vérért vért; mértéket mértékért;

⁵ Horatius: *Epistulae*. I. könyv, 10. levél, 24. sor.

Lásd továbbá Takáts György fordításában: „Ős-természetet űzz villával, visszafut úgylis.”

szeretetet szeretetért. – Adj, és adatik neked. – Aki öntöz, maga is megöntöztetik. – „Mit kívánsz?” – kérdi Isten; „fizesd meg érte, és vedd el.” – Aki semmit sem kockáztat, semmit nem nyer. – Pontos megfizetésben részesülsz azért, amit tettél: se többet, se kevesebbet. – Aki nem dolgozik, ne is egyék. – Bajt les, bajt lel. – Az átkok mindig visszahullnak arra, aki kimondja őket. – Ha láncot vetsz egy szolga nyakára, a másik vége a te nyakadra szorul. – A rossz tanács a tanácsadót téveszti meg a leginkább. – Az ördög egy számár.

*

Nem tehetsz rosszat anélkül, hogy magad is ne szenvednéd el a rosszat. „Nem volt még olyan büszkeség, amely ne ártott volna annak, aki hordozta” – mondja Burke. Aki az előkelő társasági életben kizárólagosságra törekszik, nem látja, hogy saját magát zárja ki az élvezetből azáltal, hogy magának akarja kisajátítani azt. Aki vallási téren kirekesztő, nem veszi észre, hogy az ég kapuját saját maga előtt csapja be, miközben másokat akar kizárni. Ha az embereket bábnak vagy kuglinak tekinted, szenvedni fogsz te is, miként ők. Ha kihagyod a szívüket, a magadét veszted el. Az érzékek minden személyt tárggyá tesznek: nőket, gyerekeket, szegényeket. A durva közmondás – „Megkapom a pénzét, vagy a bőrét húzom le róla.” – józan filozófia.

A szeretet és a méltányosság mindenfajta megsértése társas viszonyainkban gyorsan büntetést von maga után. A büntetés a félelem. Amíg egyszerű viszonyban állok embertársammal, nincs kellemetlenség a találkozásban. Úgy találkozunk, ahogy víz a vízzel, vagy ahogy két légáramlat összevegyül: a természet tökéletes szétáradásával és egymásba hatolásával. Ám amint bármiféle úton eltérünk az egyszerűségtől, és megjelenik a „fél-lét”, vagy az „az jó nekem, ami neki nem jó” kísértése, a szomszédom megérzi a vétiséget; annyira húzódik el tőlem, amennyire én elhúzódtam tőle; tekintete többé nem keresi az enyémet; háború van köztünk; benne gyűlölet, bennem félelem.

*

A bölcs ember kiterjeszti ezt a tanítást az élet minden területére, és tudja: a legokosabb odafordulni mindenkihez, aki joggal tart igényt az idődre, a tehetségedre vagy a szívedre, és megadni neki, ami jár. Mindig fizess; mert előbb vagy utóbb, de meg kell fizetned teljes adósságodat. Emberek és események egy ideig elválaszthatnak az igazságtól, de csak ideig-óráig. Végül a magad adósságát neked kell megfizetned. Ha bölcs vagy, óvakodsz attól

a jóléttől, amely újabb és újabb hitelekkel halmoz el. A természet célja a jó cselekedet. Am minden jó cselekedetre, amelyben részesít, adót vet ki. A nagy ember az, aki a legtöbb jót osztja szét. Alantas pedig az – és ez az egyetlen alantas dolog az univerzumban –, aki szívességet fogad el, és semmit sem ad vissza belőle. A természet rendje, hogy ritkán tudjuk viszonzni éppen annak, akitől kaptuk. De a kapott jótéteményt tovább kell adnunk valakinek: szóért szót, tettért tettet, fillérért fillért. Óvakodj attól, hogy túl sok jó maradjon a markodban. Gyorsan megromlik és megférgesedik. Ahogy csak tudod, add hamar tovább.

*

Az erény és a természet szövetsége arra késztet minden dolgot, hogy ellenséges arccal forduljon a bűn felé. A világ szép törvényei és anyagai üldözik és ostorozzák az árulót. Akinek rá kell jönnie, hogy a dolgok az igazság és a közjó szerint vannak elrendezve, s nincs e széles világon az a zug, amelyben egy gazember elrejtőzhetik. Ha bűnt követsz el, üveggé változik a föld alattad. Ha bűnt követsz el, úgy tetszik majd, mintha hótakaró terület a lábad elé, amely az erdőben minden fogoly és róka és mókus és vakond nyomát fölfedi. Nem vonhatod vissza a már kimondott szót, nem törölheted el a lábnyomod, nem húzhatod fel a létrát úgy, hogy utánad se rés, se nyom ne maradjon. Valamilyen leleplező körülmény mindig előáll. A természet törvényei és anyagai – víz, hó, szél, nehézkedés – lesznek a tolvaj számára a büntetés.

Másrészt a [kiegyenlítő] törvény[e] ugyanilyen bizonyossággal jut érvényre a helyes cselekedetekben is. Ha szeretsz, szeretni fognak. A szeretet minden formái ugyanazon matematikai pontossággal egyenlítik ki egymást, mint a számtanegyenlet két oldala. A jó ember, és benne az abszolút jó, mindent a saját természetéhez tesz hasonlóvá, mint a tűz – így nem tudsz benne kárt tenni; akárcsak a királyi seregek, amelyeket a közeledő Napóleon ellen küldtek, letették zászlóikat, és ellenségből barátokká váltak, úgy mindenféle csapás – betegség, sérelem, szegénység – a jótévődde válik:

„[...] Szelek fújnak, vizek hömpölyögnek,
Erőt a bátraknak, Hatalmat és Istenséget,
Ám önmagukban semmit sem érnek.”⁶

⁶ William Wordsworth: *Near Dover, September, 1802.* (Részlet)

A jókat még a gyengeségeik és a fogyatékoságaik is pártfogolják. Mert nem volt még olyan ember, akinek a büszkesége ne vált volna kárára, és nem élt olyan ember sem, akinek a fogyatékosága ne vált volna valamely ponton a hasznára. A mesebeli szarvas csodálta az agancsát, és becsmérelte a lábait, de amikor jött a vadász, lábai megmentették, s később, amikor a bozótban fennakadt, agancsa okozta a vesztét. Élete során minden embernek köszönetet kell mondania a hibáinak. Ahogy senki sem érthet meg teljesen egy igazságot, míg meg nem küzdött vele, ugyanúgy senki sem ismerheti meg igazán az emberek tehetetlenségét vagy tehetségét, amíg nem szenvedett az egyiktől, és nem látta, mások akarata miként győzi le ugyanazon nehézséget, amelytől ő maga is szenved. Van, aki képtelen türtőztetni az indulatait, és ezért alkalmatlan a társasági életre? Arra kényszerül, hogy önmagát szórakoztassa, és kifejlessze az önsegítés szokásait; s így, mint a megsebzett osztriga, gyönggyel foldozza be kagylóhéjait.

*

Van a lélekben egy, a kiegyenlítődésnél mélyebb valóság, tudniillik a saját természete. A lélek nem kiegyenlítődé, hanem élet. A lélek *van*. Lent a külső körülmények hullámzó tengerében, melynek vizei tökéletes kiegyensúlyozottságukban apadnak és áradnak, ott rejlik a valódi Lét őseredeti mélysége. A Lényeg vagy Isten nem reláció, nem rész, hanem egész. A Lét mérhetetlen igenlés, amely kizárja a tagadást, egyensúlya önfenntartó, és elnyel minden relációt, részt és időt. Természet, igazság, erény – mind onnét áradnak ki. A bűn – a Lét kiáradásának hiánya vagy elvonulása. A Semmi, a Hamisság, mint a hatalmas Éjszaka vagy árnyék, valóban ott áll, hogy háttérre az élő világegyetem felfesse önmagát; de valóságos dolog nem születik belőle; alkotni nem tud; mert nemlétező. Nem tud létrehozni jót; nem tud létrehozni rosszat sem. Rossznak csak annyiban mondható, amennyiben rosszabb nem lenni, mint lenni.

*

Másfelől nem állítható, hogy a becsületességet csak valamely veszteség árán lehet megszerezni. Az erényt nem sújtja büntetés; nem büntetik a bölcsességet sem – a létezés szerves tartozékai ezek. Erényes cselekedetemben *létezek* igazán; egy erényes tett által a világot gyarapítom; a Káosztól és a Semmitől elhódított sivatagokat ültetek be, és látom, amint a sötétség

visszahúzódik a látóhatár peremén. A szeretetben nem lehet túlzásba esni, sem a tudásban, sem a szépségben – ha e tulajdonságokat a legtisztább értelmükben veszem. A lélek elutasítja a korlátokat, és mindig az Optimizmust erősíti, soha nem a Pesszimizmust.

Fordította: KISS ERNŐ CSONGOR

Melhardt Gergő

MI AZ, HOGY KORTÁRS MAGYAR IRODALOM?

Csináljunk bármit, annak közege napjaink intellektuális, társadalmi, kulturális, gazdasági környezete lesz. Nem léphetünk ki saját korunkból, amelyet a tudatosság különböző szintjein, de mindig elevenebb tapasztalatok révén ismerünk, mint a múltat vagy a jövőt.

Irodalomtörténészek körében úgy szoktam tapasztalni, hogy a közelmúltbeli és kortárs irodalom vizsgálatának módszertani, akár ismeretelméleti vonatkozásairól igen kevés állítás íródott le, vált volna konszenzusossá vagy szélesebb körben vitatottá.¹

¹ Megjegyzem, a tapasztalataim csak a magyarországi szakmából vannak, és nyilván töredékesek. A *Látó* olvasói talán másfajta szerencsétlenségekről számolhatnak be. Mindenesetre érdemes volna megvizsgálni, miért ilyen csekély az intézményes elismertsége a kortárs magyar irodalom tudományos kutatásának? Óvatos hipotézisként vetem fel a következőket. Az okokat abban keresném, hogy a régi és a klasszikus magyar irodalom kutatásának politikai kontextusa eltérő, mint a kortárs és a 20. századi diszciplínáknak. Az első világháború utáni időszaknál lehetne temporalizálni a törést: az európai forradalmi korszak (1918–1923) *utáni* kulturális, művészeti, társadalmi jelenségek leírására használt terminusok – és a kor sajátos politikai dilemmái, nyelvei, humora stb. – a mai viszonyokkal funkció történetileg a mérhetetlen történelmi felfordulások ellenére is csaknem megszakítatlanul folytonosak. A nacionalizmus nyelve, a politikai jobb- és baloldal, vagy a konzervatív, szocialista, liberális stb. ideológiák megkülönböztetése és a társadalmi élet dolgait megnevező szavak: ezek pusztá használata is óhatatlanul bizonyos fokig a mai

Amikor olyan műalkotásokkal és jelenségekkel foglalkozunk, amelyekről kisebb időtávolság választ el, akkor is törekedhetünk ún. „elsődleges kontextusok” megrajzolására.² Hiszen az értelmezői gyakorlatok közé – más korszakok irodalomkutatásához hasonlóan például – éppúgy tartozik szövegkritika és interpretáció, mint a kritikai visszhang értékelése vagy a narratívaalkotás.

A filológia mély idővonalatkozásai évezredek óta megfigyelhetők. Az alexandriai könyvtár – és az emberi történelem – első szövegtudósai a régebbi szövegek és saját jelenük közti történeti távolság leküzdésén fáradoztak. A modern értelemben vett irodalomtudomány pedig 19. századi intézménysülése óta eredendően történeti szempontú – igaz, tudományos diszciplínakénti megalapozásakor a művelői kortárs irodalommal is foglalkoztak, és gyakran maguk is elsősorú alkotók voltak (Kazinczy! Vörösmarty! Toldy! Arany!).

Gyakran említett tény, hogy az irodalom értelmezésének tudománnyá válása éppen a modern történeti tudat létrejöttékor, múlt és jelen tapasztalati elkülönülésének pillanatában történt. Nem kételkedhetünk az értékelésen alapuló kanonizáció történeti jellegében és fontosságában, az a nézet azonban, mely szerint „Az idő igaz, / S eldönti, mi nem az” (Petőfi), vagyis hogy az utókor minden kétséget kizáróan igazolja – mert jobban látja – és örökre rögzítheti egyes alkotók és műveik értékét, nos, ez a nézet ma már evolucionizmustól bűzlik. A történeti kutatás nem látja *jobban* a múltbeli élet- és értékviszonyokat, *másként* látja azokat. Tévedne, ha azt hinné, *egészen* megragadhatja vizsgált korszakát: őlé is csak a maga sajátos perspektívájában kerülnek a múlt dolgai. Nincs ez másként kortárs jelenségek vizsgálatakor sem.

Mit jelent a „kortárs magyar irodalom” kifejezésben a „kortárs” szó? Például Térey János első könyve, a *Szétszóratás*, amely több mint harminc éve

társadalmi érzékelés horizontján megy végbe, vagy így értődik. Előfordul, hogy a mai vélekedéseinket és reflexeinket vetítjük vissza a történeti korszakra. Ez szigorúan véve persze igazolhatatlan eljárás. Annyi tanulságot talán mégis leszűrhetünk, hogy időben minél közelebbi a kutatás tárgya, annál érdekesebb tudatosítani az ideológiai, eszmei kontextusok értelmezésbeli fontosságát. (Az első világháború végéről mint korszakküszöbről lásd Hatos Pál: *Elátkozott köztársaság...*)

² Lásd Takáts József hírhedt cikkét: „Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 105, 3–4. sz. (2001), 316–324. A szerző leszögezte, hogy mindig elsődleges kontextusokra kell gondolni.

jelent meg (1991), vajon kortárs mű 2026-ban? És a *Boldogh-ház, Kétmalom utca*, amelynek megjelenésekor szerzője már nem lehetett kortársa (2020)?

Azt gondolnánk, hogy a „kortárs” fogalma állandó, hogy valamit mindig tartanak kortársnak az egy időben élő emberek. Nem így van. Az első „kortárs művészetinek” nevezett múzeumok 1945 után jöttek létre.³ A 19. századtól kezdve szinonim volt a „kortárs” és a „modern”, ám mivel a modernizmus épp modernizmusnak nevezte el magát, az irányzat háttérbe szorulásával a „modern” egyre inkább lezárt korszaknak érződött. A „modern” mint értelmezői fogalom a jelenben születő alkotások megragadására nem volt már alkalmas.

Az utóbbi húsz évben megjelent magyar irodalomtörténeti kézikönyvek, tankönyvek és antológiák tanúsága szerint a kortárs magyar irodalom vagy 1945-től⁴ vagy az 1970-es évektől⁵ vagy 1989-től tart máig.⁶ Nem mindig szokás megindokolni, miért épp akkor kezdődik, amikor. A legtöbb publikációban nem is merül fel efféle igény. Ahogy abban a kérdésben sincs egyetértés, hogy az egyes szerzők vagy műveik számítanak-e kortársnak? Például a korai Tandori ugyanúgy „kortárs irodalom” ma, mint a kései Nádas, a köztük feszülő hatvanéves különbség ellenére? És ha meghal valaki, még meddig számít kortársnak? A szót – leginkább antológiák, publicisztikai szövegek – gyakran használják az „élő” szinonimájaként, ekként tehát csak a szerzőre vonatkozhat.⁷ Weöres Sándor már nem kortárs? Mándy? Esterházy?

³ Theodore Martin, „Introduction. Theses on the Concept of the Contemporary”, in Martin, *Contemporary Drift. Genre, Historicism, and the Problem of the Present* (New York: Columbia University Press, 2017), 1–23, 3.

⁴ Ilyen értelemben használja a fogalmat az akadémiai kézikönyv tartalomjegyzéke: *Magyar irodalom*, főszerk. Gintli Tibor (Budapest, Akadémiai, 2011). További példák: Mészáros Márton, *Mai magyar irodalmi olvasókönyv. Bevezetés a kortárs magyar irodalom olvasásába* (Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 2010); régebbi példa: Domokos Mátyás, *Kortárs magyar irodalom. 1945–1990* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994).

⁵ *A kortárs magyar irodalom*, szerk. Szirák Péter (Debrecen: Debreceni Egyetemi, 2021). – Az 1960-as, 70-es éveket teszi meg a kortárs „korszak” kezdetétül Sz. Molnár Szilvia könyve: *Bevezetés a kortárs magyar irodalomba* (Budapest: Hatágú Síp Alapítvány, 2005).

⁶ *Édes hazám. Kortárs közéleti versek*, vál., szerk. Bárány Tibor (Budapest: Magvető, 2012).

⁷ A 2005-ben a Nemzeti Kulturális Alap finanszírozásában a közszolgálati médiában lezajlott *A Nagy Könyv* program egyik eleme volt a szavazók által leg-

Érdekesség, hogy a Nemzeti Alaptantervről szóló jogszabály irodalomtanításról határozó paragrafusa éppen ezt kodifikálja, amikor a halott szerzők „lezárt, biztosan értékelhető” életművétől elválasztja a „kortárs alkotókat, műveket”. A kortársak értékelése „nyitottságuk” miatt „bizonytalan”.⁸

Sokféleképp használják ezt a fogalmat. A debreceni műhelyben készült egyetemi tankönyv (*A kortárs magyar irodalom*) egy közelebbről nem meghatározott hagyománytörténeti folyamat aktuális – nem rögzített elveken nyugvó – értelmezése alapján számít bizonyos műveket kortársnak. „E kötet szerzői”, mondja az előszó, „az elmúlt mintegy fél évszázadban keletkezett művek közül azokat válogatták ki, amelyek jelenbéli világunk elmélyültebb megértését ígérik, azaz *hatástörténeti* értelemben tekinthetők kortársnak.”⁹ A kötet tartalomjegyzékében azonban szinte kizárólag szerzőneveket találunk fejezetcímként. És az is szembeszegezhető az idézett megállapítással, hogy hatástörténeti értelemben az *Odüsszeia* (i. e. 8. sz.), a *Tristram Shandy* (1759–69) és a *Lila ákác* (1919) is felfoghatatlanul jelentős alkotásnak bizonyul ma, „jelenbéli világunk elmélyültebb megértéséhez” nélkülözhetetlenek látszik. Hogy csak hármat soroljak. De mégsem nevezné őket senki kortárs műnek.

A „kortárs” szó használatátörténetéből ilyenformán arra jutunk, hogy *nem minden kortárs, ami a jelenben létezik*. A „kortárs” a kritikai és tudományos zsargonban inkább funkció, mint interpretációs eszköz, mivelhogy inkább jelent kánont, mint esetleges vagy determinált időbeli azonosságot. A kánonképző gyakorlatok (kritika, tudomány, laikus értelmezések, a születő műalkotások stb.) együtt jelölik ki, mi számít a „kortárs kultúra” darabjának

kedveltebbnek ítélt kortárs művek listájának összeállítása. Itt a „kortárs”-at ‘élő’ jelentésében fogták fel. Lásd „Kortárs magyar írók TOP listája: Az NKA és a Nagy Könyv”, *Litera*, 2005. ápr. 21., <http://litera.hu/hirek/kortars-magyar-irok-top-listaja.html>

⁸ „A magyar nyelv és irodalom tantárgyak kötelező törzsanyagában csak lezárt, biztosan értékelhető életművek szerepelnek. Ezen felül, a választható órakeret terhére a tanár szabadon beilleszthet kortárs alkotókat, műveket a tananyagba.” „Melléklet a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez”, II.3.1., <http://njt.hu/jogszabaly/2012-110-20-22> (2025-ben hatályos szöveg).

⁹ *A kortárs magyar irodalom*, 9. (Kiemelés az eredetiben.) Egy hasonló szintetizáló igényű debreceni kiadvány, az „Új tendenciák a kortárs magyar irodalomban” című *Studia Litteraria*-szám szerkesztői előszava közelebbről nem meghatározott módon a „mai” és a „jelenkori” szavakat használja a „kortárs” szinonimájaként (61., 3–4. sz. [2022], szerk. Balajthy Ágnes, Lapis József).

abból, ami a kulturális termelésben előáll.¹⁰ Nem érdemes megfeledkezni arról, hogy a kánonképző gyakorlatokra egyre nagyobb szükség van, mert az emberi történelemben még soha nem született ennyi szöveges, zenei, képi, mozgóképes és médiumközi műalkotás, mint napjainkban; és egyre több.

A „kortárs kultúra” kanonizációja azoknak az alkotásoknak az egyidejű értékelése, élőszóban és mindenféle médiumban, amelyek a jelenben születnek és a jelenhez szólnak. A „jelen” időkereteinek kijelölésekor figyelembe vehető az assmanni koncepció szerinti 70 év, amely után a kommunikatív emlékezetből a kulturális emlékezetbe kerül át a dolog.¹¹ Úgy tapasztalom, hogy hetven-nyolcvan évvel régebbi alkotásokat senki sem nevez kortársnak, még akkor sem, ha ma kerülnek nyomtatásba. Szabó Magda fiatalkori verse? Nem kortárs.

A második világháború végével beköszöntő új világkorszak ma már a kulturális emlékezet része: alig néhány olyan ember él, aki emlékezne rá. *Líra és rendszerváltás – Korszakhatár-e 1945 a magyar irodalomban?* című tanulmányában Margócsy István azt feleli saját kérdésére: korszakhatár is, meg nem is. Mert ugyan iszonyú sok minden megváltozott 1945-ben, a kulturális folyamatok egy évnél hosszabb idő alatt zajlanak le.¹² A budapesti tudományegyetem oktatói által írt *Magyar irodalom* című kézikönyv-tanulmány kortárs irodalommal foglalkozó fejezete is 1945-tel indul. Számos más példát lehetne idézni, ahol, ha mégoly szimbolikusan is, 1945-öt jelölik ki korszakhatárnak. Egy *Contemporary Literature* című amerikai folyóirat például (a wisconsini egyetem adja ki) programcikkében azt írta (1960): „a második világháború óta az Atlanti-óceán két partján felemelkedett új irodalom” a cikkek tárgya. Az első lapszám címlapján Faulkner, McCullers, Mailer, Wain, Bellow neve szerepel.

Ha valaki nem értékrelativista, talán azt is hozzátenné az eddigiekhez, hogy azok az alkotások, amelyek csak már ismert formákat használnak, és nem alakítanak ki valamiféle tudatos viszonyulást hozzájuk, legyenek magas vagy alacsony státuszúak a közgondolkodás vagy az ún. piac számára, valójában nem részei a *kortárs kulturális kánonnak* abban az értelemben, ahogyan

¹⁰ Martin, „Introduction”, 4–5.

¹¹ Jan Assmann, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, ford. Hidas Zoltán (Budapest: Atlantisz, 2004), 51–52.

¹² Ld. Margócsy István, „Líra és rendszerváltás. Korszakhatár-e 1945 a magyar irodalomban?” In Margócsy, „...A férfikor nyarában...”. *Tanulmányok a XIX. és XX. századi magyar irodalomról* (Pozsony, Kalligram, 2013), 433–450.

egy újító, poétikai vagy más szempontból újdonságot hozó mű annak tart-
ható. A kortárs kánon nem ugyanaz, mint a magaskultúra vagy elit kultúra,
ezek inkább szociológiai kategóriák (és különben sem szorulnak értelmezői
segítségre az önpozicionálásban, az elit tudja, hogy ő az elit).

„Mi vagyunk a saját magunk kortársai”, szokta mondogatni Demeter
Szilárd pályája delelőjén.¹³ Mindenesetre ha egy irodalomtudós mondaná
ezt, akkor ő nem tartaná Esterházyt kortársának, KAF-ot, Tandorit...

Mit mond *Kortárs* című lapja alapításakor Kassák Lajos? (Még nem az
utolsó folyóirata.)

„Sem a csökönyös maradiakat, sem a felelőtlen sznobokat nem akar-
juk kiszolgálni. A gyötrődő társadalomban, a hatalmas történelmi
változások közepette hivatásunk tudatában vállalnunk kell a tevé-
kenységet, mely hozzásegít bennünket a valóság megismeréséhez és
a fogalmak tisztázásához. Ki-ki a maga szakmai tudása, teherbírása
szerint vegye ki részét a munkából, mi, írók és művészek tollal és
ecsettel a kezünkben azok mellé állunk segítőtársnak, akik egy új, a
mainál emberségesebb világkép kialakításán fáradoznak.”

A *Kortárs* első számának vezércikke ez, a címe *Kortársainkhoz* (1947.
október). A folyóirat címválasztásával, folytatja Kassák,

„nem [a folyóirat] aktuális voltát, hanem általános jelentőségét, a
múlt értékeinek tudomásulvételét és a jövő alakulását előkészítő
őszinte hitünket és szenvedélyes akaratunkat szeretnők hangsúlyozni.
Közleményeinkben nem a különállásunkat, hanem szellemi életünk
alakulásának folytonosságát kívánjuk dokumentálni, rámutatva arra,
hogy voltak érdemes elődeink, akiktől nem tudunk és nem is akarunk
elszakadni, akikre támaszkodva lépünk mind előbbre, akikből erőt
merítünk, és büszkéek vagyunk rá, hogy a magunk eredményeinek
felmutatásával az ő értékeiket is új megvilágításba helyezzük. [...] Szeretnők,
ha lapunk megbecsült kortársa lenne az olvasónak.”¹⁴

¹³ Lásd pl. „Nem érdekelnek a szekértáboros viták. Demeter Szilárd a *Mandinernek*”, Kacsoh Dániel interjúja, *Mandiner*, 2021. nov. 3., <https://mandiner.hu/hetilap/2021/11/demeter-szilard-interju-kozelet>

¹⁴ Ugyanebben az 1947. évi első *Kortársban* van egy rövid cikk Marxtól: *Miért halhatatlan a klasszikus művészet*. Ebben szintén a kortárság-idegenség kérdése merül fel: „A nehézség azonban nem annak a megértésében rejlik, hogy a görög művészet és eposz bizonyos társadalmi formákhoz kapcsolódik, hanem abban, hogy számunkra még mindig műélvezetet nyújt, és bizonyos szempontból zsinór-mértékként és elérhetetlen példaként áll előttünk.” A fordító, K. Havas Géza két

A *Kortárs* aztán viszonylag hamar megszűnt. A forradalom után ugyanilyen címmel indított lapot a Magyar Írószövetség, amely máig működik, de formálisan 2012 óta nem a Magyar Írószövetség, hanem a *Kortárs Folyóirat Kiadói Kft.* adja ki, egyébként csakúgy, mint Kassák lapját, közpénz jellegét el nem veszített forintokból.

Ha mármost az a kérdés, mit csináljon, aki a kortárs magyar irodalommal óhajt tudományosan foglalkozni, talán Kassáktól inspirálódva találhat kulcsot. „Sem a csökönyös maradiakat, sem a felelőtlen sznobokat” nem kell tekintetbe venni (irodalomtörténészek között is vannak ilyenek). És hogy mi az, hogy kortárs magyar irodalom? A megszületésével egyidejű kanonizációs gyakorlatoknak alávetett műalkotások dinamikus csoportja; olyan művek és értelmezések, amelyek közösen munkálkodnak „egy új, a mainál emberségesebb világkép kialakításán”.

Borcsa János

A KRITIKÁIG ÉS TOVÁBB...

CS. GYIMESI ÉVA IRODALOMKRITIKAI
MUNKÁSSÁGÁRÓL

Vidéki magyartanárként Cs. Gyimesi Évával, a kolozsvári egyetemi oktatóval és magánemberrel a romániai kemény diktatúra utolsó évtizedében ritkán volt alkalmam találkozni, de mindahány emlékezetes maradt számomra, sőt, sokunk egyenesen kivételes adománynak tartotta a vele való találkozást például valamely erdélyi vidéki városban tartott szakmai előadásán vagy az egyetemi központban, tanári továbbképzőkön, mondhatni küldetéses fellépésein. Pedig tulajdonképpen csak azt tette, ami minden erényes polgártól elvárható. Az viszont a kezdő irodalmár számára biztatásnál is több volt, hogy az irodalomtudomány és -kritika művelőjeként a kor irodalmi-kulturális lapjaiban és folyóirataiban folyamatosan követhette mérvadó gondolati kísérleteit.

1982-ben például *Az alany tárvolléte* címmel tanulmányt közölt Cs. Gyimesi Éva, amelyben az irodalomtudomány és stilsztika terén tett újabb törekvéseket és módszereket vett számba, mindenekelőtt a stílus kutatásban alkalmazott nyelvészeti és matematikai módszerekre összpontosítva, s megállapította, hogy az ezekre alapozott kutatások nyomán általában jelenség tanulmányok születnek, vagyis nem az irodalomtudományt, hanem a nyelvészet és az általános stilsztika eredményeit gazdagítják.

Az egyetemi oktató, az irodalomtudomány művelője, valamint a gyakorló irodalomkritikus ekkor már jelentős szakmai eredményekkel hívta fel magára a figyelmet, ebből a tanulmányból meg egyértelműen kitűnt a kritikus által előnyben részesített, sőt, a maga számára meg is határozott irány. Kiindulópontként leszögezte, hogy „a művek létezésének kiteljesítői vagyunk olvasói mivoltunkban, ahogyan a könyvek is kiteljesítői életünknek”. Észrevehetjük, ezúttal a szerző egy klasszikusnak tekintett irodalom-

fogalomra hagyatkozva (Horváth János) közvetlenül szólt, nem kerülve a személyességet, aztán kitért arra is, hogy az általa röviden bemutatott kutatási módszerek és eredmények nem tekinthetők olvasatoknak, lévén hogy éppen olvasói, befogadói minőségükről lemondva készítik szövegleírásaikat a kutatók, azaz személytelenné válik a megismerő alany, a műértelmezés viszont megköveteli az alany jelenlétét. A mű jelentés- és érték-hordozó voltától ugyanis nem lehet eltekinteni – érvelt a szerző –, összegezésként pedig, kissé távolságtartó módon ugyan, de határozottan fogalmazta meg kritikai hitvallását: „Az értelmezés bonyolult műveletéhez az irodalommal szembeni elfogultsággal – ízléssel és értékvélekedésekkel – megáldott-átkozott alany-nak kell visszatérnie.” (*Utunk*, 1980/2., jan. 11.)

Különben az évek során jegyzett kritikák alapján Rohonyi Zoltán meg is állapította már 1979-ben, hogy Cs. Gyimesi Éva kritikusi alaptörekvése befogadás-prioritású, s „ebben az értelemben joggal nem szakít a kritika hagyományos szerepével, az alkotás önmagáért való, majd értünk való kifejtésével”. (Megtervezett találkozások. *A Hét*, 1979/16., ápr. 20.)

* * *

Cs. Gyimesi Éva a nyelvművelés és stílusvizsgálat felől érkezett el az irodalomkritikához. Figyelmet érdemel már az induló kritikus értékválasztása. Első közleménye Kenéz Ferenc *Homok a bőröndben* című verseskötetéről (1972) készült (Csúcsán az elindulásnak. *Korunk*, 1973. jan.), a következő évben pedig Hervay Gizella *Úrlap* című verseskötetéről (1973) közölt kritikát (Késélen lépkedő nyugalom. *Korunk*, 1974. júl.). Mindkét kritika a szerzőkre vonatkozó befogadástörténetnek ma is mérvadó darabja, értékorientált értelmezés, amelyből kiérezhető – úgymond – az alany jelenléte.

A tágan értelmezett indulás különben a Kolozsvárt megjelenő *Dolgozó Nő* című képes havilapban történt 1968–69-ben, ahol és amikor publicisztikával és verssel (!) jelentkezett Cs. Gyimesi Éva, aztán 1970 és 1972 között *Anyanyelvünk* rovatcím alatt rövid nyelvművelő és stilisztikai jegyzeteket közölt havi rendszerességgel. Az anyanyelv szolgálatának és művelésének ezt a módját aztán 1972 januárjától az *Utunk* című irodalmi hetilapban *Nyelv és stílus* rovatcím alatt közölt írásokkal folytatta 1974 júniusáig. Többé-kevésbé ezekből a nyelvészeti kisjegyzetektől – hogy a szerző műfajmeghatározásához igazodjunk – állította össze *Mindennapi nyelvünk* című első önálló kötetét 1975-ben. Jelentőségét az írások olvasottsága mellett a kötet szakmai fogadtatása is megerősítette. Láng Gusztáv túl azon,

hogy szakszerűeknek és oktatóknak minősítette ezeket a cikkeket, kiemelte és méltatta, hogy ezeken „gyakran átsüt a nyelv szerelmes szeretetének heve”. Alkotó nyelvművelés, amit Cs. Gyimesi Éva művel – állította –, és így a szerző „tudatos énünk részévé, a magunkra és múltunkra eszmélés hídjává avatja azt, amit ő úgy hív: mindennapi nyelvünk”. (Szerelmes nyelvtan. *Utunk*, 1975/23., jún. 6.)

Cs. Gyimesi Éva 1970 és 1974 között megjelent tanulmányaival, tudományos közleményeivel is felhívta magára a figyelmet. Ezek a korabeli kulturális lapok és folyóiratok mellett (*A Hét*, *Korunk*, *Utunk*) a romániai magyar nyelvű akadémiai folyóiratban, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* jelentek meg a poétika és stílusvizsgálat tárgykörében, a vers-tipológiáról és a tárgyas-intellektuális stílusról, különös tekintettel – klasszikusunk, József Attila mellett – a kortárs erdélyi költők, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár műveire. Merthogy éppen az ő általuk követett művészi törekvésekben ismerte fel az adott kor költészetének legfőbb jellemzőjét: az intellektualizmust. A szerző megfogalmazásában: „... amikor maga a költészet értelme válik kérdésessé (...), kibontakozóban van az értelem költészete. E jellegzetes költői kifejezőmód legvégső szemléleti forrása az értelemnek az a – bevallott vagy be nem vallott – kultusza, amely nem az Ész oltára előtti naiv elragadtatás, hanem kettős, dialektikus viszonyulás: egyrészt az értelemhez mint legemberibb képességünkhöz való ragaszkodás, amely éppen azzal adózik méltóképpen az értelemnek, hogy nem feltétel nélküli, másrészt: bátorság az iróniára és öniróniára. Ez az értelemkultusz erősen szembeszökő eleme József Attila költészetének, akinek verseiben minduntalan előtűnik az »értelem«, a »szellem«, az »elme« hatalmára való hivatkozás, de a kívülmaradás attitűdje, az ironia is. Nálunk legfőképpen Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár költészete képviseli ezt a szemléletet, amelynek kialakulása részben József Attila-i indíttatásuknak is tulajdonítható. De az intellektuális stílus jegyeitől nem maradhat mentes egyetlen költő sem, aki a korszerűség követelményét szem előtt tartja, hiszen a jelenkor költői eszközei közül legkorszerűbbek azok, amelyek a legintellektuálisabbak. Abban az értelemben is, hogy az olvasó részéről szellemi erőfeszítést, az intellektus aktív közreműködését követelik anélkül, hogy lemondanának a közlés igényéről és arról, ami a verset költészetté teszi. Am ehhez az olvasó »szemléletének« is a korszerű filozófiai-tudományos világkép és a lírai eszköztársrendszer fejlődésének mai szintjén – legalább a József Attila-in – kell állnia. Ez a költészet nem állít a fogyasztó elé sem magasabb mércét, mint önmaga elé.” (A költészet értelme – az értelem

költészete. *A Hét*, 1972/12., márc. 24.) A felsorolt költők közül Páskándi éppenséggel kihívó módon fordult az olvasóhoz. „Hogy szeretném, ha gondolkodnátok!” – áll a felszólítás a *Tűfoka* című, 1972-ben megjelent verseskönyve „homlokzatán”.

Az intellektuális költészet kérdésének s magának az irodalomtudományi és stilisztikai-stilustörténeti fogalom tisztázásának újabb tanulmányt szentelt Cs. Gyimesi Éva (*Az értelem igézetében. Korunk*, 1972/8.). Persze, a szerző hangsúlyozza, hogy ez nem azonos a gondolati-bölcséleti líra örök kategóriájával. „Amikor a mai költészet intellektuális jellegét hangoztatjuk – írja –, nem jutunk el a gondolati költészettel – mint műfajjal – való azonosításáig, hanem csupán olyan szemlélet- és stílusbeli sajátosságok érvényesülését akarjuk e megjelöléssel kifejezni, amelyek az érzéki, érzelmi, hangulati tényezők mellett erősebben érvényre juttatják a műalkotás értelmi komponenseit.” Felhívja a figyelmet ugyanakkor, hogy ennek a költészetnek filozófiai-etikai gyökerei vannak. „Létrejötté elválaszthatatlan a mai költőnek mint a 20. század felelősségtudó emberének válságélményétől: a lírikus ma egyfelől »az adott világ varázsainak mérnöke«, másfelől azonban természeti létében fenyegetett, egy bizonyos szinten túl beláthatatlanul bonyolult objektív összefüggéseknek kiszolgáltatott ember; egyfelől az értelem 20. századi győzelmeinek részese, másfelől az értelem megcsúfolásának, megszégyenülésének tanúja. Az intellektuális költő, amikor az ösztön, a tudatalatti helyett az értelmet választja, nem a föld egyetlen rációval megáldott lényének büszke öntudatával ragaszkodik hozzá, hanem az Ész mindenhatóságába vetett hit világméretű megrendülésének élményével terhesen vállalja, mint legvégsőt, amiben mégis megfogózhat az emberség megőrzésének korunkban oly ingatag hídján.”

És még mindig az 1972-es évhez köthető – mondhatni az irodalomtudós dobbantása – egy verstipológiai tanulmányvázlat, amely mutatja, hogy egy átfogó versmodell jegyeinek a keresésére és felvázolására készül a szerző (*Vázlatok egy verstipológiához. A Hét*, 1972/3., jan. 21.), amelynek kidolgozott változatát aztán a *Találkozás az egyszerűvel* (1978) című munka egyik fejezetében találni.

* * *

Az 1970-es évek elejére eső rövid időszaktól kezdve tehát Cs. Gyimesi Éva személyében úgymond együttműködött a tudománynak elkötelezett kutató a gyakorló irodalomkritikussal. Megfigyelései általában az élő ro-

mániai magyar irodalomra irányultak, kritikusként pedig az elsajátított tudományos eredményeket és elveket tartotta szem előtt, mindezek pedig a személyes meggyőződését vállaló és jelenlévő alany munkái voltak.

Ezekkel a tanulmányokkal a szerző mintegy előrevetítette az irodalomkritikában általa követendő elveket és szempontokat, de visszamenőleg is megvilágította addigi kritikái „személyiségjegyeit”. Mind a Kenéz-, mind a Hervay-líra beillik a kritikus által felvázolt irodalmi tendenciába, az intellektualizmusba, amely egy korszerű és az alkotó részéről etikus válasznak fogható fel különösen az értelmet megcsúfoló s az egyén és közösségek szabadságát korlátozó ilyen-olyan rezsimek, kemény vagy puha diktatúrák körülményei között.

Mindjárt az első, a Kenéz Ferenc verseskötetéről írt kritikájában kiemelte Cs. Gyimesi a költő lírájára kezdettől fogva jellemző intellektuális „hajlamot”, továbbá a tárgyiasság, a tárgytól való szükséges távolság és az ironia jelenlétét. Értelmezése szerint mindezeket keresztül eléri például, hogy a személyes szabadság hiányát is versként, és nem tárgyszerű közlés-ként közvetítheti az olvasónak. Sőt, maga a kritikus eleve személyre szólónak tekinti ama versnek az üzenetét, amelyet elemez és értelmez (*Példák*), sajátjaként erősítette fel magát az üzenetet, amikor „nyugtalanító emberi helyzeteink”-ről vagy „választási lehetőségeink korlátozottságá”-ról beszélt. Vagyis kimondta a kritikus: rólunk, a mi léthelyzetünkről van szó, olvasó! Mondhatnám, értünk valóan közvetítette a vers üzenetét.

A Hervay-kötetről írt kritikában a versek gondolatiságára, általánosító erejére hívta fel a szerző a figyelmet, illetve arra, hogy a költő egy belső tájat teremtett meg, amely létfontosságú értékekkel, erkölcsi fogalmakkal van benépesítve, de ebben az esetben „a sok elvontság elveszíti absztrakt mivoltát, valamiképpen testet ölt: tárgyszerűvé vagy elevenné válik”. A költő befele fordulása önvizsgálattal jár. A szorongás, a sokféle kudarc és veszteség számbavételekor pedig az értelemre apellál, fegyelmezett, tárgyilagos hangnemet választva, mintegy illúziótlan szemlélettel, amihez néhol a lírai groteszk társul.

Azt gondolom, olyan ismertetőjegyek ezek, amelyek a kritikus későbbi tárgy- és értékválasztásai esetében is meghatározók lesznek. Végül magának az elemzett kötetnek az értékelésére is sor került: a kiadói év legfigyelemreméltóbb verseskönyvének tartotta az *Úrlapot* a kritikus.

Cs. Gyimesi Éva tanulmányokat készített 1976–78 között kortárs erdélyi költők (Szilágyi Domokos, Kenéz Ferenc, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Székely János, Király László) pályájáról – nagyrészt ezek alkotják a *Találkozás az egyszerűvel* törzsanyagát –, de némelyikük újabb kötetének is kritikát szentelt (Kenéz, Kányádi, Király, Lászlóffy). A fiatalabb költők és írók közül a későbbiekben Adonyi Nagy Mária, Mózes Attila, Balla Zsófia, Györffi Kálmán, Kovács András Ferenc, Markó Béla munkáit mutatta be az olvasóknak, a rendszerváltást követő első években meg – újól – Markó, Balla Zsófia és Lászlóffy egy-egy kötetének értelmezésében mélyült el, s közölt írást róluk a *Látó*, a *Helikon* és a *Korunk* hasábjain.

Amikor arra keresi a választ a kritikus, hogy úgymond van-e vajon költészet még a versben, eltekint a modern költészet szélsőségesnek mondott kísérleteitől, amelyek még a közlésről mint alapvető nyelvi funkcióról is lemondanak. Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy nem lehet lemondani az olvasóval való kapcsolatteremtés lehetőségéről sem. Ilyen szélsőséges költői kísérletnek tartja például a konkrét költészetet, amelynek „művelői, amikor a nyelvi jelek valóságvonatkozásainak »nyűgétől« igyekeznek szabadulni, tulajdonképpen jelentéstani funkciójuktól megfosztott nyelvi elemek különös elrendezését hozzák létre költészet címen”. (Az értelem igézetében. *Korunk*, 1972/8.) Ezt a nézetét jó néhány évvel később is fenntartja a kritikus, megkérdőjelezve, hogy az irodalmi mű egyszerű nyelvi objektum lenne, amely nem hordoz jelentést. Az általa ismertetett munka szerzője, Nagy Pál ugyanis többek között az úgynevezett tér-költészetet tárgyalta, amelynek célja nem a közlés, hanem az alkotás, amely aztán, úgymond, pusztá léte által közlődik. (Szöveg a lombikban. *A Hét*, 1980/2., jan. 11.) A kritikus véleményével vitába szállt Szávai Gézának válaszolva pedig így összegezett: „A nyersanyaggá lefokozott nyelven így vagy amúgy kísérletezők »alkotása« olyan mesterséges képződmény, amely a befogadásból tudatosan kizárja az esztétikai tárgy és az érték megjelenését. Nem művészet tehát, hanem inkább mesterség, amely – ha igazán korszerű kíván lenni – a nyomdai vagy számítógépes technika ismeretén és nem az eddig tehetségnek nevezett kivételes képességen alapul. (...) Az esztétikai ismérveknek mint kritikai szempontoknak az elhárítása csak az álértékeknek kedvez. Szükség van rájuk az uniformizáló korszerűség-fogalom fétise ellen: hogy értékrend alakuljon az újként emlegetett jelenségek között. Hogy kijelenthessük olykor: »A király meztelen!«” (A király új ruhája. *A Hét*, 1980/13., márc. 28.)

Kányádi egyik „vers a versről”-szövegében fogalmazódott meg a kérdés, hogy van-e vajon költészet még a versben, amely különben a poétikai kér-

désekkel elmélyülten foglalkozó kritikusban is felmerült: „Milyen szabályoknak tegyen eleget az a szöveg, amely irodalmi műalkotásként kínálja magát?” Úgy véli a kritikus, az esztétikai hatást és a mindenkor olvasóban kiváltott élményt el kell érnie az olyan szövegnek, amelyet műalkotásnak lehet tekinteni. Ezért fogadja fenntartással például, ha egy-egy helyzetet mindössze tárgyyszerűen jelenít meg a költő, hiszen a konkrét helyzeteknek, a külső körülményeknek a megszűnésével, minthogy helyzethez kötöttek ezek a szövegek, hatásuk és többletjelentésük is elvész. Ezzel szemben azokban a versekben van, úgymond, költészet, amelyek „nem külső vonatkozási rendszerekből nyerik költői többletjelentésüket, hanem a szöveg belső összefüggéseinek művészi jelentést szervező erejével kerítik hatalmukba az olvasót”. („S van-e vajon költészet még a versben?” *Korunk*, 1979/7–8.)

Az 1970–80-as évek fordulóján még valódi szakmai viták is elhangozhattak a pártállam által szigorúan ellenőrzött romániai nyilvánosság körülményei között. Egyik ilyennek a Marosvásárhelyen megjelenő *Igaz Szó* irodalmi folyóirat szerkesztősége adott helyet, s a lap 1982 januári és februári száma közölte az elhangzottakat, az egyik vitaindítót meg éppen Cs. Gyimesi Éva tartotta *Elméleti kérdések az irodalomkritikában* címmel. Aztán meg ezen is túllépve határozottan a teória felé fordult, az irodalom elméleti kérdéseinek összegző igényű áttekintésére tett kísérletet a *Teremtett világ* (1983) című munkájával.

Persze, a kritikus akkor is szembesül elméleti kérdésekkel, amikor például pályatársa munkájának értelmezését és értékelését vállalja. Alkalmat adott erre Kántor Lajos egyik új kötete (*Korváltás. Kritikák, tanulmányok*, 1979), amely úgymond metakritikai széljegyzetek írására készítette Cs. Gyimesi Évát (*Az intézményesült alany felelőssége. Utunk*, 1980/7., febr. 15.) Mindekenelőtt leszögezte, hogy a kritikus valamilyen értéktudat kifejezőjként teszi a dolgát, amely ugye lehet csoporté, nemzedéké, közösségé, másrészt pedig a hivatásos olvasó, illetve az intézményesült alany szerepét tölti be. Hogy végül értékítéletének hitele legyen, ismertetnie kell elváráshorizontját, fel kell vázolnia „értelmezései, ítélezései kontextuális és poétikai előfeltevéseit”. Minél kidolgozottabb ez az elméleti alap, annál megbízhatóbb lehet az elemzés, meggyőzőbb az érvelés. A kritikus nyelvi-fogalmi eszközeinek pontossága és ellenőrizhetősége, valamint az alany moralitása vezet aztán oda, hogy teljesítményének súlya és hatása legyen az adott időszak irodalmi életében. Mindezen komponensek megléte vagy hiánya alapján lehet képet alkotni egy-egy kritikus tevékenységéről, illetve életművéről. Így járt el adott esetben is a kritikus, méltatva és bírálva pályatársa munkáját.

* * *

A kritikus pályán töltött időszak mintegy két évtizedet tesz ki. Társadalmi és politikai tekintetben ez nagyjából a diktatúra ideje, amely a pártállam részéről durva beavatkozással járt az irodalmi élet intézményeit illetően, de a személyi veszteségek is jórészt ennek a rezsimnek a számlájára írhatók. Egyes alkotókat elhallgattatott a hatalom, mások a hallgatást, végső esetben pedig az önként vállalt halált választották, aztán sokan a kivándorlást és repatriálást. Szilágyi Domokos még ebben az időszakban adott ki néhány kötetet, köztük a *Felezőidőt* (1974), amelynek címadó versét az egész lírai életmű összefüggésében értelmezte a kritikus, amikor még köztünk volt a költő (Éjjeliőr egy tört-ezüst-koron. *Utunk*, 1976/40., okt. 1.). Ez az írás tulajdonképpen nyitánya volt az *Álom és értelem* című könyvnyi terjedelmű Szilágyi-tanulmányának (1990).

Cs. Gyimesi Éva az 1968-cal kezdődő politikai-ideológiai „olvadás” idején kezdte pályáját, amelyet alig másfél évtizeddel később egy kíméletlen „fagyhullám” tört meg. Megpróbáltatásait, mi több, meghurcoltatását utolsó, életében megjelent kötete, a *Szem a láncban* (2009) dokumentálja. A közléstől való „távoltartása” csak az egyik látható jele volt a vele akkor történeteknek. Tapaszthalhattuk, a kritikus közleményei megritkultak 1982–83-tól, nem egyet, amelyben például észlelte és jelezte volna az olvasóknak is a kortárs romániai magyar irodalomkritika táguló látóhatárát, kicenzúráztak, s így kéziratban maradtak.

Biztatónak tartottam viszont, hogy az *Utunkban* irodalmi jegyzetekkel és kisesszékkel lehetett jelen 1988–89-ben. A *Hitel* című esszéje egyenesen a meglepetés erejével hatott (*Utunk*, 1989/3., jan. 20.). Úgy ítélem meg ma is, ez az írás őszinte és felelős megszólalása, mondhatni hitvallása volt annak, aki hivatásszerűen az irodalmi művek jelentését, értékét és üzenetét közvetítette. Nem lehetett meg nem jegyezni, különösen azokban a kilátástalan időkben, amit mondott: „vállalni olyan értékek szolgálatát, amelyek fontosabbaknak látszanak, mint mi magunk.”

A *Kritikai mozaik* (1999) lehetett volna az irodalomkritikus munkásságát bemutató gyűjteményes kötet, viszont ez végül is egy, a szerző által összeállított nagyon vegyes válogatás lett, amely irodalomtörténeti és -elméleti tanulmányokat, emellett a *Találkozás az egyszerűvel* egynémely részegységét, továbbá egy-egy műre fókuszáló kisesszét s természetesen fontos irodalomkritikai írást/esszét foglal magában.

Ő maga 1990-től általában kritikán túli, azaz intézményépítési, közéleti és szellemi területeken folytatta munkáját mindaddig, amíg aztán egy adott ponton ezeken is túllépve eljutott a kiúttalanságig, s belegázolt a Szamosba, hátizsákjában a kemény és néma kövekkel...

Azt gondolom, Cs. Gyimesi Éva felkészültségénél csak tárgya iránti szeretete és alázata volt nagyobb egy olyan korszakban és politikai rendszerben, amely az igazi tudásnak sorompót állított, mi több, a születő gondolatot is ellenőrzése alá kívánta vonni. Érvényesnek vélt értékekkel azonosult, még ha azok nem is „juthattak szóhoz” a gyakorlatban. Erős hitét hallhattam ki *Hitel* című emlékezetes hitvalló írásából, hogy tudniillik „az írás vagy a beszéd minősége a meggyőződésen áll vagy bukik. Lehet nyelvileg bármilyen helyes, csiszolt és gördülékeny a szövegelés, ha a szavakat nem hatja át ez az értékfedezet, ez az energiaforrás, amittől egy szövegnek hitele van”. Ezzel az írásával való egykori találkozásom is arra intett, hogy a mindenkori hiteles megszólalás lehet munkánk, esetünkben az irodalomkritikai tevékenység alfája és ómegája.

Károlyi Csaba – Láng Zsolt

MARADANDÓ
ÉLETKÉPEKNÁDASDY ÁDÁM: *LONDONI LEVELEK*. MAGVETŐ KIADÓ,
BUDAPEST, 2025.

Láng Zsolt: Négy év levelei Londonból, méghozzá a Covid időszakával kezdődően – oltások, igazolások, kijárási tilalom, karantén és így tovább. Talán épp emiatt jutott eszembe az, amikor az ember focit néz a tévében: más előben nézni, és más később, felvételtől, az eredmény ismeretében. Tudható, mi lett a Coviddal, ezek a levelek mégis érdekesek maradtak. De miért? Mitől? Mi van bennük, miféle írói megoldások tették őket arra érdemesnek, hogy könyvként újra megjelenjenek?

Károlyi Csaba: Igen, harminc tudósítást küldött Nádasdy Ádám a *Népszava* olvasóinak Londonból 2020 és 2024 között. A Brexittől (2020. január 31.) eljutunk nagyjából a brit kormányváltásig (2024 nyara), kötetben 2025 nyarán jelentek meg. Nem hagyományos tudósítások ezek, nem pusztán sajtólevelek. A szerző félig Londonban, félig Budapesten élt akkor, párja Londonban volt orvos ezekben az években, Márk, már brit állampolgár. Szerintem attól maradandó ez a szövegegyüttes, amitől Nádasdy írásai mindig jók: személyes, szellemes, közvetlen, de esendő, sőt, olykor naiv is, ám mindig lelkes és nagyon barátságos. Az a helyzet, hogy nekem Nádasdyt olvasni olyan, mintha a bátyámmal beszélgetnék egy kiskocsmában. Nincsen bátyám, sajnós. De mit szóltál a szerző jófajta angломániájához?

Nem reagáltam a Covidra, bocs, oda is fordulhatunk.

LZs: A Covidot csak az „élő közvetítés” hangulata miatt hoztam be.

A szerző angломániájához odatenném, hogy folyamatosan összehasonlít, vonatkoztat, utal, párhuzamba állítja Londont és Budapestet, a briteket és a magyarokat. Összehasonlítja a városszerkezetet, a hivatalokat, a megszólításfajtaikat, a nevek írásmódját, az ételféleségeket. Londoni jelenségeket áthelyez Budapestre, hogy ott vajon hogyan működnének. Mondjuk

a londoni költözés hogyan zajlana Budapesten. Egyetlen esetben éreztem zavarónak a transzplantációt, bár inkább átvételnek nevezném, amikor a párjára azt mondja, hogy a „férjem”. Az angolban ezt már évtizedek óta így használják, Elton husband-je David, David husband-je Elton. A magyarban a „férj” megnevezés nagyon erősen meghatároz egy szerepkört, ezzel a „férjem” használója magát helyezi egy olyan szerepbe, amit épp ki akar szabadítani az alárendelő mindennapi gyakorlatból. Viszont az is igaz, hogy a kiszabadulás egyik lehetséges módja a jelentéskioltás (amit a bevett jelentéstől eltérő szóhasználat eredményez).

KCs: Azért a Covidról még annyit, hogy a Brexit különös módon egybeesett a Covid kezdetével. A Brexitet részben a brit birodalmi különállással magyarázza a szerző. A Covidot viszont emberközelből nézi, szó esik a vécepapír fölvásárlásáról meg a home office-ról is (összeveti a magyar és a brit kezelését a járványnak, vicces, csak annyit mondanék, hogy ott a védekezést vezető miniszter Bagdadban született kurd volt, tehát „migráns”, Magyarországon meg Pintér Sándor „migránsellenes” rendőrminiszter). Hétköznapi életképeket is kapunk, milyen a Covid idején a karácsony, a szilveszter, ilyesmi. Nekem is tetszik, amikor összeveti Londont Budapesttel, a magyar történelmet a brittel, valami játékosan kezelt „nemzetkarakterológia” is izgatja, szereti összehasonlítani a magyar és az angol szokásokat, habitust. A „férj” szó nekem is furcsa, de elfogadom, főleg attól, aki Londonban is él, ott ez sokkal inkább bevett fogalom. Nádasdy a melegségét nyíltan vállalja, szerető házasságban él a férjével. Ha onnan nézem, hogy milyen sokára jött elő, milyen nehéz lehetett ez itt, akkor azt mondom, ez oké. Nádasdy coming outja 1996-ban volt (egy fotókiállítás megnyitóján), illetve nagyobb nyilvánosság előtt 1998-ban (Mihancsik Zsófia *Beszélő*-beli interjújában). Meleg-ügyekben is egyre jobban aktivizálódott az évek során, külön kötet szólt erről, *A vastagbőrű mimóza*, ezek tárcáit egyébként az *ÉS*-be írta havonta Grecsó Krisztián fölkerésére. Nehéz beleérezni szerintem abba, milyen lehet mindezt személyesen megélni. Nem?

LZs: A világ nyugati felében a melegházasság ugyanolyan, mint bármelyik, ugyanolyan elfogadott és megbecsült.

De visszatérve a „férjezésre”, Nádasdynál van ebben némi önirónia is, a derűs fajtából, főképp, amikor háziasszonyosan tudósít a vásárlásairól, az élelmiszerek áráról, a költözés nehézségeiről... Amikor a letűnt hagyományokról, szokásokról ír, amikor ifjú éveinek Angliáját a maival összeveti: nincsenek már igazi pubok, nincs ötóra tea, nincs színház utáni supper – ez pedig keserédes nosztalgia. Én ilyenkor nem a bátyámat láttam benne (ne-

kem sincs), hanem az Etelka nevű nagynénémet, aki amúgy nemcsak a régi világot emlegette folyton, hanem az újról is mindent tudott, a legapróbb részletekig.

Egyértelmű, hogy a „levélíró” jól megfigyel, észreveszi a legapróbb részeket is. A magyar irodalomban sok a jó útleírás, tudósítás, naplóféle. Emlékszem, mennyire megragadt bennem Karinthy berlini tudósítása, amelyben a kutyák viselkedéséről ír, vagy ahogy József Attila a párizsi zöldségesről. Széchenyit is mondhatom, aki szintén írt angliai utazásáról.

Te milyen apróságokat fedeztél fel?

KCs: Hát, például hogy milyenek az angol kiskertek! Milyen a viszonya az ottani embernek a vasúthoz vagy a királysághoz, az üzlethez vagy a Temzéhez, a keresztnévhez vagy a jótékonykodáshoz vagy a fürdőszobai csaprendszerhez, ahol vagy hideg vagy meleg víz jön... A levelek a napi ügyekről tudósítanak, egy polgárember (középpolgár, ahogyan írja) szemszögéből, aki elég pontosan meghatározható jellegzetességekkel bír. Magyar értelmiségi, költő, angломán, nyelvész és irodalmár, sőt műfordító. Zeneszerető, színházba járó, az életet élvező nyugdíjas. Konzervatív liberális, valóságos, katolikus meleg tanárember. Ezért is nagyon szép, amit ír, szinte valamósszerűen, választott második hazájáról: „Anglia továbbra is, Brexitestül is, a szabadság hazája. A szabadság őszereintük polgári, sőt kispolgári dolog: sörrel a kezemben a járdán, pénzváltás a lángossütőnél, házasság bármely két felnőtt ember között.”

LZs: Azt írod, nehéz beleérezni abba, milyen lehet megélni egy másfajta, a közvélekedés szerint problémás életet. Nyilván, nem könnyű. De talán pont a megélés milyenségével állhatok ki a leginkább mellette. A legapróbb döntéseimben is szabadon.

KCs: Azt hiszem, nagyon értem, amit mondasz, és most direkt magamat is meggyőzőm, talán arról, ami majd társadalmilag normális lehet néhány év múlva nálunk is. Van itt egy szép történet erről. Kőbányán egy néni betelefonált a rendőrségre, hogy perverzgek gyülekeznek a gimnázium előtt, pedig csak a fiúk lánynak, a lányok fiúnak öltöztek a farsangra, írja a szerző, majd így folytatja: „Kíváncsi vagyok, hova telefonálna, ha látná, ahogy a londoni Meleg Büszkeség Napján zárt rendben, emelt fővel vonulnak a hadsereg, a haditengerészet és a légierő férfi és női meleg tagjai. Félek, nehéz lenne vele megértetni, hogy ők ugyanúgy, mint Ófelsége összes fegyveres erői, a NATO-n keresztül minket is védenek: büszkeségük, felkészültségük számunkra is biztosíték az orosz agresszióval szemben.”

LZs: Ehhez nem kell semmit hozzátoldani.

KCs: De még szeretnék két dolgot.

Idézi Nádasy a Demos közvéleménykutató egy régebbi felmérését arról, mire a legbüszkébbek a britek. „A következő rangsor jött ki: 1. Shakespeare; 2. a királyság intézménye; 3. a fegyveres erők; 4. a Beatles; 5. az Egyesült Királyság zászlaja (a Union Jack).” Ez annyira jó! Mit szólnál hozzá?

LZs: Rögtön összevettem egy friss kaliforniai közvéleménykutatás eredményével. Náluk a lista így néz ki: 1. Szilikon-völgy, 2. Egyetemi oktatás (196 Nobel-díjas), 3. Természetvédelem + Nemzeti parkok, 4. Kulturális diverzitás, 5. Erős gazdaság. Nem emlékszem hasonló témájú magyar felmérésre. A románoknál Eminescu meg az egyház van a listán.

KCs: Tök jó, ebből is látszik, hogy vannak normális helyek, ezek nem magyar helyek jelenleg, sajnos, Románia is sokkal jobban áll jelenleg, mint Magyarország, úgy látom, bizonyos mutatókban, a Covidot tekintve is jobb volt, az EU tekintetében is jobb. De szeretnék egy utolsó kört. Ha befér. Kedves Nádasy-versem a Réz Pál 85. születésnapjára készített, eredetileg folyamatos prózai szöveggént közreadott írás, mely annak idején nyolc másik szerző szösszenetével együtt jelent meg az *ÉS*-ben (*Kell az öreg* címmel). Ennek vége így szól: „Hetyke vitákat, sértődékeny gyermeki harcot / hány-szor helyrerakott! Buta lurkók. Hadd köszönöm meg. / Mert szélllel-röpülő elméjű mindig az ifjú, / míg ha az agg ott van köztünk, lát múltba-jövőbe, / s tudja, miként lesz mindnyájunk számára a legjobb.” Annak idején egy kritikámban ezt írtam: „Ünnepi cikként jött le az *ÉS*-ben e furcsa remeklés. Én rendeltem a cikket. Hát, nagyon érdekesen szólt. Később láttam: a prózasorokban mennyi a játék! Hexameterben volt a szöveg, bár senki se kérte. Régtől hálás volt Réz úrnak a lágyszavu költő.” Sajnos, senki nem vette észre, Nádasy sem vette észre, hogy ezt én is hexameterben írtam, az ujjammal számoltam, hogy kijöjjön a ritmus, gondoltam, most elmondom (ez életem második verse, az elsőt Lengyel Péter születésnapjára írtam az ő soraiból a *Literán*). És itt a vers:

„Ünnepi cikként jött le az *ÉS*-ben e furcsa remeklés.
Én rendeltem a cikket. Hát, nagyon érdekesen szólt.
Később láttam: a prózasorokban mennyi a játék!
Hexameterben volt a szöveg, bár senkise kérte.
Régtől hálás volt Réz úrnak a lágyszavu költő.”

Appendix

LZs: Miközben e Klikkrec szövegét írtuk, meghalt Nádasdy Ádám. Ez tegnap, virágvasárnap történt. Ma hétfő. Hamarosan el kell küldenem a látósoknak a kész szöveget. Vajon miként beszélgettünk volna a könyvéről, ha most, a halálhír döbbenetével ülünk le klikkelni?

KCs: Március 29-én, talán pont akkor, amikor ezt csináltuk, talán pont akkor halt meg. A sors játéka. Szerintem Ádámnak tetszik ez. És azt hiszem, föl volt készülve. Istenével beszélgethetett vasárnap, és akkurátusan végiggondolta, hogy miért teremtette őt. Bízom benne, hogy megnyugodott: a meleget is beengedi Szent Péter. Attól tartok, mi pedig ugyanúgy diskuráltunk volna, mert lényegében (!) semmi se változott a halálával, hiszen ő aztán tiszta képlet, istenbizonyíték. Bár én ugyanazt gondolom erről, mint ő: Isten van, függetlenül attól, hiszünk-e benne. Igaz, ő azt is szeretne volna, hogy fölülről az ő sorsát személyesen figyelemmel kísérje, mikor mondjuk Dantét fordított vagy tanított, mindig eszerint „munkálkodott”.

Amik Annamária – György Andrea

ELLA ELREPÜL

ONGJERTH HANNA: *FECSCKEFÉSZEK*. TEA KIADÓ, BUDAPEST, 2025.

György Andrea: A regény címében szereplő madarat a könyv tipográfiája is hasznosítja. A borítón töviskoszorút formáló fecskék beröppennek a főszövegbe. Tekintetünk jólesően megpihen rajtuk, minekelőtte nekifognánk az éppen soron következő fejezet olvasásának. A fecskék száma a fejezet számát jelzi.

Amik Annamária: A természetből ihletett elragadó hasonlatok a szövegben is gyakoriak („járomcsontja két sziklaszirt”), miközben kontrasztként erősítik fel, hogy a szereplőknek nincs lakható világuk, sehol sem érzik magukat otthon.

GyA: Ongjerth Hanna első regénye törekeny, kecses írásnak tűnik, ám annál keményebb témákat feszeget, olyanokat, mint a szülői értékrendhez

való viszonyulás, az önazonosság, az idegenség tapasztalata az emigrációban, az anyaság megélése, hogy csak néhányat említsek.

AA: Inkább felvesz, mintsem felvet aktuális társadalmi témákat. Haragos-ironikus tónusa jobban illik egy figyelemfelkeltő publicisztikai szöveghez, mint gondosan kidolgozott szépirodalmi alkotáshoz. Ez számomra jól példázza azt az elektúrösödést, amelyet Milbacher Róbert ró fel a kortárs irodalomnak.

GyA: Az önéletrajzi elemekkel építkező *Fecskefészek* stílusa – az általa említett elragadó hasonlatok megléte ellenére – nagyon száraznak, visszafogottnak hat. A harmadik személyű narrátor tárgyilagosan, távolságtartóan, szinte gépiesen nyilatkozik meg. Mintha az egész regényvilágra köd települt volna, a szereplők mozdulatai lassúnak, nehézkeseknek tűnnek, még a túlmozgásos Elláé is. Ez még inkább elmélyíti tehetetlen vergődésüket.

AA: Az ismétlés eszköze, amelyet az elbeszélő főleg a kínos jelenetek leírásában vet be – például amikor Ella testápolási szokásairól, a táborozó gyermek előtt lévő fém tárcsázógombokról, Endrének az igazgatóságra történő behívásáról ír –, azt jelzi, hogy berögzült sémák mentén működik (vagyis inkább nem működik) ez a világ. Az idősíkokat lazán váltó, emlékekkel, történetekkel, jelenetfoszlányokkal építkező narratíva érzékelteti, hogy a vallásos nevelésben átadott életelvek nem szerveződnek összefüggő világképpé.

GyA: A cselekmény három szála hol párhuzamosan halad, hol pedig egymásba fut. A főszereplők: Ella, Endre és Margit közös jellemzője, hogy mindnyájan budapestiek, katolikus értelmiségi családba születtek, és kimaradt életükből a kamaszkori lázadás a szülői minták ellen. Ella és Margit inkább külföldre menekül, Endre viszont szülővárosában marad, és „nem csinál semmi különöset”. Mindhárman ijesztően boldogtalanok és magányosak. Endre, a negyvenéves történelemtanár például nagyon szereti azokat az estéket, amelyeket az iskolában tölthet.

AA: Az elbeszélői nézőpont ingatag. A három főszereplő szemszögén kívül egy-egy villanás erejéig tanúi lehetünk egyes mellékszereplők (az iskolaigazgató vagy Ella férje) morfondírozásainak is, de ezek nem alkalmasak arra, hogy a vallásos neveléssel küszködő trió szubjektív perspektíváját ki-
léptessék önmagából, és megnyissák a tőle eltérő – mert nyilván van ilyen – tapasztalat felé. A harsány egyházkritika mellett így ez a széteső narratori hang a kidolgozatlanság, a hiteltelen egyoldalúság, nem pedig a tudatos kidolgozottság benyomását keltette. Tolsztojra rácáfolva úgy tűnik, hogy mégsem a boldog családok, hanem inkább a boldogtalan családok mind hasonlóak.

GyA: A főszereplők abban hasonlítanak a legjobban egymásra, hogy különböző mértékben ugyan, de dühösek szüleikre, negyvenévesen lázadó kamaszként nyilvánulnak meg. Az Olaszországból hazalátogató, háromgyerekes Margit egy nem megfelelően előkészített jelenet papírízű dialógusában kíméletlenül beolvas nekik: „Nem én döntöttem el, hogy anya leszek, hanem ti. Ahogy neveltetek. Ahogy titeket neveltetek.” A női szereplők nem felelnek meg az anyaságról szajkózott hagyományos sztereotípiáknak. Ella küszködik az anyai szereppel, mintha a saját gyereke is idegen volna számára.

AA: A gyermek, akinek a nevét Ella sosem említi, csupán egy funkció, a nem túl sikeres önbeteljesedés eszköze, mint Tompa Andrea *Haza* című regényében. Amikor a fiú észre sem veszi a szobájába lépő anyját, az Ella tudatával azonosuló narrátor szükségét érzi, hogy legalább az olvasó figyelmét felhívja rá: „feltűnően ráérősen nézelődött az áporodott levegőjű szobában”. Kár, hogy az ilyen botlásokkal hatástalanítja az olyan remek szóképet, mint „összpontosít, hogy jól kopogtasson a mennyek kapuján” (a fülünkben itt felcsengenek a *Knockin' on Heaven's Door* futamai), vagy az olyan finom bibliai utalásokat, mint „ilyen áron, szelíden örökölni a földet: megéri?”.

GyA: A felületesen megrajzolt szereplők – jellemeikről ugyanis nem beszélhetünk – mindnyájan valláskárosultak (*church-burt*). Vajon a regény fel tudta-e úgy tárni a világukat, hogy az magával ragadja az olvasót? Bár a katolikus szubkultúrát (mint például a bűntudatkeltést, a válás, a homoszexualitás, a császármetzés démonizálását, de az anyaság mitizálását is) érintő kritikája nagyon aktuális, mégis azt a regényuniverzumot, amelyben ezek a témák megelevenedhetnek, Ongjerth Hannának sajnos nem sikerült megteremtenie.

AA: Talán az ábrázolás egyoldalúsága miatt? Ezt még fokozzák is a nyomatékosítások: „mélységes cinizmussal” kesereg, „öntudatlan dühöt” táplál, „tocsogott az önsajnálatban”, amelyek szükségtelenek, hiszen a regény hangvételét nyilvánvalóan a cinikus, dühös önsajnálat határozza meg. Aldous Huxley nem ártallja vulgaritásnak nevezni az irodalmi ábrázolásnak ezt a képtelenségét, hogy az önnön érzelmi reakción túlmutasson.

GyA: Ellenpéldaként Rakovszky Zsuzsa *Célia* című regénye jut eszembe, amely egy kortárs szekta működési mechanizmusát tárja fel, miközben teljes mértékben bevonja az olvasót: egy érvényes fiktív világot mutat meg, amelyet pontos körvonalakkal megrajzolt karakterek népesítenek be.

AA: Igen, mert Rakovszkyból nem hiányzik az együttérzés. Míg Ella a saját belső rezdüléseit hajszálpontossággal ragadja meg, a másik ember iránti érdeklődése arra korlátozódik, hogy az számára mit nyújthatna, vagy

éppen mit mulaszt el (fel sem merül benne, hogy esetleg Endre is, aki annak idején szakított vele, hordozhat terheket). A folyton dohogó, énközpontú traumadiskurzus éppúgy kisajátítja az emberi mivolt meghatározásának jogát, mint az általa bírált tradicionalista életszemlélet. A szereplők kizárólag áldozatként való monokróm ábrázolása éppen azt valósítja meg, amit a narrátor maga is számonkér azoktól, akik például a szülése után a nőt beszuszakolják a különféle jelzőkkel színezett „anyuka” dobozába. Ezzel a megközelítéssel az áldozatiságot kizáró(lagos) identitásukká teszi, Ella, Endre és Margit nem másak, mint csupán az egyházi iskola növendékei, vallásos szülők gyermekei, és ebből a szerepkörből nem lépnek ki. De miért nem? Hol a határ a szülők, a közeg és az egyén felelőssége között?

GyA: A történet csattanója nyitott marad. Amilyen láthatatlan életet élt Ella, önmaga elől is menekülve, éppolyan nyomtalanul tűnik el. Jellemző, hogy éppen futni indult. „Aznap este hiába keresték. Azt mondták, a temetés után nem ment haza. Se ide, se oda. A révész elengedte az evezőket, és megállt a folyó közepén. Ott, ahol senki nem láthatta.” A folyó és a révész egyértelműen arra hívja fel a figyelmet, hogy mitológiai utalással van dolgunk, ám ebben az esetben nem érthető, hogy Kharón, az Alvilág révésze miért állítja meg a ladikját?

AA: A mítoszhoz való kapcsolódás pusztán formainak tűnik a regényben kifejtett keresztény mítosztagadás után. Talán a teljes megsemmisülést jelzi. Egyik lehetséges magyarázat, hogy Ellának már egyik világban sincs helye, nem létezik a családban betöltött funkcióján kívül, így amikor az apa halálával megcsonkul a család, ő maga is megszűnik véglegesen.

GyA: Amennyiben így van, akkor a regény szerkezete is megerősíti ezt. Ella pótcselekvésből vásárolt, huszonhatodik pár, hamuszürke velúrból készült félcipője keretezi a történetet, amelyet (ő maga sem tudja, hogy miért, ki elől) elrejt a hálószoba cserépkályhájába. A kommunikációs zavar, a teljes idegenség metaforájává lesz ez a pár cipő, amelyet a német féj megtalál ugyan, de nem tudja megfejteni az üzenetét. Éppen annyira értelmezhetetlen számára, amennyire magyar származású felesége volt házasságuk több mint egy évtizede alatt.

AA: A tolerancia fellegváraként vázolt német nagyvárosban Ella már nem definiálhatta magát oda nem illőként, kirekesztettként. Valami más alapra kell(ett volna) helyeznie az identitását, de ehelyett húsz év nyugati lét után csak annyit ér el, egy belőlem őszinte mosolyt fakasztó megállapítással, hogy „szívből, szégyenérzet nélkül tudjon általánosíthatni”.

Szócs-Gazdi Péter

AZ IDENTITÁS
TÖRÉSVONALAIDAVID SZALAY: *FLESH*. JONATHAN CAPE, LONDON, 2025.

Mikor jön el egy ember életében az a pont, amikor kategorikusan kijelentheti, hogy megérkezett, ott van, ahol lenni szeretne, és teljes mértékben tisztában van magával, azzal, hogy ki is ő valójában? Létezik ilyen egyáltalán? Mi az, ami gyökereiben képes megváltoztatni egy életutat, és ez milyen távlatból tekinthető valóban szignifikánsnak? A *Flesh* csaknem minden olyan kérdést feltesz, amely nem csupán az identitás, hanem a férfiasság valamely formáját célozza, a válaszokat azonban korántsem adja könnyen: kísértetiesen emberi, elsősre üresnek tűnő, hétköznapi párbeszédbe fonódva vezeti végig az olvasót a főszereplő István életútján, kíméletlen és kendőzetlen őszinteséggel. Már maga a cím (amely magyarul *testre* fordítható) direktsége is azt sugallja, hogy Szalay nem kíván társadalmi konvenciók mögé bújni, sokkal inkább vonzzák az emberközeli, mindennapi, valós interakciók kozmetikázatlan változatai.

István tizenöt éves korában új városba költözik édesanyjával. Az új környezettel, szomszédokkal természetesen új iskola is jár. Kamaszként az iskolai baráti beszélgetések érthető módon a szexualitás témáit boncolgatják, amiről Istvánnak jóval nehezebb beszélnie, mint társainak. Már egészen a könyv elején érezhető István visszahúzódó, csendes, úgynevezett *awkward* természete, aminek okát már csak azért sem éri meg találgatni, mivel a történet előrehaladásával szépen lassan önmagát magyarázza, tisztázza le. Ugyanebben a korban éli át nem csupán első szexuális élményét, hanem párkapcsolatát is, ami a viharosnak nevezhető életútjának előszobájaként is tekinthető. Egy balesetet követően fiatalkorúak börtönébe kerül, ahonnan aztán a hadsereg felé veszi az irányt, és a Honvédség kötelékében harcol a Közel-Keleten is. István karaktere tökéletesen illik a katonai környezetbe, ám leszerel, és a következő jelentős helyszín az életében már London.

István élete két fő helyszínre korlátozódik: a könyv elején említett magyarországi kisvárosra, valamint ennek szöges ellentétére, Londonra. Ilyen tekintetben a történetalakítás keretes szerkezetű, hisz a könyv végén István visszaköltözik Magyarországra. A lakóhelybéli kontraszt viszont nem kimondottan a két helyszín közti különbségekre alapoz, hanem sokkal inkább István karakterének alakulására. Az elvándorlás több ízben is önmaga újrafelfedezésére kényszeríti – úgy a nyelv szintjén, mint a kapcsolatai, életvitele tekintetében. Többek között magának Szalaynak a magyar gyökerei is közrejátszanak a regény helyszínválasztásában, hiszen bár a könyv írása alatt Magyarországon élt, Londonban nőtt fel. Saját elmondása szerint magyar származása több ízben köszön vissza a mű során, és különös hangsúlyt fektet a nyelvi eredetiségre. Ilyen értelemben a *Rákóczi túrós*, a *Somlói galuska* vagy éppenséggel a *lángos* is magyarul tűnnek fel az angol szövegben. Elsőre akár meghökkentő, de mindenképp meglepő lehet a magyar kifejezések beépülése az angol szövegbe. A két nyelv ötvözésének egyszerű magyarázata lehet, hogy az említett kifejezések (szinte kizárólag ételek megnevezései) nem rendelkeznek tökéletes angol megfelelővel. Ugyanakkor viszont ennyivel letudni a jelenséget korántsem lenne kielégítő, hiszen Szalay szándéka is jóval a felszín alá megy, lehetővé téve a magyar identitás visszatükröződését nem csupán a cselekmény, hanem magának a nyelvnek a szintjén is.

Miután István Londonba kerül, mondhatni tipikus, a kelet-európai bevándorlókra akkoriban (a 2000-es évek első évtizedében) kimondottan jellemző munkát végez: kidobó egy éjszakai klubban. Egy befejezett műszakot követően egy rablás szemtanújává válik, ahol az áldozat, Mervyn segítségére siet, és a kórházba is elkíséri. Az úton épp egy magyar vezeti őket, ám az anyanyelvükön csupán pár szót váltanak, István aligha viszonyul máshogy honfitársához, mint akárki máshoz, akivel Londonban találkozik: szűkszavú és halk, mintha akarattal kerülné mindazt, ami kicsit is az otthonra emlékezteti. Mervynnel viszont kapcsolatban marad, aki munkát ajánl neki, István pedig rajta keresztül válik a befolyásos Nyman család sofőrjévé. Ezt követően pedig a londoni lét Magyarország szöges ellentétét képviseli: pénz, kényelem, biztonság, még távolabb sodorva Istvánt az otthontól.

Szalay, habár nem kimondottan egyedi, mondhatni szokatlan technikával építi fel regényét, hiszen tíz fejezet tíz különálló történetre és időszakra reflektál István életéből, ami lehetővé teszi ezek önálló olvasását is. Maga István karakterének fejlődése az, ami a fejezeteket összekapcsolja, és egysé-

get teremt a szöveg egészében. Az olvasó számára viszont ami a legnehezebben megfogható, az különös módon pont István mint főszereplő, vagyis inkább az „Istvánok” – hiszen általa akarja Szalay kollektíven képviseltetni a modern férfit. A *Flesh* ugyanis a férfiasságot kendőzetlenül, a lehető legautentikusabban akarja megragadni, a szexualitás és ennek explicit ábrázolása teszi a regényt igazán valósághűvé, átélhetővé. Továbbá István szűkszavúsága is kissé szokatlannak tűnhet, hisz gondolatait ritkán fogalmazza meg, az esetek nagy többségében ugyanis csupán pár szóban válaszol. Szalay azáltal, hogy a műve gerinceként az első ránézésre üresnek tűnő, olykor már frusztrálóan egyszerű párbeszédet jelöli meg, bizonyos értelemben kockáztat, hiszen ez a nagyfokú párbeszédesség a szakadozottság érzését keltheti. Ezzel egyidejűleg viszont pontosan ebből fakad a kötet zsenialitása, ugyanis az olvasó kezébe adja a lehetőséget, hogy ő maga is egy Istvánként vegyen részt a történetben. Szalay csupán a kellékeket biztosítja, viszont a szöveggel való kapcsolatteremtésben a közönség is kellően nyitott és nem utolsósorban aktív kell legyen.

István gyakorlatilag minden olyan keret közé beillik, amelyeket a klasszikus értelemben vett maszkulinitás előír: érzelmileg nehezen megközelíthető, nem beszél többet a kelleténél, a szexuális vágy sokszor a józan gondolkodást nemhogy felcseréli, hanem megelőzi. Ezzel egyidejűleg István élete a kilátástalanságra, bizonytalanságra alapszik. Valós tervek és ambíciók nélkül sodródik az árral, ami végül ugyan bizonyos szinten kifizetődik, viszont ami hirtelen jön, az ugyanolyan hirtelenséggel el is múlik. Ez lenne az élet tragédiája? Vagy sokkal inkább megkönnyebbülés, a láncok lehullása és a sablonos férfiasság által erőltetett társadalmi normáktól való megszabadulás ez? István sorsa csupán egy a sok közül, Szalay pedig erre a *sokra* is legalább akkora hangsúlyt fektet, mint István esetére. Úgy ötvözi a *toxikus maszkulinitás*nak titulált vonásokat a férfiasság és férfivá válás élményével, hogy közben a folyamat alapvető aspektusaira és velejáróira világít rá. Nem titok, hogy Szalay előszeretettel dolgozza fel a férfiasság kérdéseit műveiben, nagyon is tudatosan. A *Flesh* esetében viszont olyan oldalról közelíti meg ezt, amelyen keresztül egy úgynevezett mentőövet is dob mindenkinek, aki valaha, akár kicsit is, elveszítettnek érezte magát a férfiasság „szabályai” útvesztőjében, hiszen István is ezzel küszködik.

István történetének vége nem különb annál az útnál, mint amit a szereplő végigjárt. A múltat ugyanis nem lehet csak úgy hátrahagyni, ami igazán meghatározó, azt akarva-akaratlanul viszi az ember magával. Szalay írói különönsége nehezen adja magát – kísérletező és semmi megfelelési kényszert

nem érez. Bizonyos szinten cserben is hagyja azt, aki nagy csavarra várva olvassa a *Flesh*-t. Amihez viszont Szalay végig hű marad, az nem más, mint az emberi tapasztalat, ami lehetővé teszi, hogy műve valósággal az olvasó bőre alá bújjon, és onnan ragadja meg igazán a létezés lényegét.

A *Flesh* magyar nyelvű változata *Test* címmel a budapesti ünnepi könyvhétre jelenik meg Barabás András fordításában a Libri Könyvkiadónál, az alkalomra maga a szerző is Magyarországra látogat.

TALÁLT VERSEK

Gellért Sándor

(1916 – 1988)

HÓMEZŐN

Mint süteskor a kemence,
meleg az ukrán menyecske.

Dugtam nyelvem a szájába,
tanítottam bujaságra,

nagy játékos pulyaságra.
Ő is tudott: a halálra.

Bolond magyar kedvem adtán
lehányom az ingem-gatyám.

Jég alattam, hó felettem.
Kóc ukrán nő virraszt engem.

Ő engemet és egy másik –
Napóleon katonáit.

1943, a harkovi kórházban

A CSETÉNYI MAJORBAN

Fülett a nap lábhegyen,
mint aki nagyot hall.
Kongattak a béresek
öles ostorokkal.

Piros szoknyák, tehenek,
sajtárok, bús danák.
Rossz álmukból keltek az
uradalmi tanyák.

Gőzölgött az ért-trágya.
Legyek-e rá büszke?
Magyarságom leghívebb
áldozati füstje.

Egy fél liter tej után
másik munkán vagyok:
ötön-haton hajazzuk
az árpa-asztagot.

Szél babrál a hajammal,
fülem dobján dobol.
Úgy elnézem a határt,
mint egy fáradt szobor.

Van még talán száz évem,
száz év meg a csoda.
Hej, Dunántúl, Tiszántúl,
csillag vagy laboda?!

Hirtelenül sárga folt
a kereszt tövében.
Paszulyt, borsót meg paszulyt
ettünk csak a héten.

Napkelőtől bűvőig,
hónaptól hónapig
sokat láttam, hallottam.
Elmondom még azt is,

hogy Nagy Annus szép lány volt,
arca égi udvar,
és egy szalmazsákon hált
a cselédfiúkkal.

NÉVJEGY

Irodalomról beszélve is
az életkódolás munkálódik
bennünk, s az életet sem
tudjuk irodalom nélkül
elgondolni.

Kovács

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Communitas Alapítvány,
Bethlen Gábor Alap, Iskola Alapítvány
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzi meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl, valamint a <https://www.lato.ro/elfizetesek> oldalon.

ISSN 1220-5982